

Punaisen Saksan turvallisuusedilemma

DDR:n puolustusneuvosto ja politbyroo kylmän sodan kriiseissä 1978–
1983

Pro gradu -tutkielma

Janne Luostarinen

Yleinen historia

Humanistinen tiedekunta

Helsingin Yliopisto

Toukokuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Historia maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieinriktning – Study Track Yleinen historia			
Tekijä – Författare – Author Janne Luostarinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Punaisen Saksan Turvallisuuskriisi – DDR:n puolustusneuvosto ja politbyroo kylmän sodan kriiseissä 1978–1983			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 115	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Pro gradu -työssäni tutkin Saksan demokraattisen tasavallan, DDR:n, turvallisuuspoliittisia toimenpiteitä ja puolustuspoliittisia toimenpiteitä turvallisuuskriisin käsitteen avulla. Tutkimuksessani selvitin millaisia turvallisuuskriisejä DDR:n johto kohtasi vuosina 1978–1983 ja millaisiin toimenpiteisiin nämä turvallisuuskriisit johtivat. Lisäksi pohdin, miksi DDR:ssä päädyttiin näihin ratkaisuihin. Turvallisuuskriisi on kylmän sodan aikana syntynyt kansainvälisten suhteiden käsite, jossa vastapuolta arvioidaan sen muodostaman sotilaallisen potentiaalinsa ja sen käyttötarkoituksen perusteella. DDR:n osalta tutkimukseni aikarajauksen sisään sijoittuu Naton sotilaallisen voiman merkittävä kehittyminen, joka alkoi vuoden 1978 asevarusteluohjelmasta ja päättyi Naton keskimatkan ydinaseiden sijoittamiseen Eurooppaan loppuvuodesta 1983. Tätä sotilaallista potentiaalia arvioitiin DDR:n kansallisessa puolustusneuvostossa, jonka kokouspöytäkirjat yhdessä maan politbyroon vastaavien kokouspöytäkirjojen kanssa muodostavat työni tärkeimmän lähdemateriaalin.</p> <p>DDR oli saavuttanut 1970-luvun lopulla yhä enemmän kansainvälistä tunnustusta ja avannut liennytyksen jälkimainingeissa tuottoisia taloussuhteita erityisesti Länsi-Saksaan. Samalla kuitenkin maassa jatkui koko yhteiskunnan läpäisevän turvallisuusjärjestelmän rakentaminen. Suurvaltojen jouduttua kiistoihin keskimatkan ydinaseista oli DDR:n turvallisuusympäristö muuttumassa. Nato- ja Länsi-Saksa muodostivat sille turvallisuuskriisin, jossa Länsi-Saksan alueelle sijoitettavat ydinaseet mahdollistivat Eurooppaan rajatun ydinsodan. Jaetun Saksan kysymys oli edelleen auki, ja Länsi-Saksan asevarustelun nähtiin tukevan maan revisionistista linjaa DDR:n suhteen. Uhkakuvia suurensi marksilais-leniniläinen ideologia ja taloudellisesti tuottoisa Länsi-Saksa näyttäytyi Naton asevarustelun myötä uhkana, jota vastaan haettiin tukea Varsovan liiton vahvistamisesta. Ongelmallista oli kuitenkin DDR:n samanaikainen riippuvuus länsisaksalaisesta lainarahasta, mikä esti tehokkaan vastaamisen Länsi-Saksan muodostamaan turvallisuuskriisiin.</p> <p>DDR päätyi tukemaan Neuvostoliittoa priorisoimalla Varsovan liiton määräykset sen asevoimiensa vahvistamiseksi. Samalla taloudelliset rajoitteet ajoivat sen ajamaan omaa linjaa, joka merkitsi joitakin myönnytyksiä Länsi-Saksalle, Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikan vastaisesti. Taloudellisesti heikko Varsovan liitto ei voinut korvata länsimaisia taloussuhteita ja DDR:lle kehittyi lopulta oma turvallisuuspoliittinen linja, jossa se tasapainoili taloutensa vaatimien länsisuhteiden ja Neuvostoliiton linjan välillä. Vilkkaista suhteista johtunut ymmärrys Länsi-Saksan turvallisuuspolitiikasta johti lopulta DDR:n johtajien turvallisuuskriisiherkyyden lisääntymiseen ja siten maiden välisen turvallisuuskriisin lieventymiseen keskellä kiivainta euro-ohjuskriisiä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Itä-Saksa, DDR, Neuvostoliitto, kylmä sota, Euro-ohjuskriisi, turvallisuuskriisi, Erich Honecker, Varsovan liitto, Nato, ydinaseet, turvallisuuspolitiikka, puolustuspolitiikka			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto, E-Thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

Johdanto	1
1.1 Etykin jälkeen.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajausta.....	3
1.3 Turvallisuudilemman käsite.....	9
1.4 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	13
2. Varsovan liitto murroksessa 1970-luvun jälkipuoliskolla	17
2.1 Rautaesiripun taakse linnoittautunut Neuvostoliitto	17
2.2 Keskimatkan ydinaseet Neuvostoliiton ja Naton turvallisuudessa.....	27
2.3 Naton ja Varsovan liiton eriävät turvallisuuskäsitteet	38
3. Kiristyvät suurvaltasuhteet 1980-luvun vaihteessa	48
3.1 DDR:n maanpuolustuksen suuntaviivoja vedetään	48
3.2 Naton päättää ohjuksista.....	60
3.3 Vaikuttamistyö Nato-ohjuksia vastaan.....	66
4. Euro-ohjuskriisin kärjistyminen kohti vuotta 1983.....	72
4.1 Itäblokin aseveljien yhtenäisyyden osoitus	72
4.2 DDR:n öljykriisi.....	80
4.3 Euro-ohjuskriisin huipentuminen	86
5. Johtopäätökset	98
Lyhenteet.....	102
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	103

Kannen kuva: Erich Honecker (oikealla) joukko-osastovierailulla 21.6.1984. Alkuperäinen kuva: *Bundesarchiv*, Bild 183-1984-0621-025 / Rainer Mittelstädt, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ab/Bundesarchiv_Bild_183-1984-0621-025%2C_DDR%2C_NVA-Truppenbesuch%2C_Honecker.jpg (haettu 7.5.2018)

Johdanto

1.1 Etykin jälkeen

Kylmä sota mielletään perinteisesti toisen maailmansodan lopusta alkaneena itäblokin ja Neuvostoliiton hajoamiseen päättyneenä ajanjaksona. Sen määrittävänä tekijänä toimi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton suurvaltiut ja näiden johtamien blokkien vastakkainasettelu. Vuoden 1975 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi ETYK¹ toi pienen hengähdystauon kylmään sotaan ja raivasi tietä liennytykselle². Toisaalta konferenssi sinetöi paikoilleen myös rautaesiripun ja löi lukkoon silloisen Euroopan maailmanjärjestyksen. Neuvostoliitto oli turvannut kokouksessa sosialistisen valtiokoalition rajat ja oli sen jälkeen tukevasti turvassa satelliittivaltioidensa takana. Takana oli liuta voittoja kansainväliselle sosialismille, kuten amerikkalaisten takaiskut Vietnamissa ja sosialististen järjestelmien vakiintuminen hiljattain kolonialismista vapautuneisiin kolmannen maailman maihin.

Kylmä sota näyttäytyi jo aikalaisille globaalina ilmiönä. Tästä huolimatta suurvaltasuhteiden syvimmat jännitteet ja liittoutumien suurimmat joukkokeskittymät sijaitsivat kuitenkin Euroopassa. Täällä käynnistynyt konflikti olisi hyvin todennäköisesti johtanut aina ydinaseiden käyttöön etenevään kolmanteen maailmansotaan. Tämä tiedostettiin rautaesiripun molemmin puolin ja ETYK:n vanavedessä liittoutumien johtajat ja heidän liittolaisensa alkoivat tiedustelemaan myös yhteistyön mahdollisuuksia. Sen minkä aseet ja uhkakuvat erottivat, toi diplomatia ja kaupankäynnin aikaansaama keskinäisriippuvuus taas yhteen.

Liennytys ja sotilaallinen liennytys³ kulkivat kuitenkin eri tahtia, ja etenkin jälkimmäistä vaikeuttivat suurvaltojen eriävät käsitykset sotilaallisesta voimasta ja omasta turvallisuudestaan. Suurvaltablokkien väliseen kolmanteen maailmansotaan viritetyt asearsenaalit jatkoivat olemassaoloon hyväntahtoisista puheista huolimatta. Usein pienetkin askeleet kohti asevarustelun vähentämistä vaativat kummaltakin osapuolelta valppautta voimatasapainon säilymiseksi. Pelko

---

¹ Euroopan turvallisuus ja yhteistyökonferenssi Helsingissä vuonna 1975.

² Liennytykselle on olemassa monta määritelmää, joista yleisin lienee vuoden 1975 ETYJ-konferenssin mahdollistama Naton ja Varsovan liiton maiden välinen rajattu, rauhanomainen yhteistyö. Ks. Békés 2013, 47.

³ Sotilaallinen liennytys esiintyy tutkielman aineistossa ja sen tarkka tarkoitus riippuu kontekstista ja termin käyttäjästä. Yleisesti ottaen sotilaallisella liennytyksellä tarkoitettiin sotilaallisen jännitteen laskua ETYK:n jälkeen sovituin toimenpitein, kuten asevalvonnalla. Neuvostoliiton kontekstissa sotilaallisen liennytyksen haluttiin johtavan sekä Naton, että Varsovan liiton purkamiseen Neuvostoliiton hegemoniapyrkimyksiä tukien. Wettig 2009, 90; Esimerkiksi DDR:n kontekstissa sotilaallista liennytystä käytettiin retorisenä keinona asevarusteluaan jatkaneita Natoa vastaan. Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978. SAPMO, DY 30/2351, 148.

sotilaallisesta alivoimasta, uudet teknologiat ja uusien doktriinien käyttöönotto herätti epävarmuutta, joka ruokki pahimpaan mahdolliseen vaihtoehtoon perustuvaa tulkintaa vastapuolen toimista. Kylmän sodan uhka-arviot, vastustajan havainnointi ja oman sotilaallisen voiman kehittäminen poiki kansainvälisten suhteiden tutkimuksen käsitteen turvallisuuskonfliktista, jossa valtiot pyrkivät lisäämään omaa turvallisuuttaan vastapuolen toimien tulkintaan perustuen.

Globaalista luonteestaan huolimatta kylmän sodan turvallisuuskonfliktit ilmenivät parhaiten blokkien jakolinjan asevarustelukilpailuna Euroopassa. Etulinjassa olivat Itä- ja Länsi-Saksa sekä näiden alueille sijoitetut Neuvostoliiton ja Naton joukot. Perustavanlaatuiset erimielisyydet turvallisuudesta ja ydinasekysymyksistä johtivat tilanteeseen, jossa kiristyvät sotilaalliset jännitteet uhkasivat liennytyksen saavutuksia kallistaen tilannetta kohti jo monen aikalaisen nimittämää toista kylmää sotaa.⁴

Tässä kylmän sodan vastakkainasettelun viimeisessä merkittävässä vaiheessa ydinaseet muodostivat kasvavan varjon suurvaltojen liittolaisten ylle.⁵ Neuvostoliitto ei halunnut tinkiä tuumaakaan turvallisuudestaan, johon kuului sen oman käsityksen mukaan käytännössä vapaat kädet painostaa Länsi-Eurooppaa sotilaallisesti. Naton täytyi puolestaan turvata Länsi-Euroopan jäseniensä turvallisuus ja oma poliittinen uskottavuutensa vastaamalla vähintään samalla mitalla. Tämän keskellä omassa pienessä liikkumatilassaan päätöksiä teki Itä-Saksa. Tämä Neuvostoliiton uskollisin liittolainen oli suurien haasteiden edessä. DDR:n⁶ turvallisuuspoliittinen viitekehys oli Varsovan liitto ja siten Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikka. Se pyrki etsimään paikkaansa kansainvälisessä politiikassa itsenäisenä valtiona, eikä vain jakautuneen Saksan toisena osana. Epävarmuutta maan tulevaisuuden kannalta aiheuttikin edelleen ratkaisematon Saksan kysymys, vaikka aluillaan olleet suhteet Länsi-Saksaan olivat olleet varsin tuottoisia. Neuvostoliiton turvallisuuspoliittiset intressit kuitenkin jyräsivät näiden yli, mikä loi myös uutta erimielisyyttä DDR:n ja Neuvostoliiton välille. Neuvostoliitto veti periksi antamattomuuttaan koko Varsovan liiton mukanaan asevarustelukilpailuun Naton kanssa. Tämä sai Itä-Saksassa aikaan joukon maan talouden ja turvallisuusympäristön piirteisiin sovellettuja turvallisuuspoliittisia ratkaisuja.

---

⁴ Bange & Lemke 2013, 15.

⁵ Wettig 2009, 75–77.

⁶ Itä-Saksan virallinen nimi: Saksan demokraattinen tasavalta. saks. *Deutsche Demokratische Republik*, DDR. Tässä tutkielmassa käytän useimmiten lyhennettä DDR sen tunnettuuden vuoksi.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tutkin pro gradu -työssäni Itä-Saksan johtoelinten toimia ja turvallisuuspoliittisia päätöksiä liittyen maan turvallisuusympäristön tilanteeseen vuosina 1978–1985. Keskeisinä aiheina ovat sotilaallisten jännitteiden kiristyminen Itä- ja Länsi-Saksan rajalla, USA:n ja Neuvostoliiton keskimatkan ydinohjukset, sekä Naton 1970-luvun lopulla alkanut varusteluohjelma, sekä DDR:n maanpuolustusjärjestelmän rakentaminen. Turvallisuuspoliittisessa mielessä itäblokin ja DDR:n keskeisimpänä kysymyksenä oli tarkasteluajanjaksona Naton kaksoispäätöksen⁷ toteutumisen estäminen. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millaisia turvallisuusdilemmoja DDR:n johto kohtasi vuosina 1978–1983?
- Mihin toimenpiteisiin ne johtivat DDR:n maanpuolustuselimissä?
- Miksi DDR:ssä päädyttiin näihin ratkaisuihin?

Aihe on edelleen kiinnostava, sillä DDR:n ulko- ja turvallisuuspoliittinen liikkumatila oli muutoksessa maan koko historian ajan. Jokainen uusi tutkimus voi osaltaan tuoda selkeyttä kokonaiskuvaan ja saksalaisten asiantuntijoiden mukaan tutkittavaa oli vielä runsas vuosikymmen sitten runsaasti. Tutkimuksen tilaa valotti kannaltani parhaiten Heiner Bröckermannin, Torsten Diedrichin, Winfried Heinemannin, Matthias Roggin ja Rüdiger Wenzken vuoden 2007 artikkeli ”*Die Zukunft der DDR-Militärgeschichte. Gedanken zu Stand und Perspektiven der Forschung*”.⁸ Artikkelista vastanneet tutkijat ovat sittemmin julkaisseet useita teoksia DDR:n sotahistoriasta ja edustavat DDR:n sotahistorian uudemman tutkimuksen kärkeä. Tutkimuksen kentällä on edelleen runsaasti tilaa, sillä varsinkin Saksan ulkopuolella DDR:n tutkimus on hyvin vähäistä. Uskonkin kysyntää olevan erityisesti Saksan ulkopuolisille näkökulmille. Tätä tukee esimerkiksi Matthias Roggin mielipide, jonka mukaan joidenkin saksalaisten eri tavoin latautunut suhtautuminen DDR:ään luo kysyntää kokonaan Saksan ulkopuoliselle tutkimukselle.⁹ Hän lienee monella tapaa oikeassa, sillä ensimmäinen DDR:n jälkeinen tutkijasukupolvi on Saksassakin vasta varttumassa.

DDR:n side Neuvostoliittoon antaa tutkittavaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyen. On aiheellista pohtia esimerkiksi, vastasivatko neuvostojoukot viime kädessä DDR:n turvallisuudesta ja oliko DDR:llä kapeaa sotilaspolitiikkaa laveampaa turvallisuuspolitiikkaa?¹⁰ Toisaalta DDR:n

---

⁷ Naton kaksoispäätökseksi kutsutaan Naton päätöstä sijoittaa keskimatkan ydinaseita Länsi-Eurooppaan vastauksena Neuvostoliiton keskimatkan SS-20 -ohjuksille. Samalla Nato tarjosi Neuvostoliitolle tietä ulos tästä kiistasta INF-neuvotteluilla keskimatkan ydinaseista. Ks. Esim. Nation 2009, 130.

⁸ Storkmann 2010, 2–8; Bröckermann et al. 2007, 74–75.

⁹ Rogg 2008, 16–17.

¹⁰ Bröckermann et al. 2007, 71–75.

erityinen asema liiton sisällä ja Neuvostoliiton liittolaisten joukossa toi sille myös liikkumatilaa, ja maa ylläpiti korkeaa profiilia ulko- ja turvallisuuspoliittisella toiminnallaan. Tutkimani aineiston perusteella DDR ei ollut vain alueellinen voima vaan maan johto ajatteli ja toimi maansa kokoa ja merkitystä suuremmassa mittakaavassa, globaalisti.

DDR:n sotahistoriaa tulee käsittää niiden piirteiden summana, jotka mahdollistivat ylipäätään sen olemassaolon valtiona. Oliko DDR:n aseistetuilla elimillä maahan vakauttava vaikutus vai myötävaikuttiko niiden vaatima asevarustelu viime kädessä maan romahtamiseen? DDR oli kenties tunnetun historian militarisoitunein yhteiskunta ja tämän vuoksi maan aseelliset organisaatiot läpäisivät koko yhteiskunnan. Turvallisuuden kokonaisyhteiskunnallisen merkityksen vuoksi on syytä katsoa DDR:n turvallisuuselimiä tarpeeksi laveasti. DDR:n turvallisuuselimet olivat olennainen osa maata johtaneen sosialistisen yhtenäisyyspuolueen, SED:n¹¹, hallintamekanismia sisäisiä ja ulkoisia uhkia vastaan.¹² Yhteiskunnan militarisaatiolla sidottiin kansalaisia osaksi järjestelmää ja iskostettiin heihin poliittista koulutusta aina peruskoulusta alkaen. Asevelvollisuus merkitsi 1960-luvulta alkaen normaalia ja käytännössä pakollista askelta itäsaksalaisen nuoren miehen elämässä. Sen välttäminen oli hankalaa, aiheuttaen usein ongelmia myöhemmin elämässä.¹³ DDR:n sotahistorian kannalta tärkeitä ovat myös varustelutekniset kysymykset, joita sivuan itsekin tässä tutkielmassa.¹⁴ Maa oli Itäblokin etulinjassa ja sai neuvostoarmeijan jälkeen käyttöönsä aina myös itäblokin uusinta kalustoa, usein kansantalouden kuluja säästämättä. Taloudellisesti DDR:n olemassaoloa mahdollisti valtapuolue SED:n sosiaalipoliittinen ohjelma, jonka rahoittaminen oli maanpuolustuksen ohella SED:n tärkeimpiä talouskysymyksiä. Tällä tavalla myös talous nivoutuu osaksi maan kansallista turvallisuutta ja tulee esiin voimakkaasti tutkielmani ajanjaksolla. Kaiken kaikkiaan katson tutkimuksessani turvallisuutta sen laajassa merkityksessä.

Poliittisella koulutuksella, asevelvollisuudella ja sotilaspolitiikalla pidettiin yllä ideologiaa, joka kannatteli koko järjestelmää. Kiinnostava kysymys onkin, perustuivatko maan johtajien maalailemat uhkakuvat enemmän ideologiseen tulkintaan vai pragmaattiseen ajatteluun, jolla

---

¹¹ Saks. *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*. SED syntyi vuonna 1946 Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeellä, kun kommunistinen puolue ja sosiaalidemokraattinen puolue yhdistyivät kommunistien painostuksesta. Tällä tavalla kitkettiin siis sosiaalidemokraattinen vastarinta alkuunsa ja varmistettiin puolueen valta-asema. SED:n lisäksi DDR:ssä oli kuitenkin muutama sen hallitsema pienempi puolue, jotka muodostivat näennäisopposition demokraattisen illuusion säilyttämiseksi. Ks. Smyser 1999, 37.

¹² Bröckermann et al. 2007, 71–73; Diedrich 2018, 182.

¹³ Leonhard 2008, 157–158.

¹⁴ Esimerkiksi DDR:n taloushistorian kentältä puuttuu vielä kokonaan aihetta käsittelevä perusteos.

Asevarusteluteknistä tutkimusta ei ole vielä tehty sellaisen historioitsijan toimesta, jonka kompetensseissa yhdistyisi sekä sotahistoria, että taloushistoria. Bröckermann et al. 2007, 90.

kansa mobilisoitiin osaksi järjestelmää?¹⁵ DDR:n aseellisiin organisaatioihin kuului päätoimisesti kylmän sodan loppupuolella 400 000 jäsentä. Tämän huomioon ottaen 10 prosenttia työikäisistä oli kytköksissä johonkin sotilaalliseen tai puolisolitaalliseen organisaatioon.¹⁶ Uhkakuvat ja uhkarviot muodostavat keskeisen osan turvallisuuskonfliktia, jonka avulla lähestyn tutkielmassani DDR:n turvallisuuspolitiikkaa. DDR:n maanpuolustusjärjestelmää rakennettiin 80-luvun vaihteessa SED-hallinnon turvallisuutta lisäävänä toimenpiteenä. Tästä syystä turvallisuuskonfliktia on mielestäni hyödyllinen työkalu sen syiden havainnoimiseen.

Sotahistorian kentällä DDR:n sotahistoria on verrattain nuori ala. DDR:n sotahistoria tai turvallisuuspolitiikka ovat myös leimallisesti vain vähän Saksan ulkopuolella kiinnostavia aiheita. Siksi aikakautta ei ole vielä kattavasti tutkittu itäblokin tai DDR:n näkökulmasta. Saksalaisessa historiografiassa DDR-tutkimus on kuitenkin lisääntynyt ja monipuolistunut viime vuosien aikana.¹⁷ Saksojen jälleenyhdistymisestä on vasta vajaat 30 vuotta. Itä-Saksassa itsessään maan sotahistorian kirjoitus altistui vallinneille lainalaisuuksille ja marksilais-leniniläiselle ideologialle, joka otti DDR:n ja Varsovan liiton sotatieteen ja sotahistoriallisen edistyksellisyyden annettuna. Tutkimuskohteena DDR on kiinnostava demokratian ja diktatuurin tutkimuksen kannalta, DDR:n Neuvostoliittokytköksen vuoksi sekä erityisesti kahden Saksan erityislaatuisten suhteiden ja olemassaolon vuoksi. Kahdesta Saksasta jäljelle jäi Saksan liittotasavalta ja tämän vuoksi DDR:n uhkana on ollut jäädä vain alaviitteeksi Saksan historiassa.¹⁸

Saksalaisten asiantuntijoiden mukaan DDR:n sotahistoriatutkimus tyypistyi aiemmin usein kapeaksi tutkimukseksi, joka keskittyy vain ja ainoastaan maan asevoimiin. DDR:n kansanarmeija, NVA¹⁹, oli ennen kaikkea osa SED:n turvallisuuskoneistoa ja siten puolueen armeija.²⁰ DDR:n turvallisuuskoneisto tuleekin ymmärtää aina osana blokkipolitiikan ja aikakauden kansainvälisen politiikan kontekstia.²¹ Ainoastaan NVA:n rooli korostaminen DDR:n sotahistoriassa on myös luonut tilanteen, jossa tätä kylmän sodan ”hävinnyttä” armeija ei ehkä nähdä mielenkiintoisena tutkimuskohteena. Virallisessa narratiivissa Länsi-Saksan Bundeswehr on Saksan yhtenäisyyden armeija, eli Saksan ainoa laillinen sotilaallinen instituutio vuoden 1945

---

¹⁵ Bröckermann et al. 2007, 86.

¹⁶ Bröckermann et al. 2007, 90.

¹⁷ Baev 2013, 184.

¹⁸ Bröckermann et al. 2007, 78–79.

¹⁹ Saks. *Nationale Volksarmee*.

²⁰ Leonhard 2008, 152.

²¹ Entiset korkeassa asemassa DDR:n asevoimissa palvelleet henkilöt esittivät muistelmissaan ja vastaavissa teoksissa aika ajoin jopa melko apologeettisia mielipiteitä maan turvallisuuselinten roolista. He ovat myös useimmiten vastuussa erilaisista DDR:n ”aselajihistorioista”, jotka ovat luonteeltaan varsin deskriptiivisiä. Bröckermann et al. 2007, 93.

jälkeen.²² Tämä alleviivaa tarvetta objektiiviselle DDR:n sotahistorian tutkimukselle, jolla avataan aikakauden tärkeitä kysymyksiä.

DDR:n turvallisuuspolitiikan tekee mielestäni erityisen kiinnostavaksi maan läheinen Neuvostoliittoon kanssa. Tutkimastani aineistosta päätellen tätä voidaan kutsua jopa luottamukselliseksi. Ottaen huomioon Neuvostoliiton arkistojen olevan erityisesti maan turvallisuuspolitiikan osalta salaisia, voi aikakauden turvallisuuskysymyksiä tutkinta DDR:n lähtökohdista avata uusia näkökulmia myös Neuvostoliiton toimintaan. Samoista syistä johtuen Neuvostoliiton johtaman Varsovan liiton tutkimus on vielä verrattain alkutekijöissä.²³ Liiton sisäiset suhteet kuuluvat Jordan Baevin mukaan uudemman historian vähemmän tunnettuihin kysymyksiin johtuen arkistojen puuttumisesta.²⁴ Ilman alkuperäisiä, salattuja arkistoja tutkittavina ovat eri maiden kansalliset arkistot, joita vertailemalla on mahdollista muodostaa uusia johtopäätöksiä liiton toiminnasta. Esimerkiksi Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien esikunnan suunnittelutyöstä ei tiedetä lähes mitään, sillä liiton sotilaalliset asiakirjat eivät ole vieläkään käytettävissä.²⁵ Tärkeimmät kysymykset kuten kansallisten intressien ja Neuvostoliiton dominanssin vuorovaikutus sekä jäsenvaltioiden tasapainoilu niiden oman ulkopoliittikan ja liittovelvoitteiden välillä aukeavat vähitellen ja uskon, että tutkielmallani pystyn tuomaan oman panokseni tämän kysymyksen tutkimukseen. DDR:n osalta kiinnostavaa on se, miten pitkälti maan ulko- ja turvallisuuspolitiikasta päätettiin Neuvostoliiton ja Varsovan liiton tasolla, ja missä määrin maa päätti siitä itsenäisesti.

Aikarajaukseksi valitsin ajanjakson, jolloin kylmän sodan jännitteet kiristyivät uudelleen liennytyksen kauden jälkeen vuosina 1978–1983. Ajanjakson alkuun osuu Naton asevarustautumisen alku ja päätös keskimatkan ydinohjusten sijoittamisesta Länsi-Eurooppaan. Ajanjakso on kiinnostava DDR:n sotahistoriassa, sillä niihin liittyy vielä useita avoimia kysymyksiä. Bröckermann kumppaneineen mainitsevat DDR:n sotahistorian tutkimuksen keskittyneen maan aiempiin kriisivuosiin ja uudelleenyhdistymiseen.²⁶

---

²² Leonhard 2008, 152–156.

²³ Bröckermann et al. 2007, 81.

²⁴ Baev 2013, 183; Hammerich 2013, 288.

²⁵ Hammerich 2013, 288.

²⁶ DDR:n sotahistoria on aiemmin keskittynyt pitkälti maan kansannousuun vuonna 1953, tapahtumiin Berliinin muurin rakentamisen vuonna 1961 ja vuoden 1968 Prahán kevään ympärille, sekä maan jälleenyhdistymisen tapahtumiin vuosina 1989–1990. Puutteita on esimerkiksi DDR:n sotahistoriassa Idänpolitiikan aikana 70-luvun vaihteessa, ETYJ-prosessin aikana, Puolan kriisin aikana 1980–1981 ja Neuvostoliiton uuden strategian jälkeen vuonna 1987. Perustavanlaatuisesti tutkituksi voidaan DDR:n sotahistorian osalta sanoa vain vuosia 1948–1956. Bröckermann et al. 2007, 86–89.

Itä-Saksassa valtaa piti 80-luvun vaihteessa SED:n pääsihteeri Erich Honecker, joka profiloitui maan militarisoinnin edistäjänä, sen asevoimien rakentajana, mutta myös 70-luvulla saavutettujen länsisuhteiden vaalijana. Maan rooli Varsovan liiton esimerkillisenä jäsenenä vakiintui, mutta toisaalta se jatkoi kansainvälisen tunnustuksen hakemista eri organisaatioiden kautta. Aikarajaukseni sisään osuva käänne liennytyksestä kohti suurvaltasuhteiden kiristymistä vaikutti Itä-Saksaan, joka halusi pitää kiinni sille hyödyllisistä suhteista Länsi-Saksaan samaan aikaan kun Neuvostoliiton suhtautuminen länteen koveni.²⁷

Erich Honecker oli poliittisen uransa velkaa DDR:n ensimmäiselle johtajalle Walter Ulbrichtille. Honeckerin hallitsemisen tyyli oli nähtävissä jo siinä tavassa, jolla hän syrjäytti suosijansa Ulbrichtin SED:n pääsihteerin paikalta käyttäen hyväksi suhteitaan Neuvostoliiton johtajaan, Leonid Brezhneviin. Tämän siunauksella Honecker nousi vuonna 1971 kulissien takaa SED:n uudeksi pääsihteeriksi.²⁸ Vallanvaihtoa seurasi DDR:n valtionjohdon tärkeimpien tehtävien keskittäminen Honeckerille. Puoluejohdon sisäisten henkilösuhteiden ja nimitysten hallinta muodosti Honeckerin vallankäytön ytimen, jolla hän takasi itselleen kuuliaisen politbyroon.²⁹

Puolueen korkea-arvoisimmista jäsenistä koostunut politbyroo johti SED:n poliittista työtä ja valtion tärkeimpiä toimintoja Erich Honecker johtajanaan. Honeckerin aikana sen roolia korostettiin puolueen keskuskomitean kustannuksella.³⁰ Työskentely useimmiten kerran viikossa kokoontuneessa politbyroossa tapahtui näennäisessä yksimielisyydessä ja päätöksiä nuijittiin läpi pitkälti ennalta valmisteltujen ja Honeckerilla ennakkoon hyväksytettyjen esitysten mukaisesti. Mikäli keskustelua syntyi, oli silloinkin viimeinen sana, ja käytännön päätösvalta Honeckerilla.³¹ Päätökset olivat DDR:n muille valtiollisille elimille sitovia, mikä teki siten Honeckerista DDR:n johtavan vallankäyttäjän.³²

Honeckerin nimityspolitiikan seurauksena politbyroon jäsenyydestä tuli käytännössä elinikäinen ja jäsenten vaihtuvuus oli hidasta. Ehkäpä omiin kokemuksiinsa perustuen alkoi hän käyttää valtaa politbyroon jäsenten henkilökohtaiseen elämään klikkien syntymisen ehkäisemiseksi.³³ Tämän

---

²⁷ Esimerkiksi Saksojen välistä rajaa merkattiin ja saatiin sovittua kauttakulun järjestämisestä DDR:n läpi Länsi-Berliiniin. Bröckermann et al. 2007, 84.

²⁸ Perustuen Jan N. Lorenzenin kirjoittamaan Honecker-elämäkertaan. Ks. Lorenzen 2001, 93–120.

²⁹ Bröckermann 2011, 72; Honeckeria läheltä seurannut DDR:n ulkomaantiedustelun päällikkö Markus Wolf kuvaili Honeckerin toimintaa tietoisesti henkilökultin rakentamiseksi. Wolf & McElvoy 1997, 322.

³⁰ Bröckermann 2011, 72; Politbyroolla ja keskuskomitealla oli vielä DDR:n alkuvaiheessa epäselvyyksiä ylimmästä päätösvallasta. Politbyroo jätti kuitenkin vuoden 1953 jälkeen kerran vuodessa kokoontuneen keskuskomitean pysyvästi varjoonsa. Schroeder 1998, 495–498.

³¹ Lorenzen 2001, 130–131.

³² Schroeder 1998, 500.

³³ Politbyroon jäsenten odotettiin pitäytyvän vapaa-aikana omissa oloissaan, eivätkä politbyroon jäsenet vierailleet toistensa luona vaikka he asuivat naapureina Wandlitzin aidatulla asuinalueella. Lorenzen 2001, 131–134.

seurauksena Honeckerin politbyroo tuli koostumaan pitkälti häntä myötäilevistä jäsenistä, joita pidettiin tarkoin silmällä.

DDR:n turvallisuuspolitiikan suuria linjauksia veti Honeckerin aikana DDR:n kansallinen puolustusneuvosto, *Nationaler Verteidigungsrat der DDR*, eli NVR. Politbyroon alainen neuvosto aloitti toimintansa vuonna 1960 ja oli olemassa DDR:n loppuun saakka kokoontuen istuntoihinsa tyypillisesti kaksi kertaa vuodessa. Tehtäväkuvaan kuului kaikki turvallisuus- ja puolustuspolitiikka rauhan ja sotatilan aikana. Erich Honecker toimi myös NVR:n puheenjohtajana ja vallan keskittämisen vuoksi oli se toiminnastaan vastuussa viime kädessä hänelle. Päätöksenteon tyyli noudatti politbyroon käytäntöjä, tehden Honeckerista suvereenin vallankäyttäjän myös turvallisuuspolitiikan saralla.³⁴ NVR:n kautta hallittiin koko DDR:n turvallisuuskoneistoa kokonaisvaltaisella tavalla, tavoitteena koko yhteiskunnan valmisteleminen sotatilaa varten. Toimenkuvaan kuuluivat niin asevoimien kehittäminen kuin esimerkiksi sotataloussuunnitelmien tekeminen.³⁵ Päätöksiä toimeenpani paikallistasoilla NVR:n työorganisaatio.³⁶ Kaiken kaikkiaan siis NVR:llä oli oma toimialansa, mutta se oli alisteinen politbyroolle, joka viime kädessä vastasi tärkeimmistä päätöksistä. Tällä tuskin käytännön kannalta ei ollut juurikaan merkitystä, sillä samoja ihmisiä istui molemmissa elimissä.³⁷

Vaikka tutkijoilla onkin erimielisyyksiä NVR:n tarkasta roolista, on mielestäni ratkaisevaa sen määrittely vuoden 1978 perustuslakiuudistuksen jälkeen. Tietynlainen roolijako myös politbyroon ja NVR:n kokouksissa käsiteltyjen asioiden suhteen on olemassa, joten on perusteltua sanoa, että ainakin vuoden 1978 jälkeen DDR:n turvallisuuspolitiikkaa johdettiin puolustusneuvostosta käsin. Tämä käsitys vahvistui lähdemateriaalin perusteella ja kun vertailin NVR:n pöytäkirjoja DDR:n toimiin Varsovan liiton kokouksissa on selvää, että NVR:n rooli maan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kannalta on mitä olennaisiin. Nopeisiin muutoksiin ja tapahtumiin NVR oli hidas reagoimaan. Tämä selittyy kuitenkin pitkälti kulissien takaisella valmistelutyöllä, jonka seurauksena NVR keskittyi suuriin linjauksiin. Henkilöistä ja henkilösuhteista riippuvainen

---

³⁴ NVR oli teoriassa toiminnastaan vastuullinen valtionpäämiehelle ja DDR:n parlamentille. Käytännössä se kuitenkin vastasi ainoastaan Erich Honeckerille, joka piti hallussaan valtionpäämiehen virkaa. NVR:n kokoukset vaativat yleensä huomattavan määrän organisatorista, valmistavaa työtä, johon kuului päätöksenteko politbyroossa. Valitettavasti konkreettisia jälkiä tästä valmisteleavasta työstä ei ole tutkimiini arkistoihin jäänyt, vaan se tapahtui joko eri alojen ministeriöissä tai muissa toimielimissä tai jopa kahdenkeskisissä keskusteluissa. Tämä mahdollisti sen, että laajoja kokonaisuuksia käsitelleet kokoukset voitiin viedä läpi useimmiten parin tunnin mittaisina. Ks. Esim Kansallisen puolustusneuvoston arkistojen digitointiprojektin kotisivut; Wenzel 1995, 11.

³⁵ Wenzel 1995, 12.

³⁶ Työorganisaatio perustettiin aluksi vuoden 1953 kansannousun jälkeen paikallistason häiriöihin vastaamiseen. Vähitellen siitä kehittyi NVR:n myöhempi organisaatio, jolla oli johtokeskuksia lääni- ja piiritasoilla. Diedrich 2018, 182.

³⁷ Bröckermann 2011, 73.

järjestelmä vaikuttaa mahdollistaneen *ad hoc* -toiminnan nopeita päätöksiä vaatineissa asioissa. Valta oli viime kädessä Erich Honeckerilla.

1.3 Turvallisuudilemman käsite

Turvallisuudilemma on kansainvälisten suhteiden tutkimuksen käsite, jolla tarkoitetaan valtioiden tai muiden toimijoiden pyrkimistä turvallisuutensa maksimointiin. Tätä ne tekevät tulkitsemalla muiden toimijoiden aikeita ja tekemällä omaa turvallisuuttaan lisääviä päätöksiä niille saatavilla olevan tiedon perusteella, samalla kun vastapuolen oletetaan toimivan samoin. Kun saatavilla on vain vajavaista tietoa toisen osapuolen tarkoitusperistä, on haasteena pelko, tai ainakin epävarmuus vastapuolen aikeista.³⁸

Ken Boothin ja Nicholas J. Wheelerin *“The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics”* on ensimmäinen turvallisuudilemmaa käsittelevä ja määrittelevä monografia, mutta itse käsitteen kehitti 1950-luvun alussa aiemmin Natsi-Saksasta Yhdysvaltoihin paennut kansainvälisten suhteiden tutkija John H. Herz. Inspiraationa ja turvallisuudilemman juurena toimi kylmän sodan alun bipolaarinen tilanne ja ydinaseproblematiikka. Herz pyrki löytämään keinoja sotien ja asevarustelun selittämiseksi ja hillitsemiseksi.³⁹

Turvallisuudilemma sisältää kaksi tasoa, joista ensimmäinen on tulkinnan dilemma. Tällä tasolla havainnoidaan ja tulkitaan vastapuolen aikeita, motiiveja ja kykyjä. Vastustajan toimien analysoiminen perustuu saatavilla olevaan tietoon, joka on aina jollakin tavalla vajavaista. Olennainen kysymys tulkinnan dilemmassa on se, tulkitaanko vastapuolen toimet puolustukselliseksi vai hyökkääviksi?⁴⁰ Turvallisuudilemman toinen taso, vastauksen dilemma, seuraa tulkinnan dilemmassa tehtyä johtopäätöstä. Tässä vaiheessa päätöksentekijöiden on ratkaistava, miten he reagoivat vastapuolen turvallisuutta lisääviin toimiin. Vääränlainen tulkinta vastustajan toimista voi pahimmillaan johtaa kriisiin osapuolten välillä ja kummankin osalta omaa turvallisuutta kohottaviin jatkotoimenpiteisiin. Molempien osapuolien ratkaistessa turvallisuudilemman molemminpuoliseen vihamielisyyteen ja turvallisuustoimenpiteisiin johtavalla tavalla synnyttää turvallisuusparadoksin, eli esimerkiksi asevarustelukierteen. Toisaalta

---

³⁸ Booth & Wheeler 2008, 4; Herz 2003, 412.

³⁹ Herz 1950, 157–158; Herz 2003, 412–413.

⁴⁰ Booth & Wheeler 2008, 4.

on myös mahdollista tulkita vastapuolen aggressiivisia aikeita puolustukselliseksi, mikä taas johtaa toisella tavalla ei-toivottuun lopputulokseen.⁴¹ Turvallisuudilemmaa voidaan lievittää ja käsitellä kansainvälisten instituutioiden ja yhteistyön kehittämisen kautta, muttei valtioiden keskeisen toimijuuden vuoksi poistaa kokonaan.⁴² ETYK, sitä seuranneet ETYJ-kokoukset ja asevalvontapyrkimykset pyrkivät lieventämään erityisesti ydinaseistettujen suurvaltojen välillä vallinnutta turvallisuudilemmaa, siinä vaihtelevasti onnistuen.

Turvallisuudilemmaa luovat sekä päätöksentekoon ja vastapuolen arviointiin liittyvä psykologinen ulottuvuus, että vastapuolen aseiden ja sotilaallisen suorituskyvyn muodostama materiaallinen ulottuvuus. Yhdessä näiden muodostamista keskinäissuhteista on muodostettava kokonaiskäsitelmä vastapuolen sotilaallisesta suorituskyvystä sekä sen käyttötarkoituksesta. Keskeistä tämän kannalta on vastapuolta havainnoiva päätöksentekijäjoukko eli valtion ja asevoimien johtohenkilöt. Tehdyt arviot ja johtopäätökset riippuvat pitkälti heidän kyvystään havaita vastapuolen motiivit ja reagoida oikein heidän toimiinsa tunnistuen samalla omien toimiensa vaikutuksen. Turvallisuudilemmaa tutkineet Ken Booth ja Nicholas J. Wheeler määrittelevät tämän kyvyn turvallisuudilemmaherkkyydeksi. Kun täydellistä tietoa vastustajan aikeista ei ole saatavilla, voivat päättäjät omaan ammattitaitoonsa ja kokemukseensa perustuen päästä turvallisuudilemmassa positiiviseen lopputulokseen, joka vähentää jännitteitä ja siten korottaa molempien osapuolten turvallisuutta. Tärkeänä tässä on kyky tunnistaa pelko ja vastata siihen empaattisesti.⁴³ DDR:n tapauksessa relevantti päätöksentekijäjoukko tarkoitti 1980-luvun vaihteessa kourallista puolueen avainhenkilöitä. Tärkein heistä oli suurimman vallan itselleen keskittänyt vastapuolue SED:n pääsihteeri Erich Honecker. Hänen jälkeensä mainitsemisen arvoinen oli Varsovan liitossa aktiivisesti vaikuttanut DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmann.

Koko kylmää sotaa voisi helposti käsitellä yhtenä suurena Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisenä turvallisuudilemmana. Turvallisuudilemmaa tutkinut Robert Jervis katsoo kylmän sodan suuren kuvan kuitenkin olleen ennen kaikkea sosiaalisten järjestelmien ja ideologioiden kamppailu.⁴⁴ Toiset kuten Odd Arne Westad tai Jeremy Black, jäljittävät kylmän sodan juuret aikaan ennen toista maailmansotaa.⁴⁵ John Lewis Gaddis puolestaan korostaa kylmän sodan merkitystä aikakautena, jolloin sotilaallinen suorituskyky menetti merkityksensä ydinaseiden ja

---

⁴¹ Booth & Wheeler 2008, 5.

⁴² Ibid., 1–2.

⁴³ Ibid., 6–7.

⁴⁴ Jervis 2001, 38, 58.

⁴⁵ Ks. Esim. Westad 2017, 1–42; Black 2011, 1–36.

tiedusteluteknologian tehtyä tavanomaisen sodankäynnin inhimillisiltä ja materiaalisilta kustannuksiltaan liian suureksi. Hän ei näe kylmää sotaa niinkään ideologioiden taisteluna vaan demokratian voittona tyranniasta.⁴⁶ Gaddisin näkemys on relevantti myös tämän tutkielman kannalta, sillä 80-luvun vaihe osuu ajankohtaan, jolloin erityisesti tavanomaisen sotilaallisen suorituskyvyn arvo tunnustettiin jälleen molemmin puolin rautaesirippua, jos ei suoran voimankäytön välineenä, niin ainakin painostuskeinona.

Useita eriäviä näkemyksiä löytyy jo muutamaa yleisteosta tutkimalla. Koko kylmän sodan tulkitseminen kahden suurvaltablokin välisenä turvallisuusdilemmana on käsiteltävän asian yksinkertaistamista. Kylmä sota täyttää kuitenkin vähintään osittain turvallisuusdilemman tunnusmerkkejä. Siten tarkoituksenmukaisempaa onkin rajata tarkastelu johonkin kylmän sodan polttopisteeseen ja lähestyä sitä turvallisuusdilemman näkökulmasta.⁴⁷ Naton ja Varsovan liiton 1980-luvun vaihteen varusteluohjelma on mielestäni yksi turvallisuusdilemman sopivista kylmän sodan tutkimuskohteista. Myös Booth ja Wheeler esittävät euro-ohjuskriisin esimerkkinä turvallisuusdilemmasta.⁴⁸ Naton asevarustelu, muutokset doktriinissa ja uusien taistelutapojen harjoittelu herättivät heidän mukaansa Varsovan puolella hämmennystä ja pelkoa. Tämä on erittäin hyvin havaittavissa DDR:n osalta. Booth ja Wheeler kuitenkin jättivät huomiotta euro-ohjuskriisin laajemman kontekstin ja sen, miten kummankin osapuolen asevarustelu kriisin aikana sijoittuu niiden koko kylmän sodan kattaneeseen asevarustelun sykliin, jossa aseteknologiaa uusitaan tietyin väliajoin. Oma tutkielmani raapaisee tätä laajempaa kontekstia vain suhteellisen pintapuolisesti, mutta kuitenkin tiedostaen sen olemassaolon. Tällöin esimerkiksi DDR:n turvallisuuspäätöksiä analysoidessa on tiedostettava mikä on pidempään jatkunutta kehitystä ja mihin Naton lyhyen aikavälin toimet ovat vaikuttaneet.

Turvallisuustoimenpiteiden motiivien kommunikointi on keskeinen osa turvallisuusdilemmaa. Puolustuksellisen motiivin omaavilla valtioilla voi olla vaikeuksia ymmärtää, miten heidät nähdään uhkana. Vääränlainen kommunikaatio voi kiristää tilannetta kummankaan osapuolen sitä tahtomatta. Samaan tapaan sitä voidaan käyttää omien tarkoituksien ajamiseen. Boothin ja Wheelerin esimerkin mukaan amerikkalainen retoriikka teki Neuvostoliiton tilanteen tukalaksi 80-luvun alussa ja aiheutti väärinkäsityksiä.⁴⁹ Turvallisuusdilemman kontekstissa sotilaallista uhkaa

---

⁴⁶ Gaddis 2005, 259–266.

⁴⁷ Booth & Wheeler 2008 6–7.

⁴⁸ Euro-ohjuskriisi on yleisesti käytössä oleva nimitys 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun kiistoista liittyen suurvaltojen keskimatkan ydinohjuksiin. Kriisi alkoi Neuvostoliiton uusien SS-20 -ohjusten käyttöönotosta ja sen keskeiseksi kiistakapulaksi nousi Naton omien keskimatkan ohjusten sijoittaminen Eurooppaan. Ibid., 9.

⁴⁹ Ibid., 51.

onkin lopulta vaikea arvioida. Aset puhuvat aina tulkitsijoidensa kautta ja tulkinnat puolestaan olettavat useimmiten liikaa rationaalisuutta ja kaukokatseisuutta vastapuolen osalta.

Epätietoisuutta vastapuolen motiiveista pyrittiin vähentämään vierailuilla vastapuolen sotaharjoituksissa.⁵⁰ Jo sotaharjoitukset itsessään toimivat kylmän sodan aikana eräänlaisina kommunikaation välineinä.⁵¹ Niillä osoitettiin oman liittoutuman päättäväisyyttä, taisteluvalmiutta ja -kykyä. Beatrice Heuserin korostaa lisäksi niiden aikaansaamaa pelotevaikutusta ja uusien asejärjestelmien testausta, mikä on etenkin turvallisuusdilemman kontekstissa tärkeää.⁵² Hyvänä esimerkkinä toimii tässä tutkielmassa kolmannessa käsittelyluvussa analysoitava Varsovan liiton harjoitus *Waffenbrüderschaft-80*. Jännitteitä ei niin Naton kuin myöskään itäblokin sotaharjoituksilla lievennetty, mutta harjoitusten seuraaminen toi NVA:n korkean suorituskyvyn ja koulutustason läntisten seuraajien nähtäväksi.⁵³ Tulokset ovat nähtävissä aikalaikirjallisuudessa.⁵⁴ Naton harjoitukset nousivat puolestaan toistuvasti esiin DDR:n johtoelinten kokouksissa ja siinä mielessä ne toimivat Naton sotilaallisen suorituskyvyn viestintänä DDR:n johdolle, joka veti niistä omat johtopäätöksensä.

DDR:n liikkumatila turvallisuuspolitiikassa oli rajallinen ja se määritteli omaa kansallista turvallisuuttaan osana Varsovan liittoa. Tämän vuoksi myös monet sitä koskevat turvallisuusdilemmat olivat itse asiassa Neuvostoliiton turvallisuusdilemmoja. DDR teki lisäksi omia turvallisuusratkaisujaan, joista monet tukivat Neuvostoliiton toimien päämäärien toteutumista. Toisissa korostuivat muut, kuten sisäisen turvallisuuden piirteet. Keskiössä on Heiner Bröckermannin kollegoineen esittämä määritelmä⁵⁵, jossa DDR:n kansallista turvallisuutta tarkastellaan etenkin SED-hallinnon olemassaolon turvaamisena. Tavoitteenani onkin turvallisuusdilemmojen tunnistamisen jälkeen löytää ne turvallisuutta korottavat toimenpiteet, joihin DDR:n johto ryhtyi ja syyt niiden takana. Näiden päätöksien ytimessä ovat DDR:n erilaiset turvallisuusorganisaatiot, joista keskityn tärkeimpiin.⁵⁶

---

⁵⁰ Wünsche 2010, 38.

⁵¹ Bange & Lemke 2013, 7.

⁵² Heuser 2016, 393.

⁵³ Wünsche 2010, 32, 37, 42.

⁵⁴ Esim. Jo Thomas Forsterin vuoden 1980 teoksen nimi *The East German Army: The Second Power in the Warsaw Pact* kertoo aikaistaiteoksissa vallalla olevasta käsitteestä sen suhteen, että NVA arvostettiin heti neuvostoarmeijan jälkeen Varsovan liiton toiseksi tehokkaimmaksi.

⁵⁵ Bröckermann et al. 2007, 71.

⁵⁶ Rajauksesta jätän pois toissijaiset puolisotilaalliset organisaatiot eli poliisin (*Volkspolizei*), Urheilun ja Tekniikan Yhdistyksen (*Gesellschaft für Sport und Technik*) sekä tullin (*Zollverwaltung der DDR*). Lisäksi en käsittele Stasin turvallisuusjoukkoja, jotka osana Stasia vaativat kokonaan eri arkistolähteet. Diedrich et al. 1998, IX–XVI.

1.4 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Pääasiallisiksi lähteikseni valitsin Saksan *Bundesarchivin* verkossa saatavilla olevat digitoidut DDR-kokoelmat. Nämä koostuvat Itä-Saksan koko sen historian ajan hallinneen valtapuolue SED:n eri toimielinten asiakirjoista. Tutkielmani kannalta tärkeimpiä ovat kansallisen puolustusneuvoston ja politbyroon asiakirjat. Kaikkia näitä toimielimiä sekä puolueen keskuskomiteaa johti puolueen pääsihteerin roolissa Erich Honecker. DDR:n valtiota johtanut Honecker keskitti itselleen tärkeimmät virat ja kohosi Itä-Saksassa suvereenin vallankäyttäjän asemaan. Tämän vuoksi on tärkeä tiedostaa hänen vaikutuksensa ja johtava roolinsa tutkielmani kannalta tärkeissä puolueen toimielimissä. SED:n vaikutus ulottui kaikkialle yhteiskuntaan, ja se legitimoiti johtavaa rooliaan vetoamalla marxilais-leniniläiseen poliittiseen perinteeseen, jossa yhteiskunta kehittyisi puoluejohtoisesti kohti kommunismia. Itä-saksalaisessa ideaalissa siis puolue hallitsi yhteiskunnan jokaista sektoria erilaisten poliittisten organisaatioiden kautta ja kansalaiset olivat, jos eivät passiivisia, niin ainakin myöntäväisiä tilanteeseen ilman vastarintaa.⁵⁷

Turvallisuuspolitiikan kannalta DDR:n kansallisen puolustusneuvoston arkistot ovat aihepiirin vuoksi merkittävimmät ja näitä löytyy koko sarja neuvoston olemassaolon ajalta 1960–1989. Pöytäkirjat liitteineen on digitoitu kiitettävän yksityiskohtaisesti ja kaikki olennaiset sivut löytyvät ja ovat selattavissa Bundesarchivin Argus-palvelussa.⁵⁸

Politbyroon pöytäkirjoista on löytynyt tutkimuskysymykseni kannalta olennaista aineistoa erityisesti ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta. Vertailemalla niitä ristiin puolustusneuvoston pöytäkirjoihin olen todennut jälkimmäisen sisältävän kuitenkin enemmän tutkimuskysymysteni kannalta olennaisia asioita, jotka puuttuvat puolestaan politbyroon pöytäkirjoista. Politbyroon yleisen luonteen takia asialistalla oli usein kaikenlaista DDR:n valtionhallinnon aloilta aina yksittäisten tuotteiden hintojen säättämisestä turvallisuuspolitiikkaan. Arkiston digitoinnin osalta on useita puutteita ja kaikki pöytäkirjankohdat eivät ole luettavissa Argus-palvelussa. Politbyroon pöytäkirjojen digitointi on lisäksi osittain vielä kesken.⁵⁹

NVR:n ja politbyroon arkistojen lisäksi DDR:n valtiollisia arkistolähteitä tutkielmassani tukee Erich Honeckerin toimiston arkisto. Se sisältää materiaalia liittyen DDR:n sisäpolitiikkaan, Itä-Saksan ulkosuhteisiin ja toimintaa Varsovan liitossa, sekä Erich Honeckerin puheita DDR:n

---

⁵⁷ SED ja puolueen hallinto rakennettiin Neuvostoliiton esikuvan mukaan. Schroeder 1998, 483–485.

⁵⁸ BA-MA. DVW 1/39458-39539, DDR:n kansallisen puolustusneuvoston (NVR) arkistot.

⁵⁹ SAPMO, DY 30, SED:n keskuskomitea, politbyroon pöytäkirjat.

aseellisten organisaatioiden jäsenille. Sisäpoliittisesti tärkeitä olivat SED:n puoluekokoukset ja keskuskomitean kokoukset. Asiakirjoissa on muun muassa puoluekokousta varten tehtyjä analyyskejä ja politbyroon raportteja keskuskomitealle, joissa käsitellään myös tutkimiani turvallisuuspoliittisia yksityiskohtia. Arkisto sisältää lisäksi tärkeitä asiakirjoja Erich Honeckerin toiminnasta Varsovan liitossa, sekä DDR:n ulkosuhteista.⁶⁰

Bundesarchivin tarjonnan lisäksi käytän *Paraller History Projectin* verkkosivuille koottuja arkistoja. Näihin kuuluvat tärkeimpinä Varsovan liiton poliittisen konsultaatiokomitean ja puolustusministerikomitean kokouksiin liittyvät asiakirjat. Varsovan liiton päätöksenteko tapahtui näissä elimissä ja sivuston tarjoama aineisto on erittäin kattava. Liiton osalta on kuitenkin muistettava näiden päätöksentekoelementtien lisäksi maiden kommunististen puolueiden välisten suhteiden merkitys. Lisäksi Varsovan liitto säilyi koko historiansa ajan alisteisena Neuvostoliiton turvallisuusvaatimuksille ja sen sotilasdoktriinille. Useimmat kokousasiakirjat löytyvät sivustolta käännettynä muilta alkuperäiskieliltä saksaksi ja ne ovat peräisin *Bundesarchivista*. Tämä on helpottanut työtäni huomattavasti ja aiheuttanut jopa runsauden pulaa arkistolähteiden suhteen, pro gradu -työn kokoluokan huomioon ottaen. Varsovan liiton päätöksentekoelementtien lisäksi *Paraller History Projectin* sivusto sisältää sekalaisempaa Varsovan liiton maiden arkistomateriaalia.⁶¹

Paraller History Project on poikkinut useita julkaisuja, joista kenties tärkein on Wojtech Mastnyn ja Malcolm Byrnen toimittama *A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955–1991*. Teos sisältää valitun kokoelman englanniksi käännettyjä Varsovan liiton historiaan liittyviä dokumentteja toimittajien alustuksin. Hyvin suuri osa näistä dokumenteista sivuaa tutkimanani ajanjaksona Itä-Saksaa, joten teos on siten ollut tutkielmani kannalta varsin hyödyllinen. Tämän lisäksi satunnaisia hyödyllisiä alkuperäisdokumentteja olen löytänyt Berliinin muurin historiaa dokumentoivalta *Chronik der Mauer* -sivustolta.⁶² *Bundesarchivin* Stasi-osasto on koonnut Stasin ja muiden tiedustelupalvelujen, etupäässä KGB:n yhteistyöstä muutamia valittuja dokumentteja erilliselle sivustolle.⁶³ Osa näistä osoittautui työni kannalta hyödylliseksi ja paljasti erityisesti sitä luottamuksellisuutta, jonka vallitessa KGB ja Stasin ulkomaantiedustelu tekivät yhteistyötä. Lähteeksi laskettakoon myös entisen NVA-upseerin Siegfried Lautschin muistelmateos *Kriegsschauplatz Deutschland: Erfahrungen und Erkenntnisse eines NVA-Offiziers*. Teoksessaan

---

⁶⁰ SAPMO, DY 30, Erich Honeckerin toimiston arkisto.

⁶¹ *Paraller History Projectin* sivustolle kootut arkistot sisältävät pääosin tiedot asiakirjojen arkistopaikoista ja ovat siten sijoitettuna lähdeluettelossa näiden alle.

⁶² *Chronik der Mauer*.

⁶³ BStU.

Neuvostoliiton sotilasakatemioiden koulutettu Lautsch avaa NVA:n ja Varsovan liiton sotilaallista suunnittelua Itä-Saksassa.

Kaiken kaikkiaan lähdemateriaalini ydin sisältää DDR:n valtionhallinnon kokouspöytäkirjoja, päätöksiä ja muistioita. Tämän lisäksi mukana on enimmäkseen suljetussa piirissä kuultuja puheita niin DDR:n valtionhallinnon kuin Varsovan liiton kokouksista, Varsovan liiton kokousten muistioita kuin myös auki kirjoitettuja keskustelupöytäkirjoja ja kahdenkeskistä kirjeenvaihtoa. Lähdemateriaalin paljous on mahdollistanut eri lähteiden yhdistelemisen ja ristiin vertailun. Työni kannalta olen pyrkinyt pitäytymään olennaisimmassa ja pro gradu -työn mittakaava on pakottanut rajaamaan osan pois. Esimerkiksi Varsovan liiton ulkoministerikomitean arkistoja en tähän työhön ottanut kuin ohimennen.

Tutkimuskirjallisuutta olen löytänyt tutkielmaani varten varsin kiitettävästi. Aiheeni kannalta tärkein on todennäköisesti Honeckerin ajan DDR:n turvallisuuspolitiikkaa laajalla skaalalla käsittelevä Heiner Bröckermannin *Landesverteidigung und Militarisierung: Militär- und Sicherheitspolitik der DDR in der Ära Honecker 1971–1989* (2011). Teos on parhaan tietoni mukaan ensimmäinen aiheesta kirjoitettu monografia. Teos on 800-sivuisena niin järkälemäisen kattava ja pikkutarkka, että jo sen sisällä piti harjoittaa hieman rajausta olennaista tietoa etsiessä. Bröckermannia on kritisoitu eräässä arvostelussa tietyistä puutteista, kuten epäonnistumisesta asettaa DDR:n aseellisia organisaatioita taloudelliseen ja aikansa liittopoliittiseen kontekstiin.⁶⁴

Tunnistin mainitut kritiikin aiheet myös teosta lukiessani ja pyrin huomioimaan ne omassa tutkielmassani. Bröckermannin ansiona pidän kuitenkin erityisesti Saksan sota-arkiston DDR-materiaalien työstämistä. Näihin minulla ei ole ollut pääsyä ja siten Bröckermann tarjosi teoksellaan hyödyllisen vertailukohdan käyttämiini lähdemateriaaleihin. Bröckermannin teos kuuluu joka tapauksessa Saksan asevoimien sotahistoriallisen instituutin DDR-sotahistoriajulkaisusarjaan ja edustaa siten uutta, laadukasta tutkimusta. Samaan sarjaan kuuluvana eräänlaisena Varsovan liiton perusteoksena käytössäni on Torsten Diedrichin, Winfried Heinemannin ja Christian F. Ostermannin toimittama *Der Warschauer Pakt: Von der Gründung bis zum Zusammenbruch 1955 bis 1991* (2009). Tutkimukseni työkalun, turvallisuusdilemman teoriaa esittelee puolestaan Ken Boothin ja Nicholas J. Wheelerin *The Security Dilemma: Fear, Cooperation, and Trust in World Politics* (2008).

---

⁶⁴ Ploetz 2012, Kirja-arvostelu: "Heiner Bröckermann: Landesverteidigung und Militarisierung".

Bröckermannin yhdessä Torsten Diedrichin, Winfried Heinemannin, Matthias Roggin ja Rüdiger Wenzken kanssa kirjoittama *Militärgeschichtliche Zeitschrift* -aikakausikirjassa vuonna 2007 julkaistu artikkeli *Die Zukunft der DDR-Militärgeschichte. Gedanken zu Stand und Perspektiven der Forschung* toimi tutkielmassani pohjana DDR-sotahistoriatutkimuksen nykytilan arvioinnille. Kirjoittajat ovat kaikki DDR:n sotahistorian parissa kunnostautuneita tutkijoita. Perusteoksena kylmään sotaan toimivat John Lewis Gaddiksen *The Cold War: A New History* (2005), Jeremy Blackin *The Cold War: A Military History* (2015) ja Odd Arne Westadin *The Cold War: A World History* (2017). Gaddiksen ja Westadin teokset avaavat erityisesti käsitystä kylmästä sodasta ideologisena taisteluna. Westad ja Black jäljittävät kylmän sodan alkua jankohdan aina 1900 alkuvuosikymmeniin, laajentaen siten perinteistä näkökulmaa. Blackin teoksessa näkökulma kylmään sotaan oli aiheeni kannalta hyödyllinen, sotahistoriallinen.

Tein tutkielmaani varten mittavan taustatyön DDR:n poliittisen järjestelmän ymmärtämiseksi. Tässä korvaamattomana apuna oli DDR:n historiaa kattavasti käsittelevä Klaus Schroederin *Der SED-Staat: Gesichte und Strukturen der DDR* (2013). SED-hallintoon puolestaan pureutui tehokkaasti Andreas Malycha teoksessaan *Die SED in der Ära Honecker* (2014), joka hyödytti etenkin Honeckerin ajan talouspolitiikan sisäistämistä. Tutkimustyöni käytännössä alkoi Otto Wenzelin teoksesta *Kriegsbereit: Der Nationale Verteidigungsrat der DDR 1960 bis 1989* (1995), joka on säilynyt perusteoksen asemassa DDR:n kansallisesta puolustusneuvostosta. Tästä huolimatta tutkimuskirjallisuudessa ei viitata Wenzeliin tai itse arkistoihin kovinkaan runsaasti, lukuun ottamatta Heiner Bröckermannin aiemmin mainittua teosta.

2. Varsovan liitto murroksessa 1970-luvun jälkipuoliskolla

2.1 Rautaesiripun taakse linnoittautunut Neuvostoliitto

”Hallitsevat imperialistiset piirit suhtautuvat hermostuneesti vallitsevaan asevarustuksen ja asevoimien pariteettiin. Nämä piirit, etenkin Yhdysvalloissa ja Naton huipulla, eivät halua luopua toivosta sen suhteen, että he saisivat jollakin keinolla kaadettua syntyneen voimatasapainon ja mahdollisuuden pakottaa muu maailma heidän tahtoonsa ja järjestykseensä.”⁶⁵

Suurvaltojen keskinäinen asevarustelu oli saavuttanut 1970-luvulla pisteen, jossa niiden välillä vallitsi tasapaino strategisissa ydinaseissa. ETYK toi Neuvostoliitolle sen kaipaamaa turvaa ja sitä pidettiin yleisesti itäblokin kannalta merkittävänä voittona.⁶⁶ ETYK loi pohjaa sotilaalliselle liennytykselle, jonka Neuvostoliitto halusi johtavan liittoutumat korvaavaan yhteiseurooppalaiseen turvallisuusjärjestelmään.⁶⁷ Turvallisuusdilemman kontekstissa ETYK onnistui hetkellisesti kahden sosiaalisen järjestelmän ideologisen konfliktin lieventämisessä ja toi ne saman neuvottelupöydän ääreen. Sitä kautta niiden välinen turvallisuusdilemma lieventyi. Pitkällä aikavälillä se lisäsi ymmärrystä ja turvallisuusdilemmaherkkyttä blokkien välillä, vaikka käynnissä ollut konflikti sai taas 1980-luvun vaihteeseen tultaessa ideologisia piirteitä.⁶⁸ Realiteetit eivät koskaan unohtuneet, vaan sekä Leonid Brezhnev että Erich Honecker nimesivät Varsovan liiton poliittisen konsultaatiokomitean kokouksessa asevarustelun maailmanpolitiikan polttavimmaksi ongelmaksi. Brezhnev viittasi Natoon, jonka asevarustelun vuoksi voimatasapaino oli Varsovan liiton näkökulmasta vaarassa.⁶⁹ Honecker puolestaan muistutti rauhan säilyneen maailman mittakaavassa toistaiseksi juuri sosialistisen blokin ansiosta.⁷⁰ ETYK:sta huolimatta liittojen käsitykset turvallisuudesta pysyivät pohjimmiltaan erilaisina.

Brezhnev toi puheessaan esille perustavanlaatuisen käsityksen hyvästä ja pahasta, joka vaikutti Neuvostoliiton näkemyksiin Naton toimista. Heidän käsityksensä mukaan Naton ja Yhdysvaltojen taustalla vaikutti aina imperialistinen taustavire, joka pakotti nämä pyrkimään kohti

---

⁶⁵ AAN, KC PZPR, XIB/126, Leonid Brezhnevin puhe PKK 22.11.1978, 6.

⁶⁶ Békés 2013, 55.

⁶⁷ Wettig 2009, 94–96.

⁶⁸ Ideologisen konfliktin lieventäminen (eng. *de-ideologizing*) on yksi keino purkaa turvallisuusdilemmaa. ETYK loi sen tarvittavan insitutionaalisen pohjan jotta ideologisen konfliktin lieventäminen toimi. Booth & Wheeler 2008, 165; Westad 2017, 475–490; KC PZPR, XIB/126, Leonid Brezhnevin puhe PKK 22.11.1978, 55–76.

⁶⁹ SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 116–122.

⁷⁰ Ibid., 146–147.

maailmanvaltaa. Turvallisuudilemman kannalta tämä heikensi sovittelun mahdollisuuksia ja jyrkensi vastakkainasettelua. Taustavoimana jaon jyrkentymisessä on Ken Boothin ja Nicholas J. Wheelerin mukaan tyypillisesti pelko.⁷¹ 1970-luvun lopussa sotilaallinen voimatasapaino oli Neuvostoliiton ja DDR:n kannalta edullinen, joten sen muuttuminen alkoi näyttää itäblokin kannalta uhkaavalta. Pelko ajoi todennäköisesti Brezhnevinkin jyrkentämään retoriikkaansa.

Liennytyksen kariutumista pidettiin Neuvostoliiton näkökulmasta Naton syynä. Läntinen liittouma oli aloittamassa asevarustelun uutta kierrosta mikä johtui Brezhnevin mukaan sisäpoliittisista syistä.⁷² Yksityiskohdista päätettiin vuosien 1978–1979 Nato-huippukokouksissa. Moskovan kokouksessa Brezhnev vyörytti kuulijoiden eteen liudan Naton tulevia uusia aseita. Amerikkalaisten ja Naton asevoimabudjetit olivat nousemassa liittoutuman toukokuisen kokouksen päätöksellä tähtitieteellisiin lukemiin.⁷³ Brezhnevien maalailemien uhkakuvien mahdottomuus on hyvä esimerkki siitä, millaisia epämääräisiä symboleita aseet olivat aikalaisille päättäjille. Boothin ja Wheelerin mukaan aseiden epämääräinen symboliikalla suuria vaikutuksia turvallisuudilemmaan.⁷⁴ Retorisina keinoina lennokkaat asekonseptit ja muut olivat mitä mainioin tapa perustella vastapuolen muodostama uhka ja oman liittoutuman vaatimat asevarusteluponnistelut. Tässä tapauksessa Leonid Brezhnev käyttää niitä selkeästi Neuvostoliiton asevarusteluagendan ajamiseen.

Voimatasapainon järkkymisen juuret löytyvät suurvaltojen ydinasekilpailusta. Strategisten aseiden tasapainon ylläpitoon suunniteltu SALT I -sopimus jätti liian paljon tulkinnanvaraa. Amerikkalaisten ohjusten parempi osumatarkkuus ja Neuvostoliiton ohjusten suurempi tuhovoima vaikeutti sopimuksen rajoittamien aseiden määrittelyä. Sopimuksen kenties suurimpana puutteena se ei rajoittanut hiljattain kehitettyjä monikärkiohjuksia ollenkaan.⁷⁵ Neuvostoliitto sijoitti 1970-luvun loppupuolella uusia, keskipitkän kantaman SS-20 -monikärkiohjuksia omaan turvallisuuskäsitykseensä vedoten Itä-Eurooppaan.⁷⁶ SALT ei säännellyt amerikkalaisia etulinjan

---

⁷¹ Booth & Wheeler 2008, 65–67.

⁷² Ibid., 55–76.

⁷³ AAN, KC PZPR, XIB/126, Leonid Brezhnevin puhe PKK 22.11.1978, 55–76.

⁷⁴ Booth & Wheeler 2008, 58.

⁷⁵ Monikärkiohjukset, engl. Multiple Independently-targetable Reentry Vehicle, MIRV, muodostivat merkittävän virstanpylvään suurvaltojen strategisessa ydinohjuskilpailussa. Monikärkiohjukset pystyivät lopulta kantamaan jopa kymmenen itsenäisesti tähdättävää ydinkärkeä per ohjus, tehden ohjustentorjuntajärjestelmät tehottomiksi. Vaikka kummallakin osapuolella olisi sama määrä ohjuksia, olisi monikärkiohjuksin teoreettisesti mahdollista tuhota hyvin suuri osa vastustajan ohjusarsenaalista siiloihin onnistuneella ensi-iskulla. Ne tekivät siis kilpailusta aiempaa vaarallisemman. Smoke 1984, 151–163.

⁷⁶ SALT-neuvottelut olivat etupäässä ydinaseita koskevia asevalvontaneuvotteluja Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä, johtaen ydinasearsenaaleja rajoittaneisiin SALT I (1972) ja SALT II (1979) -sopimuksiin. Booth & Wheeler 2008, 121–123; Wenzel 1995, 204; Smyser 1999, 279; INF-neuvottelujen aikajana.

ydinaseita ja strategisia pommikoneita Euroopassa ja muualla Neuvostoliiton lähialueilla. Neuvostoliitto näki nämä jo maantieteellisenkin läheisyytensä vuoksi uhkaavina. Amerikkalaisten kannan mukaan etulinjan ydinaseet suojelivat sen liittolaisia Euroopassa ja muualla maailmassa, eivätkä olleet siten neuvottelupöydällä.⁷⁷ SS-20 -ohjusten saapuminen näyttämölle herätti Natonkin lopulta toimiin ja ydinaseet nousivat keskeiseksi kysymykseksi niin suurvalloille kuin myös niiden liittolaisille. Nato oli aiemminkin päivittänyt kalustoaan säännöllisin väliajoin. 1970-luvun lopun päivityssykli nivoutui kuitenkin laajempaan strategian muutokseen, jossa Nato pyrki aikaansaamaan etulinjansa uskottavan puolustuskyvyn myös konventionaalisiin aseisiin. DDR:ssä havainnoitiin Naton pyrkivän konventionaalisen voiman kasvattamiseen ennen kaikkea kehittämällä uutta, 1980-luvun taistelulentäille soveltuvaa sodankäyntitapaa ja uutta aseteknologiaa. Erich Honecker nosti tämän esiin puheessaan kokouksessa ja piti Naton hiljattain alkanutta pitkän aikavälin asevarusteluohjelmaa yhtenä Naton päätoimenpiteenä liennytystä vastaan.⁷⁸

Tätä suuremmaksi kysymykseksi tuli muodostumaan Naton taktisen ydinasearsenaalin päivittäminen amerikkalaisin keskimatkan ydinohjuksin.⁷⁹ Suurvaltojen eriävät käsitykset turvallisuudesta ja aseellisen voiman muodostumisesta ajoivat sotilaallisen liennytyksen vastatuuleen, ja Neuvostoliitto katsoi Naton toimien uhkaavan omaa turvallisuuttaan. Se ei suostunut näkemään syytä Naton aseellisen voiman muutoksille omissa toimituksissaan, vaan sen sijaan syytä etsittiin Nato-maiden sisäpolitiikasta. Neuvostoliitto ei siis kyennyt osoittamaan turvallisuusdilemmaherkkyttä Natoa kohtaan. Samalla se ruokki väärää käsitystä Naton motiiveista.

Leonid Brezhnev kritisoi voimakkaasti Natoa, joka oli kieltäytynyt ehdotuksesta, jossa kumpikin osapuoli olisi laittanut ensi-iskun ydinasein pannaan.⁸⁰ Taktiset ydinaseet ja niiden käyttö Varsovan liiton joukkoja vastaan oli tärkeä osa Naton strategiaa ja uskottavuutta. Amerikkalaiset ydinaseet takasivat Länsi-Euroopan maille suojan Neuvostoliiton sotilaallista painostusta ja mahdollista valikoivaa ydinaseiden käyttöä vastaan. Neuvostoliitto puolestaan näki amerikkalaiset taktiset ydinaseet uhkana itselleen geopolitiikan vuoksi. Neuvostoliitolla ei ollut vastaavia Yhdysvaltojen lähistöllä. SS-20 -ohjuksilla tasattiin sen näkökulmasta vajavaisen turvallisuuden

---

⁷⁷ Smoke 1984, 164–165.

⁷⁸ SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 148.

⁷⁹ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 68–69, 72–73, 78–80.

⁸⁰ AAN, KC PZPR, XIB/126, Leonid Brezhnevin puhe PKK 22.11.1978, 55–76. Brezhnev oli ehdottanut ydinensi-iskukieltoa ja muita asevähennystoimenpiteitä molemmille liittoutumille puheessaan Tulassa 1977. CIA Freedom of Information Act Electronic Reading Room, Leonid Brezhnevin puhe Tulassa 1977, 8–10; Lalu 269.

tilannetta.⁸¹ Brezhnev käytti Naton tukeutumista ydinaseisiin vipuvartena oman näkökulmansa esiin tuomiseksi, ja Nato leimattiin sen perusteella rauhan viholliseksi.⁸² Uhkakuvilla vakuuteltiin Neuvostoliiton liittolaisia kokouksessa päätettävien toimien tarpeellisuudesta. Oli kyse Varsovan liiton puolustuskyvyn korottamisesta varustelumaksimalismin periaatteiden mukaisesti. Neuvostoliiton kannalta turvallisuus riippui sen ja sen liittolaisten ylivoimasta kaikilla aselajeilla mitattuna. Sen kannalta tämän uhkaaminen oli aggressiota.

Neuvostoliiton suurena tavoitteena oli edelleen amerikkalaisten kampeaminen pois Euroopan mantereelta. Tämän puitteissa se pyrki korvaamaan Euroopan sotilasliitot uudella järjestelmällä, jonka puitteissa se olisi taannut itselleen hegemonin aseman Euroopassa. Tämä tietysti riippui pitkälti siitä, saataisiinko lännen asevarustelupyrkimyksiä häirittyä ja jopa kokonaan lopetettua. Näiden tavoitteiden saavuttamisen jälkeen Neuvostoliiton sotilaallinen voima olisi palvellut Euroopan vallankumouksellisia ja vähitellen painostuksen tai suoran aseellisen väkivallan avulla auttanut heitä kääntämään Euroopan maat kohti sosialismia.⁸³ Vielä 1970-luvulla itäblokin johtajistolla oli perusteltu itsevarmuuden tunne sosialismin aseman suhteen. Kyseessä oli historiallinen kehitys, jonka hidastaminen rinnastettiin liennytyksen vastustamiseen. Puheessaan Varsovan liiton konsultaatiokomitean kokouksessa Erich Honecker iloitsi sosialismin kasvatettua jalansijaa Afrikassa kansallisten vapautusliikkeiden ja siirtomaiden itsenäistymisen myötä. Samalla hän tuomitsi Naton aktivoitumisen Afrikan suuntaan liennytyksen vastaisena.⁸⁴

Konflikti lännen kanssa nähtiin ideologisena vastakkainasetteluna, mikä teki turvallisuusdilemman näkökulmasta sovittelamisen vaikeaksi. Huolimatta ETYK:n konfliktia lieventäneestä vaikutuksesta jäi sotilaallinen liennytyksen puuttumaan taustalla vaikuttaneen marxilais-leniniläisen teorian imperialismin vastaisen luokkataistelun vuoksi. Neuvostoliiton turvallisuus- ja sotilaspolitiikka sekä asevoimien doktriini pohjasivat kaikki marxilais-leniniläiseen ideologiaan. Se piti imperialististen valtioiden aggressiivisuutta itsestäänselvyytenä ja niiden ominaispiirteenä.⁸⁵ Kyseessä on tyypillinen Boothin ja Wheelerin tunnistama ideologinen fundamentalismi, joka vaikeutti turvallisuusdilemman ratkaisua. Siinä vastapuolelle asetetaan

---

⁸¹ Wettig 2009, 99.

⁸² SAPMO, DY 30/2351, Moskovan julistuksen luonnos PKK 22.11.1978, 124–126.

⁸³ Wettig 2009, 95-97.

⁸⁴ SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 146–148

⁸⁵ Merkittävänä vaikuttimena toimivat kapitalististen valtioiden hyökkäykset neuvostojärjestelmää vastaan niin Venäjän sisällissodan, kuin myös toisen maailmansodan aikana. Suuren isänmaallisen sodan alkuvaiheen takaiskut, sekä sodan kokonaisuudessaan Neuvostoliitolle aiheuttamat henkilö- ja materiaalitappiot tekivät samanlaisen tuhon välttämisen tärkeäksi tulevaisuuden kannalta. Diedrich 2009, 61.

vihollisstatus ei niinkään toiminnan, vaan olemuksen vuoksi.⁸⁶ Brezhnevin aiemmin mainittu puhe Varsovan liiton poliittisessa konsultaatiokomiteassa osoittaa, että ideologinen käsitys konfliktista eli hyvin 1980-luvun vaihteessa. Turvattomuuden juurisyihin ei pureuduttu ja liittoutumien aseistuksen päivityssykli uusien aseiden taustalla ohitettiin. Kaiken kaikkiaan vastapuolen tilannetta ei analysoitu, vaan sen vihamielisyys oletettiin, tukien uhka-arvioita sen aggressiivisuudesta.

Marxilais-leniniläinen asevoimien doktriini huomioi kokonaisvaltaisesti eri osapuolien valtioissa vallitsevat yhteiskunnalliset olosuhteet ja näki sodankäynnin samalla tavalla kokonaisvaltaisena kokonaisuutena, johon kytkeytyi myös politiikka.⁸⁷ Leniniltä periytyneestä sodankäynnin ideologisesta, kokonaisvaltaisesta käsityksestä siirryttiin pois vasta Mihail Gorbatšovin aikana.⁸⁸ Tutkija Gerhard Wettigin mukaan länsi arvioi tilanteen 1980-luvun vaihteessa väärin luullessaan, ettei ideologialla ollut väliä.⁸⁹ Olen Wettigin kanssa pitkälti samaa mieltä ja ideologia tulee ilmi etenkin tutkielmani neuvostoliittolaisten puheenvuorojen kautta. Marxilais-leniniläisyys on hyvin paljon läsnä aikakauden Varsovan liiton ja DDR:n toimielinten kokouksissa. Leonid Brezhnevin puheessa tämä kokonaisvaltaisuus ilmeni siinä, miten hän ankkuroi lännen asevarustelun juurisyöt länsimaiden sisäpoliittisiin epäonnistumisiin. Asevarustelu oli tätä logiikkaa seuraten kapitalistisen järjestelmän kuolinkamppailua ennen siirtymistä kohti sosialismia. Kapitalismin kuolinkamppailuun liittyisi kuitenkin sota, joten ei ihme, jos tilanne nähtiin Neuvostoliitossa vaarallisena ideologian valossa.

Sota ei marxilais-leniniläisyyden mukaan ollut kuitenkaan välttämätöntä, vaan omaa rauhantahtoa tuotiin julki samalla, kun keskityttiin erityisesti amerikkalaisten imperialistien tuomitsemiseen.⁹⁰ Turvallisuuskonfliktin kontekstissa tämä sulki pois laajamittaisen sovittelun mahdollisuuden ja paradoksaalisesti Neuvostoliiton propagoima Euroopan uusi turvallisuusjärjestelmä oli myös vallitsevassa asetelmassa mahdoton. Erityisesti Neuvostoliiton johto arvioi tässä suhteessa pelimerkkinsä väärin ja loi lännen kannalta toimia vaativan turvallisuuskonfliktin. Kaiken

---

⁸⁶ Vertailun vuoksi esimerkiksi Yhdysvaltojen hallinto perusti 1950-luvulla Neuvostoliitto-politiikkansa pitkälti pahimman uhkakuvan oletukseen johtuen maan ideologiasta, joka nähtiin antiteesinä amerikkalaiselle. Tämä johti muun muassa toistuvaan Neuvostoliiton sotilaallisten kykyjen yliarviointiin ja omien vastaavien aliarviointiin. Booth & Wheeler 2008, 64–65.

⁸⁷ Vastapuolella, eli Nato-maissa, politiikka ja sotilasdoktriini eriytettiin toisistaan. Lautsch 2018, 78; Lalu 2014, 280.

⁸⁸ Mihail Gorbatšov johti Neuvostoliittoa maan kommunistisen puolueen pääsihteerinä vuosina 1985–1991. Hän tuomitsi sodankäynnin käyttämisen poliittisten, ideologisten ja taloudellisten päämäärien saavuttamiseksi. Lalu 2014, 270–271.

⁸⁹ Wettig 2009, 113.

⁹⁰ Lalu 2014, 280.

kaikkiaan tilanne muodostui Boothin ja Wheelerin määrittelemäksi hyvän ja pahan taisteluksi, jossa kaksi perustavanlaatuisesti ja peruuttamattomasti erilaisen identiteetin omaavaa osapuolta ovat vastakkain. Tässä kilpailussa ei ole harmaan sävyjä, vaan kaikkien on valittava puolensa. Kyseessä on pysyvä strateginen haaste, jossa voitettavissa olevan turvallisuusdilemman sijaan osapuolten lopullisena tavoitteena voi olla ainoastaan voitto.⁹¹ Mielestäni Neuvostoliitto osoitti tilanteelle tyypillistä käytöstä, nähden toisen osapuolen kaikissa olosuhteissa uhkana.

Honecker oli omassa puheessaan kuitenkin hieman toiveikkaampi. Hänen mukaansa historia on osoittanut, ettei rauhanomaiselle rinnakkaiselolle ole vaihtoehtoa. Hän nimesi ketään osoittamatta asevarustelun itsensä tämän hetken polttavimmaksi kansainväliseksi kysymykseksi ja peräänkuulutti sen ratkaisua kansainvälisillä foorumeilla. Erityisesti hän odotti Neuvostoliiton jatkavan SALT-neuvotteluja amerikkalaisten kanssa.⁹² Pysyvän strategisen haasteen sijaan Honeckerin puhe viittaa DDR:n näkökulman olleen enemmänkin strategisen haasteen sijasta turvallisuusdilemman kannalta. DDR oli valmis lieventämään tätä turvallisuusdilemmaa pienentämällä ideologian merkitystä, olihan se solminut ETYK:n jälkeen runsaasti yhteistyösopimuksia länsimaisten valtioiden kanssa.⁹³ Turvallisuusdilemma oli siis Honeckerin mukaan hallittavissa, mutta tähän tarvittaisiin imperialististen maiden osalta vallitsevan tilanteen ja kansainvälisten sopimusten hyväksymistä. Erityisen tärkeäksi hän piti liennytyksen rakentamista Keski-Euroopassa, jossa Naton ja Varsovan liiton asevoimat olivat vastakkain.

Neuvostoliiton sotilasdoktriinia kehitettiin epälineaarisesti tavoitteena aina vastustajan voittaminen.⁹⁴ 1980-luvulle tultaessa doktriini aaltoili ydinasepainotuksesta jälleen kohti maavoimien tavanomaisten aseiden käyttöön perustuvia operaatioita.⁹⁵ Venäläisen sotataidon jatkumossa kehitys oli lopulta varsin looginen. Se palasi ”*suvorovilaiseen*”⁹⁶ ideaan hyökkäyksestä sodan voiton avaimena. Puolustuksen ainoana funktiona pidettiin vastahyökkäyksen mahdollistamista.⁹⁷ Sotatilanteessa Eurooppaan ryhmitetyt Neuvostoliiton asevoimat olisivat

---

⁹¹ Booth & Wheeler 2008, 67–68.

⁹² SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 147.

⁹³ Ibid. 156.

⁹⁴ Lautsch 2018, 76.

⁹⁵ Hrustshovin aikana valmius rajoittamattomaan ydinsotaan. 60-luvun alussa ajanjakso, jolloin tuleva sota nähtiin *ainoastaan* ydinaseilla käytäväksi strategiseksi konfliktiksi. Vuodesta 1966 ei ydinsotaa pidetty kuitenkaan enää välttämättömänä osana konfliktia. 70-luvulla kuitenkin isku strategisesta ydinasein edelleen tärkeä osa doktriinia maavoimien strategisen hyökkäyksen rinnalla. Lalu 2014, 270.

⁹⁶ Generalissimus Aleksander Suvorov (1729–1800) on kenties kaikkien aikojen kuuluisimpia venäläisiä sotapäälliköitä ja hänen väitetään voittaneen kaikki taistelunsa. Hän piti hyökkäystä kaiken sodankäynnin perustana. Suvorovin perintö jäi elämään venäläisessä ja neuvostoliittolaisessa sotataidossa, sekä esimerkiksi maiden kunniamerkeissä. Lisätietoja ks. Ruusunen & Salomaa 2015, 11–21, 62–106.

⁹⁷ Lautsch 2018, 79.

siirtyneet puolustuksesta mahdollisimman nopeasti toteuttamaan strategista offensiivia. Strategisen aloitteen saatuaan se olisi pyrkinyt työntymään Naton alueelle, voittamaan sen asevoimat ja irrottamaan Nato-maat yksi kerrallaan sodasta. Tällä pyrittiin säästämään omaa aluetta ja välttämään toisen maailmansodan karvaiden kokemusten toistuminen.⁹⁸

Vaikka Varsovan liiton doktriini oli käytännössä hyökkäävä, katsoi se teknisesti ottaen mahdollisen sodan alkavan aina Naton yllätyshyökkäyksestä. Asiaan on monta näkökulmaa ja erityisesti läntiset tutkijat korostavat Varsovan liittoa mahdollisen konfliktin aloittajana. DDR:n asevoimissa palvellut Reinhard Brühl painottaa doktriinin puolustuksellisuutta ja korostaa myös NVA:n vallitsevan ilmapiirin tukeneen tätä.⁹⁹ NVA:ssa korkealla tasolla palvellut Siegfried Lautsch vahvistaa kuitenkin ennaltaehkäisevän hyökkäyksen mahdollisuuden, mikäli uhkatilanne niin edellytti.¹⁰⁰ Toisaalta Lautsch on Brühlin kanssa samoilla linjoilla siitä, että oli väärin olettaa Varsovan liiton doktriinin osoittavan halua hyökätä Naton kimppuun. Päinvastoin, se oli ainoastaan Varsovan liiton sodankäyntitapa ja tapa reagoida mahdolliseen hyökkäykseen. Liiton asevoimien ryhmytykset lähellä rajaa soveltuivat sekä puolustuksen, että hyökkäyksen toteuttamiseen. Varsovan liiton operatiivinen suunnittelu lähtikin 1980-luvun vaihteessa liikkeelle siitä olettamuksesta, että Nato julistaisi sodan.¹⁰¹ Lautschin mukaan tämä oli pitkälti tiedossa myös Naton johtoportaan.¹⁰² Varsovan liiton etulinjan joukot olivat varautuneet sekä puolustautumiseen että hyökkäykseen. Aloitteen saaminen oli tärkeintä ja mikäli Varsovan liiton armeijat olisivat päättäneet taistelun paikan ja ajankohdan, olisi tällä voitu paikata niiden muita mahdollisia puutteita Natoon nähden. Tästäkin syystä tiedustelu ja vastustajan kyvykkyyden ja aikeiden arviointi muodostivat keskeisen osan DDR:n maanpuolustuksen suunnittelua. Neuvostoliiton ja Varsovan liiton tasolla ratkaisevaksi tuli joukkojen valmiustaso. 1980-luvun vaihteessa DDR:n maanpuolustusta rakennettiin joukkojen valmiutta painottaen.

Toisesta maailmansodasta jäi Neuvostoliitolle myös liikkuvan sodankäynnin merkityksen perintö sekä vahva käsitys siitä että voitto saavutetaan ainoastaan hyökkäämällä.¹⁰³ Panssariaselajin painotus ei johtunut niinkään toisesta maailmansodasta vaan suojattujen panssarivaunujen soveltuvuudesta ydinlaskeuman kyllästäväälle taistelukentälle.¹⁰⁴ Ydinpelotteessa ja konventionaalisissa joukoissa yhdistyivät 1980-luvun vaihteessa Neuvostoliiton doktriinin

---

⁹⁸ Diedrich 2018, 175; Heuser 2016, 397; Wenzel 1995, 44; Lalu 2014, 283.

⁹⁹ Brühl 1995, 14–18.

¹⁰⁰ Lautsch 2013a, 133.

¹⁰¹ Lautsch 2013b, 272–273.

¹⁰² Lautsch 2018, 94.

¹⁰³ Diedrich 2009, 61.

¹⁰⁴ Bellamy 1990, 300–301.

ideologinen taustavire sekä pelotevaikutuksena, että Nato-maita kohtaan suunnattuna sotilaallisen painostuksen keinona. Neuvostoliiton doktriinin oli vastattava Naton kehitystoimenpiteisiin ja vastauksen oli mahdollistettava sille mahdollisen sodan voittaminen.

Neuvostoliiton strategian kulmakivenä ja toteuttajana Euroopassa toimi sen toisen maailmansodan jälkeen rakentama turvallisuusjärjestelmä, Varsovan liitto. 1960-luvulla luotujen liiton rakenteiden avulla sen satelliittivaltiot sidottiin osaksi järjestelmää, jossa mahdollisuus suvereeniin turvallisuus- ja sotilaspolitiikkaan oli mahdotonta. Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien yhteinen komento, neuvostoliittolainen asearsenaali, doktriini, poliittisen hallinnon verkosto ja liiton asevoimien upseereiden keskitetty koulutus tekivät liiton asevoimista Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikan jatkeen, jonka ytimessä oli Neuvostoliiton sotilasdoktriini.¹⁰⁵

Merkittävä askel liiton yhteistyössä otettiin vuoden 1978 marraskuun poliittisen konsultaatiokomitean kokouksessa, jossa virallistettiin Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien pääesikunnan roolia. Yhdistyneiden asevoimien sodanajan komentoketjua ei saatu vielä virallistettua, vaikka asia oli ollut tekeillä jo vuosikymmenen. Samassa kokouksessa aloitettiin Naton varusteluohjelman edellyttämät kehitystoimenpiteet liiton asevoimissa vuosille 1981–1985. Tiedossa olisi erilaisia koulutustoimenpiteitä, uuden aseistuksen, asetekniikan ja johtojärjestelmien käyttöönottoa, sekä liiton alueiden operatiivista valmistelua.¹⁰⁶ Liittolaismaiden asevoimien valmistelu sotatilaan oli yksi Neuvostoliiton strategian kulmakivistä ja sitä toteutettiin erityisesti DDR:ssä. Toimenpiteillä oli liittolaismaiden kannalta kauaskantoisia seurauksia ja Varsovan liiton sotilasdoktriini vaikutti niiden kannalta ulko- ja talouspolitiikkana, sekä tietysti asevoimien rakenteeseen.¹⁰⁷

Varsovan liiton kärkijoukko ja suurin sotilaallinen mahti DDR:ssä läpi kylmän sodan olivat neuvostoarmeijan joukot Saksassa eli GSSD.¹⁰⁸ Osana Varsovan liittoa DDR palveli Neuvostoliiton hegemoniapyrkimyksiä Itä-Euroopassa. Samaan aikaan DDR:n status tietynlaisena miehittynä valtiona säilyi ja Neuvostoliitto oli vapaa keskittämään asevoimaa maan alueelle.¹⁰⁹ Neuvostojoukkojen läsnäolo oli DDR:n järjestelmälle turvallisuuskysymys ja takuu SED:n

---

¹⁰⁵ Varsovan liiton ulkopuoliset sosialistiset valtiot Jugoslavia ja Albania varautuivat sen sijaan oman alueensa puolustamiseen kaikkia mahdollisia vihollisia, ml. Neuvostoliittoa vastaan. Jones 1981, 230–231.

¹⁰⁶ BA-MA, AZN 32854, Poliittisen konsultaatiokomitean päätöslauselma koskien yhdistyneiden asevoimien komentajan raporttia, 23.11.1978, 77–81.

¹⁰⁷ Lautsch 2018, 77.

¹⁰⁸ Saks. *Gruppe der Sovietische Streitkräfte in Deutschland*, GSSD. 70-luvun lopulla DDR:ssä 20 neuvostodivisioonaa ja 6 NVA:n divisioonaa. Arlt 1998, 593. Herspring 1980, 323.

¹⁰⁹ Wolf & McElvoy 1997, 323–324.

vallassa pysymiselle. Samalla joukot muodostivat käytännössä valtion sisällä ja DDR:llä ei ollut niihin minkäänlaista käskyvaltaa. DDR oli osittain vastuussa joukkojen ylläpidosta, samalla kun sillä ei ollut tarkkoja tietoja siitä mitä neuvostojoukkojen kasarmialueilla tapahtui ja paljonko joukkoja maahan oli sijoitettu. Yhteyksiä GSSD:n ja DDR:n johdon välillä alettiin kehittää kunnolla vasta Honeckerin aikana.¹¹⁰ Neuvostojoukkoja tukivat DDR:n omat asevoimat, kansanarmeija NVA, joka kehittyi 1980-luvun vaihteeseen mennessä tehokkaaksi ja hyvin varustelluksi. NVA perustettiin alusta alkaen kiinteäksi osaksi Varsovan liiton yhdistyneitä asevoimia. Asevoimien perustamisella oli ollut tärkeä rooli DDR:n valtiollisen legitimoinnin kannalta. Tästä huolimatta ne olivat kaukana itsenäisen valtion asevoimista ja huomattava osa DDR:n sotilaspolitiikasta saneltiin NVA:n osalta Varsovan liiton tasolta.¹¹¹ Yhdistyneiden asevoimien ulkopuolelle jäi joitain NVA:n osastoja, jotka huolehtivat esimerkiksi mobilisaatiosta, kuuluen siten DDR:n kansallisen puolustuksen arkkitehtuuriin muiden aseellisten organisaatioiden kanssa.¹¹²

NVA:n suunniteltu sodanajan rooli sijoitti sen liiton ensimmäiseen strategiseen portaaseen yhdessä GSSD:n kanssa, ja sitä myös kehitettiin osana näitä joukkoja.¹¹³ DDR:n ja NVA:n suhdetta Neuvostoliittoon ja neuvostoarmeijaan pidettiin sotilaiden joukossa normaalina. Yhteistyö neuvostojoukkojen ja NVA:n välillä toimi myös läntisten arvioiden mukaan hyvin.¹¹⁴ Tätä tuki NVA:n korkean upseeriston kouluttaminen Neuvostoliiton sotilasakatemioiden, mikä jätti jälkeensä ammatillisia verkostoja ja ystävyys-suhteita.¹¹⁵ Neuvostoarmeijaa pidettiin NVA:n esikuvana, mutta arvostus toimi myös toiseen suuntaan ja Neuvostoliitto piti oikeutetusti NVA:ta liittolaisarmeijoistaan tehokkaimpana.¹¹⁶ NVA:n korkea upseeristo piti varsin normaalina, että Neuvostoliiton ääni näkyi DDR:n turvallisuuspolitiikassa.¹¹⁷ Suhtautuminen näkyi lukuisissa virallisissa yhteyksissä, joissa DDR:n sotilashenkilöiden suhtautuminen Neuvostoliittoon pysyy positiivisena, huolimatta maiden johtajien ajoittaisista erimielisyyksistä.

---

¹¹⁰ Arlt 1998, 609, 611; Puhuttiin esimerkiksi asuntojen rakentamisesta GSSD:n joukoille, Ks. SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1710, Politbyroo 4/78 31.1.1978, 17–30.

¹¹¹ Brühl 1995, 21; Jones 2009, 258.

¹¹² Diedrich 2018, 182.

¹¹³ Ensimmäinen strateginen porras koostui GSSD:stä, NVA:sta, sekä neuvostojoukoista Tšhekkoslovakiassa ja Unkarissa ja näiden maiden kansallisista armeijoista. Toinen strateginen porras koostui Puolan armeijasta ja Neuvostoliiton läntisen sotilasläänin joukoista, ks. Hansen 2013, 65; Heinemann 2009, 3; Lautsch 2013a, 111; Wenzel 1995, 190–200.

¹¹⁴ Herspring 1980, 322.

¹¹⁵ Lautsch 2013a, 51–67; Wünsche 2010, 17.

¹¹⁶ Mastny & Byrne 2005, 50, 68; Saint 2018, 149.

¹¹⁷ Brühl 1995, 22.

Asetekninen kehitys rullasi molemmilla puolilla rautaesirippua eteenpäin läpi kylmän sodan. Naton asevarustehjelma näytti kenties sen aiottua merkitystä suuremmalta, kun se asetettiin samaan kontekstiin Naton kaksoispäätöksen kanssa. Erotuksena aiempaan oli kuitenkin se, että Nato pyrki nyt luomaan uskottavan etulinjan puolustuksen myös konventionaalisiin voimin ja tätä alettiin kommunikoida entistä enemmän julkisuuteen. Naton muodostamaa uhkaa lisäsi Neuvostoliiton läpi liennytyksen aktiivisena toiminut tiedustelu, jonka tarkoituksena oli havainnoida aseteknologian kehitystä lännessä.¹¹⁸ Aseteknologisen käänteen Naton hyväksi arvioitiin tapahtuvan 1980-luvun vaihteessa. Tämä tieto saattoi saada Neuvostoliiton kiristämään turvallisuuspoliittista linjaansa, mikä näkyi voimapolitiikan ja sotilaallisen painostuksen roolien nousuna maan keinovalikoimassa 1970-luvun lopulla.¹¹⁹

On myös huomioitava, että Varsovan liiton puolella pääasejärjestelmiä päivitettiin koko 1970-luvun ja esimerkiksi uusien panssarivaunujen toimitukset Itä-Saksaan olivat paraikaa käynnissä vuonna 1978.¹²⁰ Tämä ylitti Naton arvioiden mukaan suuresti vain puolustukselliseen tarkoitukseen tarvittujen joukkojen suorituskyvyn.¹²¹ 1970-luvun lopulla Nato pelkäsi niin konventionaalisten, kuin ydinaseidenkin voimasuhteiden puolesta.¹²² Nato käynnisti pitkän aikavälin asevarusteluohjelmansa johtoelimensä kokouksessa Washingtonissa toukokuussa 1978.¹²³ Läntiset asevoimat olivat liiton arvion mukaan jääneet ydinpelotteeseensa liikaa luottaen kehityksessä paikoilleen. Edessä olivat nyt kattavat, 1980-luvulle ulottuvat modernisaatiosuunnitelmat.¹²⁴ SS-20 -ohjuksista huolimatta nämä toimenpiteet muodostivat uuden uhkan Neuvostoliiton kansalliselle turvallisuudelle.¹²⁵ Liittoutumien uhka-arviot olivat siis hyvin samanlaisia molemmin puolin rautaesirippua.

Vuoden 1978 poliittisen konsultaatiokomitean kokouksen julkilausumassa Varsovan liitto korosti sen omien sotilaallisten toimien tähtäävän vain ja ainoastaan liiton oman puolustuskyvyn nostamiseen, todeten samalla, ettei se suostu läntisen liittoutuman painostettavaksi.¹²⁶ Turvallisuusdilemma oli siis olemassa ja johtamassa kohti turvallisuusparadoksia eli tässä

---

¹¹⁸ Andrew & Gordievsky 1990, 453.

¹¹⁹ Byrne & Mastny 2005, 47. Wettig 112; BStU, MfS, ZAIG, Nr. 5383, Muistio KGB:n johtaja Vitaly Fedortshukin ja Stasin johtaja Erich Mielken välisistä keskusteluista, 9-10.9.1982, 48–49.

¹²⁰ Ks. luku 3.1.

¹²¹ Nato e-library, Nato Defence Planning Committee, Final Communiqué, Bryssel, 17–18.5.1977; Nato e-library, Nato Nuclear Planning Group, Final Communiqué, Bari, 11–12.10.1977; Nato e-library, Nato Defence Planning Committee, Final Communiqué, 6–7.12.1977.

¹²² Pedlow 2018, 106–108.

¹²³ Bröckermann 2011, 490.

¹²⁴ Naton arvioiden mukaan aikaväli 1964–1974 oli liittoutuman ”menetetty vuosikymmen” asevarustelun ostalta. Hammerich 2013, 292–293.

¹²⁵ Schunke 1995, 43.

¹²⁶ Moskovan julistuksen luonnos PPK 22.11.1978. SAPMO, DY 30/2351, 118–126.

tapauksessa asevarustelun kierrettä. Neuvostodoktriini mukautui torjumaan Naton uuden strategisen suunnan muodostamaa uhkaa. DDR:n kannalta tämä merkitsi Neuvostoliiton seuraamista asevarustelussa ja asehankinnoissa.

2.2 Keskimatkan ydinaseet Neuvostoliiton ja Naton turvallisuudessa

Naton huippukokous vuoden 1978 joulukuussa tähtäsi sotilaallisen tasapainon saavuttamiseen Euroopassa kehittämällä pitkällä tähtäimellä Yhdysvaltojen strategista ydinaseiskuvoimaa, ydinaseita Euroopassa, sekä Naton konventionaalisia asevoimia. Varsovan liiton nähtiin hallitsevan ydinasetasapainon lisäksi konventionaalista sotanäyttämöä sotakenttää Natoa huomattavasti suuremmalla määrällään divisioonina. Naton doktriini oli tässä vaiheessa riippuvainen taktisten ydinaseiden käytöstä sotatilanteessa konventionaalisilla aseilla ylivoimaista Varsovan liittoa vastaan.¹²⁷

SS-20 -ohjusten iskukyky uhkasi Naton ydinaseita ja koko Länsi-Eurooppaa.¹²⁸ Ohjuksilla pyrittiin pienentämään Naton neuvostojoukkoja vastaan suunnattua taktista ydinasepotentiaalia.¹²⁹ William R. Smyserin mukaan tarkka syy SS-20 -ohjusten käyttöön oton takana ei ole selvillä, mutta se oli osa Neuvostoliiton 1970-luvun laajamittaisia sotilaallista toimintaa, joilla se pyrki vahvistamaan asemiaan maailmanlaajuisesti.¹³⁰ David E. Hoffman pitää SS-20 -ohjuksia Neuvostoliiton strategisena virheenä. Hänen pohdintansa Neuvostoliiton ydinaseiden kehityksestä 1970-luvulla viittaa siihen, että syytä kehitykselle on haettava Neuvostoliiton sotateollisuuden painostuksesta Leonid Brezhneviä kohtaan.¹³¹ Toisaalta Neuvostoliitossa ei osattu odottaa SS-20 -ohjusten aiheuttavan suurta reaktiota länessä. Lopulta neuvostojohto joutui 1980-luvun lopulla toteamaan tehneensä asiassa virhearvion.¹³² Neuvostoliiton kilpailevat suunnittelutoimistot kehittivät yhä uusia ohjuksia, jotka lopulta johtivat useiden suorituskyvyltään päällekkäisten

---

¹²⁷ Hoffenaar 2012, 84; Smyser 1999, 279–280; Stütze 1979, 23; Black 2015, 149; Erityisesti Länsi-Saksassa suhtautuminen ydinaseiden käyttöön ollut aina nuivaa johtuen maalle mahdollisessa sotatilanteessa koituvista tuhoista. Gablik 2007, 320.

¹²⁸ Ohjuksen kantomatka oli jopa 5 500 km ja se voitiin varustaa kolmella eri maaleihin kohdistettavalla taistelukärjellä. Smyser 1999, 279.

¹²⁹ Diedrich 2009, 62.

¹³⁰ Smyser 1999, 279–281.

¹³¹ Hoffman 2009, 18.

¹³² Mihail Gorbatšov totesi ohjuksien olleen suurvaltasuhteiden kannalta virhe, eikä niiden modernisoinnissa oltu otettu huomioon lännen mahdollista reaktiota. Ohjuksien modernisoinnin taustasyynä olivat olleet teknisiä, eikä poliittista analyysia oltu otettu huomioon. Booth & Wheeler 2006, 54.

ohjustyyppien¹³³ käyttöönottoon vielä ennen kuin Neuvostoliitolla oli selkeää kuvaa maan strategisten ydinaseiden doktriinista. Neuvostoliiton kannalta maan ydinaseet toimivat strategisena pelotteena toisin kuin Natolla, joka oli varautunut myös ydinaseiden valikoivampaan käyttöön.¹³⁴ Neuvostoliiton strategiaksi muodostuivat strategiset ydiniskuoperaatiot ja strateginen ilma-avaruuspuolustus yhdistettynä konventionaalisten joukkojen strategisiin operaatioihin maalla, merellä ja ilmassa.¹³⁵ Oletuksena oli, että yksikin isku ydinasein eskaloisi konfliktin välittömästi strategisten ydinaseiden käyttöön.¹³⁶ Toisaalta kuitenkin sotaa pyrittiin käymään mahdollisimman pitkään konventionaalisin asein luottaen neuvostoarmeijan ylivoimaan.

Neuvostoliitolla oli ylivoima läntisellä sotänäyttämöllä koko 1970-luvun ja maan tiedustelun mukaan Nato ei olisi ollut valmis pitkittyneeseen sodankäyntiin. Tästä huolimatta Neuvostoliitto pyrki vahvistamaan konventionaalisia joukkojaan koko ajan. Gerhard Wettigin mukaan taustana oli tavoite käyttää tätä voimaa sotilaallisen painostuksen keinona. Euroopan valtioille ja Neuvostoliitolle yhteistä oli se, että heidän kannaltaan Eurooppaan sijoitetut keskimatkan ja ohjukset näyttäytyivät strategisina aseina. ”Eurostrateginen” kuvasi lyhyemmän kantaman ydinaseita, joiden roolista Neuvostoliitolla ja Yhdysvalloilla oli perustavanlaatuisia erimielisyyksiä.¹³⁷ Neuvostoliitto ja Yhdysvallat näkivät Euroopan tilanteen ja maiden välisen strategisen ydinasekilpailun kahtena eri turvallisuuden kenttänä. Neuvostoliiton kannalta amerikkalaisilla oli Euroopassa sitä uhkaavia strategisia ydinaseita. Yhdysvallat laski strategisten aseiden määritelmään kuuluvaksi vain mannertenväliset ydinaseet sekä ohjukset että pommikoneiden ja sukellusveneiden kuljettamat ydinkärjet.¹³⁸ Eriävät käsitykset sotilaallisesta voimasta, sen käyttötarkoituksesta ja ydinaseista osoittavat miten erilaisina ydinaseet näyttäytyivät suurvaltojen ja Länsi-Euroopan pienempien valtioiden turvallisuuskilpailussa.

DDR oli 1970-luvun lopulla virallisesti konventionaalisten aseiden ja erityisesti ydinaseiden vähentämisen kannalla.¹³⁹ DDR pyrki tukemaan aseriisuntaa muun muassa ulkopoliittisella työllään.¹⁴⁰ Aseistautumiskritiikkiä esitettiin tässä vaiheessa kuitenkin vain, jos se ei kohdistunut Neuvostoliittoon, ja esimerkiksi vuoden 1978 alussa politbyroo ilmoitti DDR:n tukevansa

---

¹³³ Ohjustyyppien SS-11 päivitys, sekä tietoa ohjuksista SS-17 ja SS-19, ks. Hoffman 2009, 18–19.

¹³⁴ Amerikkalaiset kehittivät erilaisia skenaarioita ja vaihtoehtoja omien ydinaseidensa käytölle erilaisissa tilanteissa. Tämä herätti epäluuloa Neuvostoliitossa. Hoffman 2009, 18–19.

¹³⁵ Lalu 2014, 285–286.

¹³⁶ Hoffman 2009, 18–19.

¹³⁷ Smoke 1984, 164–165.

¹³⁸ Wettig 101–102; GSSD toimi sotilaallisena painostuskeinona erityisesti Länsi-Saksaa vastaan. Uhl 2018, 46.

¹³⁹ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1709, Politbyroo 3/78 24.1.1978, 37–71.

¹⁴⁰ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1724, Politbyroo 17/78 2.5.1978, 9–19.

Neuvostoliiton pyrkimyksiä aseistautua uusilla neutroniaseilla.¹⁴¹ Samoin tuettiin myös Neuvostoliiton ehdotusta ydinkoekielloksi myöhemmin vuonna 1979.¹⁴² Samojen aseiden kehittäminen kuitenkin tuomittiin jo myöhemmin samana vuonna koko Varsovan liiton toimesta vastareaktiona amerikkalaisten neutroniaseille.¹⁴³ Ydinaseiden osalta liiton virallinen kanta valmius ydinaseiden vähentämiseen vastavuoroisesti lännen kanssa. Samalla liitto ehdotti yhteisiä prosentuaalisia pienennyksiä molempien liittoutumien puolustusbudjetteihin ja ilmoitti olevansa valmis vähennyksiin missä tahansa aselajissa. Varsovan liitto pyrki julkisesti saamaan aikaan sopimusta liittoutumien välille väkivallan ja ydinaseiden käytön kieltämisestä.¹⁴⁴

Ehdotus noudatti pitkälle ETYK:n esitettyjä Leonid Brezhnevin ”rauhanaloitteita”. Nämä radikaaleina näyttäytyneet ehdotukset tähtäsivät liittoutumien purkamiseen ja neuvostojohtoisen turvallisuusjärjestelmän luomiseen Eurooppaan.¹⁴⁵ Niiden taustavireenä oli kuitenkin sama Neuvostoliiton tavoite amerikkalaisten joukkojen poistamiseksi Euroopasta.¹⁴⁶ Tosiasiassa Neuvostoliitolla ei ollut mitään aikomusta luopua omasta asevarustelustaan tai vähentää aseistustaan. Neuvostoliiton asevoimilla oli vahva eturyhmä politbyroossa, ja sen johtohahmona toimi puolustusministeri Dimitri Ustinov. Brezhnev delegoi paljon eikä hän ollut useinkaan mukana päätöstensä toteuttamisessa, mikä takasi sotilaille merkittävää pelivaraa turvallisuuskysymyksissä.¹⁴⁷ Brezhneviä talouden kannalta huolestuttaneet asevarustelusuunnitelmat esiteltiin hänelle välttämättöminä. Marksilais-leniniläinen ideologia ja varustelumaksimalismi hallitsivat Ustinovin koko puolustusministerikauden ajan.¹⁴⁸ Kun asevoimia viritettiin kolmanteen maailmansotaan, ei niiden tukena jauhanutta asetuotantoa enää noin vain pysäytettäisi.

Ustinov käytti vaikutusvaltaansa myös Neuvostoliiton liittolaisarmeijoihin, joiden varustelusta päätettiin Moskovassa. Asevoimista hänellä oli todennäköisesti eniten vaikutusvaltaa sen erityissidoksesta Varsovan liittoon johtuen NVA:han. Muun muassa varustelukysymyksiä ja liiton muuta puolustuspolitiikkaa pohdittiin Varsovan liiton puolustusministerikomiteassa, joka kokoontui pääsääntöisesti kerran vuodessa. Naton kasvavaa konventionaalista asevoimaa ja

---

¹⁴¹ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1707, Politbyroo 1/78 10.1.1978, 12–24; Neutroniaseet päästävät tavanomaisiin ydinaseisiin verrattuna kymmenkertaisen määrän säteilyä. Vaikutus infrastruktuuriin säilyy verrattain pienenä, mutta säteilyn myötä on pommin tappava vaikutus väestöön on sitäkin suurempi. Tarkempi kuvaus, ks. Ware 2016, 36.

¹⁴² SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1761, Politbyroo 3/79, 16.1.1979, 29–35.

¹⁴³ SAPMO, DY 30/2351, Moskovan julistuksen luonnos PPK 22.11.1978, 121–143; Black 2015, 173.

¹⁴⁴ SAPMO, DY 30/2351, Moskovan julistuksen luonnos PPK 22.11.1978, 126.

¹⁴⁵ Wettig 2009, 92, 97–99.

¹⁴⁶ Ibid., 80–82.

¹⁴⁷ Ibid., 86–87.

¹⁴⁸ Ibid., 87–89.

erityisesti Länsi-Saksan Bundeswehrin kasvua siellä havainnoitiin koko 70 luvun ajan. Kiitos tästä kuuluu kokouksissa aktiivisesti DDR:n edustajille, jotka pitivät liittolaisensa ajan tasalla Bundeswehrin kehityksestä.¹⁴⁹ Keskittyminen Länsi-Saksan esillä pitoon liiton kokouksissa ajoi DDR omia turvallisuusintressejään.

On syytä olettaa DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmannin ja Dimitri Ustinovin henkilökohtaisen työsuhteen olleen varsin toimiva. Miehet kokoontuivat säännönmukaisesti kahdenkeskiseen neuvonpitoon ennen kutakin puolustusministerikomitean kokousta. Tutkimanani ajanjaksona on näiden neuvonpitojen perusteella erittäin todennäköistä, että Hoffmann sai edistettyä DDR:n maanpuolustuksen kysymyksiä useaan kertaan hyvillä suhteillaan Ustinoviin.¹⁵⁰ Dimitri Ustinovin ja Erich Honeckerin suhdetta ei voi sen sijaan sanoa 1980-luvun alussa kovin hyväksi. DDR:n ja Neuvostoliiton valtiollisten suhteiden siviili- ja sotilaspuolen kehitys kiteytyy yllättävän hyvin näiden johtohenkilöiden keskinäisten suhteiden kehityksessä.

Erich Honeckerin aikana DDR:n suhde Neuvostoliittoon vahvistui entisestään ja erityissuhde maiden välillä syveni. Liittolaissuhde kirjattiin DDR:n perustuslakiin kansainvälisen sosialismin edistämisen kanssa.¹⁵¹ Jälkimmäinen saattoi päälle päin vaikuttaa rauhanomaiselta yhteistyöltä, mutta oikeastaan se tarkoitti NVR:n pöytäkirjojen perusteella globaalien sosialististen voimien tukemista keinoja kaihtamatta.¹⁵² DDR avasi Honeckerin aikana ulkosuhteitaan ja lähentyi etenkin Länsi-Saksan kanssa. Tämä lisäsi Neuvostoliiton kiinnostusta DDR:n ulkosuhteisiin, joita se maan uudesta ulkopoliittisesta liikkumatilasta huolimatta viime kädessä hallitsi. Tätä vipuvartta käytettiin harvoin, mutta kuitenkin tarvittaessa DDR:n hallintoa vastaan. Samaan tapaan DDR:n johdon täytyi tasapainoilla Neuvostoliiton odotusten ja omien tavoitteidensa välillä.¹⁵³ Useimmiten riitti opportunistinen asenne ja välillä Kremlia kohtaan tehdyt julkiset uskollisuudenoitukset.¹⁵⁴ Toisinaan liekaa vedettiin Moskovasta tiukemmalle ja välillä tapahtui jopa pienimuotoisia kurinpalautuksia.

---

¹⁴⁹ Esimerkiksi Varsovan liiton puolustusministerikomitean kokoukset Itä-Berliinissä 9. –10.2.1972, Moskovassa 7. –8.1.1975 ja Sofiassa 10. –11.12.1976. BA-MA, DVW 1/71028, 204–208; BA-MA, DVW 1/71031, 50–75; BA-MA, DVW 1/71033, 88–117.

¹⁵⁰ Hoffmann kiittelee usein sekä virallisissa kokouspuheenvuoroissaan, että miesten kahdenkeskisissä keskusteluissa Ustinovia tämän avusta. Esimerkkejä alaluvussa 4.3 esimerkiksi uuden aseteknologian käyttöönottoon ja DDR:n aseteollisuuden lisenssituotantoon liittyen.

¹⁵¹ Diedrich 2009, 60; Ystävyyden, Yhteistyön ja Avunannon sopimus DDR:n ja Neuvostoliiton välillä, 7.10.1975.

¹⁵² Tämä perustuen esimerkiksi lähdemateriaalissa tavattuun retoriikkaan.

¹⁵³ Herspring 1980, 321.

¹⁵⁴ Schroeder 1998, 825; Diedrich 2009, 59–61.

Sekä Itä- että Länsi-Saksa syntyivät kylmän sodan blokkipolitiikan vaikutuksesta ja näiden blokkien johtovaltioiden vaikutus niihin oli merkittävä.¹⁵⁵ Molemmissa Saksoissa tiedostettiin maiden rooli kolmannen maailmansodan mahdollisena sotänäyttämönä. Länsi-Saksa oli toisaalta DDR:n vihollinen tai kilpakumppani, mutta toisaalta toinen saksalainen valtio ja yhteistyökumppani maiden välisissä rajallisissa projekteissa. SED:n suorittama länsipolitiikka vaihteli ja esimerkiksi 1960-luvulla se yritti pitkälti estää muita sosialistisia maita luomasta suhteita Länsi-Saksaan.¹⁵⁶ Kumpikin Saksoista siis esiintyi maailmanpolitiikassa pitkään ”ainoana” Saksana tunnustamatta toisen olemassaoloa. Toisin sanoen sekä Länsi- että Itä-Saksa olivat tähän saakka revisionistisia valtioita, tavoitteenaan Saksojen yhdistäminen oman järjestelmänsä alle. Vallitsi siis Boothin ja Wheelerin määritelmän mukaan strateginen haaste. Länsi-Saksan idänpolitiikan alkaminen, ETYK, DDR:n vuoden 1974 perustuslakimuutos ja Saksojen väliset sopimukset muuttivat tilannetta.¹⁵⁷ DDR pyrki esiintymään uutena saksalaisena valtiona, jota ei määritellyt kuitenkaan saksalainen kansallisuus, vaan ETYK:n vahvistamat eurooppalaiset rajat. Toisin sanoen jaetun Saksan kysymys oli DDR:n kannalta ollut siitä lähtien ratkaistu.

Erityissuhde jaetun Saksan valtioiden väillä säilyi ja syveni rajallisen, mutta toisaalta kumpaakin hyödyttävän yhteistyön myötä.¹⁵⁸ DDR:n kannalta tärkeäksi nousi edullisen luoton saaminen Länsi-Saksasta. Suhteista haluttiin pitää kiinni, mutta niihin suhtauduttiin myös varsin opportunistisesti. Hyvät suhteet eivät heijastuneet sotilaallisiin asioihin, joiden puitteissa DDR kohteli Nato-maita, myös Länsi-Saksaa viholliskuvan ja ideologian edellyttämällä tavalla. Esimerkiksi vuoden 1978 Varsovan liiton poliittisen konsultaatiokomitean kokouksessa DDR halusi kokouksen päätteeksi annettuun viralliseen julkilausumaan mukaan maininnat taistelusta nimenomaan Länsi-Saksasta kumpuavaa uusnatsismia ja militarismia vastaan.¹⁵⁹ Ainakin sotilaallisessa mielessä näyttäisi siis Länsi-Saksan näyttäneen DDR:lle ideologisen fundamentalismin kontekstissa ”pahana” vihollisvaltiona.

1970-luvulla niiden välillä vallinnut turvallisuusdilemma alkoi lieventyä, kun suhteita maiden välillä avattiin. Maiden johtajat onnistuivat usein käynnissä olleen ideologisen konfliktin

---

¹⁵⁵ Schroeder 1998, 824.

¹⁵⁶ Schroeder 1998, 828–830.

¹⁵⁷ Black 2015, 152; Békés 2013, 55.

¹⁵⁸ Schroeder 1998, 832–833; Black 152. Yhteistyömuotoihin lukeutui tässä vaiheessa muun muassa rajan merkintä ja kauttakulkusopimukset. Ks. SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 157.

¹⁵⁹ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1752, Politbyroo 44/78, 14.11.1978, 8–10; Moskovan julistuksen luonnos PKK 22.11.1978, DY 30/2351, 121–143.

lieventämisessä, minkä lisäksi heidän persoonallisuutensa toimivat kohtuullisen hyvin yhteen. Erich Honeckerin aisaparina lännessä toimi 1970-luvun lopulla sosiaalidemokraattien liittokansleri Helmut Schmidt. Honeckerin ja Schmidtin välisissä puhelinkeskusteluissa ja kirjeenvaihdossa painotettiin vuonna 1978 Itä-Saksan osalta merkittävässä määrin liennytyksen tärkeyttä Euroopassa. Honeckerin mukaan tässä avainasemassa oli Saksojen suhteiden normalisointi.¹⁶⁰ Motiivit ideologisen konfliktin lieventämisessä olivat pitkälti taloudelliset ja erityisesti tästä syystä suhteet Saksojen johtajien välillä kehittyivät hyvin.¹⁶¹ Kommunikaatio toimi ja kantoi myös myöhemmin hedelmää.

Normaaleja Saksojen suhteet eivät kuitenkaan vielä olleet. DDR:n kannalta ongelmat kumpusivat Länsi-Saksan revisionismista. Toisin sanoen pelättiin maan haluavan muutosta vallitsevaan kansainväliseen tilanteeseen. Ensimmäisenä kohteena olisi ollut Saksojen yhdistäminen lännen ehdoilla. Erich Honecker tuo asiaa esiin useasti Varsovan liitossa. Hän esitti vuoden 1978 lokakuussa keskusteluissaan Neuvostoliiton ulkoministeriön edustajan ja Neuvostoliiton DDR:n suurlähettilään Pjotr Abrassimovin kanssa huolensa Länsi-Saksan kehityksestä. Honeckeria huolesti länsinaapurin pyrkimys ratkaista Saksan kysymys ja maiden jälleenyhdistyminen kahdenkeskisesti. Revisionismi yhdistettiin nousevaan äärioikeistolaisuuteen ja uusnatsismiin, joka Honeckerin arvion mukaan tuolloin kumpusi Länsi-Saksasta. Lisäksi Länsi-Saksa oli aiemmasta poiketen otettu mukaan länsivaltojen neuvotteluihin Länsi-Berliinin tilanteesta. Honeckeria tämä kismitti, sillä kansainvälisoikeudellisesti alue oli edelleen miehitysvyöhyke.¹⁶² Honeckerin suhtautuminen kertoo DDR:n pitäneen Länsi-Saksaa edelleen revisionistisena valtiona ja ylläpitäneen maiden välistä turvallisuusdilemmaa ideologiaan perustuen. Lisäksi huomio Länsi-Berliinistä osoittaa hänen todennäköisesti olleen tyytymätön DDR:n asemaan. Länsi-Saksa oli saavuttanut liittolaistensa kanssa tasavertaisen aseman, mutta DDR:n asema Neuvostoliittoon nähden oli edelleen verrattain alisteinen.

Varsovan liiton poliittisen konsultaatiokomitean kokouksessa Erich Honecker pyrki osoittamaan Länsi-Saksan muodostavan DDR:n kannalta konkreettisen sotilaallisen uhkan. Naton hiljattain järjestetyt sotaharjoitukset seurasivat Honeckerin mukaan juuri Länsi-Saksan ehdottamaa strategiaa, jossa joukot työntyvät nopeasti DDR:n ja Tshekkoslovakian alueille amerikkalaisten strategisten ydinaseiden suojaamina. Tämä yhdistettynä suuremman roolin ottamiseen Natossa ja äärioikeistolaisuuteen sisäpolitiikassa osoitti hänen mielestään kiistattomasti sen, että Länsi-Saksa

---

¹⁶⁰ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1730, Politbyroo 23/78, 13.6.1978, 10–14.

¹⁶¹ Wolf & McElvoy 1997, 318-319.

¹⁶² SAPMO, DY 30/2351, Keskustelu A. P. Bondarenkon kanssa, 25.10.1978, DY 30/2351, 102–114.

oli noussut revisionistiseksi, uhkaavaksi valtioksi. DDR kärsi sen poliittisten seurauksien vuoksi, sillä osa länsimaista ei halunnut yhteistyötä DDR:n kanssa Länsi-Saksan painostuksen vuoksi. Tällä tuettiin Honeckerin käsityksen mukaan Länsi-Saksan politiikkaa, jolla se tähtäsi epärealistiseen pilvilinnaan jälleenyhdistymisestä. Ongelmana oli siis edelleen Honeckerin mukaan pohjimmiltaan se, että Länsi-Saksa käsitteli sen ja DDR:n suhteita jollain tapaa kansainvälisestä politiikasta erillisinä, sisäisinä asioina.¹⁶³ Tällaista asennoitumista DDR ei puolestaan hyväksynyt ja näyttää siltä, että DDR:n suvereniteetin säilyttäminen neuvotteluissa oli Honeckerille erittäin tärkeää. Siitä hän ei halunnut tinkiä. Kun Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan Saksojen välisiin suhteisiin, pyrki Honecker puolestaan vaikuttamaan Neuvostoliittoon, jotta sen ja Länsi-Saksan suhteet kehittyisivät DDR:n haluamalla tavalla. Mitään konkreettista pelkoa jälleenyhdistymisestä ei ollut, sillä se olisi vaatinut sotatoimia. Honeckerin maalailemilla revisionistisilla uhkakuvilla olikin jokin muu tarkoitus ja hän pyrki ehkäpä asemoimaan niiden avulla Itä-Saksaa uhrin asemaan Länsi-Saksan politiikan edessä. Tämä teki myönnytysten vaatimisesta helpompaa niin Länsi-Saksalta kuin myös Neuvostoliitolta.

Käynnistynyt asevarustelukilpailu oli liennytyksestä hyötyneen DDR:n kannalta kiusallinen. Ydinasekysymykset tarkoittivat, että sen oli jälleen luotettava sokeasti Neuvostoliittoon. Suhde Neuvostoliittoon monimutkaistui ilman, että sitä kuitenkaan kyseenalaistettiin.¹⁶⁴ Loppujen lopuksi suurvaltojen omat turvallisuusintressit tulivat aina ensin ja niiden liittolaisille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin myötäillä näiden päätöksiä.¹⁶⁵ DDR:n osalta suurimmaksi kiistakapulaksi sen ja Neuvostoliiton välillä tulivat nousemaan nimenomaan DDR:n länsisuhteet, erityisesti kun Leonid Brezhneviä seuranneiden neuvostojohtajien suhtautuivat entistä vihamielisemmin länttä kohtaan 1980-luvun alussa.

DDR jakoi politbyroon kannanottojen perusteella Neuvostoliiton näkemyksen Naton varustautumisesta, vaikka sen uusi kansainvälinen asema mahdollisti pienet irtiotot rajatuissa asioissa. Lähteiden tietojen perusteella on todettava DDR:n johdon pyrkineen myötäilemään turvallisuuspolitiikassaan Neuvostoliittoa, mutta pyrkineen pitämään kiinni saavutetuista suhteistaan Länsi-Saksaan. DDR oli myös erittäin kiinnostunut Neuvostoliiton ja Länsi-Saksan suhteiden kehittymisestä. Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Gromyko raportoi Leonid Brezhnevin vuoden 1978 toukokuuisesta vierailusta Länsi-Saksaan Erich Honeckerille pian sen jälkeen. Brezhnev oli ilmaissut vierailun aikana tukensa DDR:n kannalle siitä, että sen ja Länsi-

---

¹⁶³ SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 148–149.

¹⁶⁴ Bröckermann 2011, 610.

¹⁶⁵ Lautsch 2018, 81.

Saksan kysymyksiä tulisi ratkaista kansainvälisoikeudelliselta pohjalta. Länsi-Saksa näki Saksojen väliset suhteet sen sijaan erityisinä, sisäisinä asioina.¹⁶⁶

DDR:n perustuslakia uudistettiin vuoden 1978 maanpuolustuslailla ja uudistuksissa määriteltiin etenkin tarkemmin NVR:n roolia maanpuolustuksen johtelimenä.¹⁶⁷ Sen tulisi toimia yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa maan puolustuksen takaamiseksi ja sen määrittelevät toimenpiteet sitoivat kaikkia DDR:n valtiollisia toimijoita ja organisaatioita aina maan yksittäisiin kansalaisiin saakka. Laissa määritellään NVR:n päättävän viime kädessä maan asevoimien mobilisaatiosta. Uutena käsitteenä mukaan tuotiin rauhan ja sodan välillä sijainneen harmaan vaiheen, *Spannungsperiodin*, aikainen toiminta. Eri johtotehtävien keskittämisen vuoksi viimeinen päätösvalta tässäkin asiassa oli SED:n pääsihteeri Erich Honeckerilla. Asiaa käsiteltiin NVR:n 55. kokouksessa heinäkuussa 1978.¹⁶⁸ Honeckerin mukaan kyseessä oli NVR:n tärkeän roolin aiemmin puutteellisesti kirjatun aseman korjaaminen. Tällä myös selkeytettiin DDR:n valtiojohton eri elinten toimialueita, sillä näissä oli usein päällekkäisyyksiä. Valtakoneiston rakenne muuttui useaan kertaan DDR:n historian aikana.¹⁶⁹ NVR:n johtotehtävien määrittely asettuu suurempaan kuvaan osaksi Itä-Saksan maanpuolustuksen rakentamista. Tätä tehtiin askel askeleelta DDR:n turvallisuusympäristön muutokset huomioon ottaen. DDR:n asevoimat olivat kasvamassa itsenäisiksi ja kyvykkäiksi joukoiksi joka tarvitsi sotatilassa tehokkaan ja keskitetyn komentoketjun. Enää kyse ei ollut vain Itä-Saksan neuvostojoukkojen apuosastosta. Taustalla näkyi myös DDR:n sotilaskasvatuksen järjestelmän ja valtion muiden aseistettujen organisaatioiden kasvu omiksi toimijoikseen NVA:n rinnalle.

Neuvostoliiton ja Itä-Saksan Natosta saama tiedustelutieto oli paikoin hyvin kattavaa, mutta jätti aina varaa epävarmuudelle. Esiin tulee hyvin Boothin ja Wheelerin kuvaama aseiden epäselvä symboliikka.¹⁷⁰ Kuten NVR:n lukuisista uhka-arvioista selviää, perusti DDR arvionsa säännönmukaisesti pahimpaan mahdolliseen saaduista tiedoista johdettuun uhkakuvaan. Yhdistettynä ideologiseen fundamentalismiin oli lopputuloksena tulkinta Naton turvallisuutta lisäävistä toimista vihamielinen Varsovan liittoa vastaan.

---

¹⁶⁶ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1726, Politbyroo 19/78, 16.5.1978, 8–25.

¹⁶⁷ Vuoden 1978 DDR:n maanpuolustuslaki, 13.10.1978.

¹⁶⁸ BA-MA, DVW 1/39514-3951555, 55. NVR 23.11.1978, 43–45.

¹⁶⁹ Rogg 2008, 10.

¹⁷⁰ Aseiden epäselvä käyttötarkoitus antoi usein liikaa tilaa spekulatiolle ja synnytti siten uhkakuvia. Booth & Wheeler 2008, 58, 131.

Itä-Saksassa ulkomaantiedustelua hoitivat Turvallisuusministeriön (*Stasi*)¹⁷¹ alainen tiedustelun päähallinto HVA¹⁷² sekä NVA:n sotilastiedustelu MilND¹⁷³. Kumpikin hoiti sotilaallisen tiedustelun tehtäviä ja MilND oli jo 1950 luvun lopulla alistettu HVA:lle. Sen olivat erityisesti Länsi-Saksa, Yhdysvallat ja muut Nato-maat. Erityisiä kiinnostuksen kohteita olivat Bundeswehr, Länsi-Saksan alueen Nato-joukot ja Naton strategiat.¹⁷⁴ Länsi-Saksan yhteiskunnan avoimuuden vuoksi oli maa helppo kohde HVA:n soluttautujille ja myyriä löytyi aina maan hallinnosta Naton päämajaan saakka.¹⁷⁵

DDR:n tiedusteluelimissä vaikuttaa vallinneen samanlainen tiedustelun strateginen kulttuuri kuin Neuvostoliitossa. Jeremy Blackin mukaan Neuvostoliiton tiedusteluorganisaatio KGB teki työtään varsin deskriptiivisesti ilman vastapuolen motiivien pohtimista. Blackin mukaan analyyseissa peilattiin poliittisen johdon odotuksia vastapuolen toiminnasta.¹⁷⁶ Tiedustelun ja maan hallinnon välinen rajapinta vaikutti Itä-Saksassa samalla tavalla uhka-arvioiden lopputulokseen. NVR:n kokouksien sotilaallisissa esityksissä vaikutetaan suhtautuvan käsiteltävään asiaan usein suhteellisen pragmaattisesti. Uhka-arviot värityivät ideologisen fundamentalismin lasien läpi viimeistään niiden päädyttyä hallinnon virallisiin dokumentteihin NVR:n johtopäätösten, käskyjen tai Erich Honeckerin lisäämien huomautusten muodossa. KGB:llä oli vaikutusta, sillä HVA:n ja KGB:n yhteistyö oli tiivistä, joskaan ei aina tasapuolista. HVA:n pitkäaikainen johtaja Markus Wolf valitteli muistelmissaan HVA:n saaneen Moskovaan lähettämänsä massiivisen tietomäärän vastineeksi vain murusia.¹⁷⁷ Neuvostoliitto pysyi Bernd Schäferin mukaan DDR:n välittämän tiedon avulla hyvin perillä Naton strategioista ja suunnitelmista ja hyödynsi tarvittaessa näitä tietoja oman aggressiivisen ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa tukena.¹⁷⁸ Tämä siitäkkin huolimatta,

---

¹⁷¹ Saks. *Ministerium für Staatssicherheit, MfS*, tunnetaan yleisesti nimellä *Stasi*.

¹⁷² Saks. *Hauptverwaltung Aufklärung, HVA*.

¹⁷³ Saks. *Militärischer Nachrichtendienst, MilND*.

¹⁷⁴ Hoffenaar 2012, 80; Schmeidel 2008, 112–114, 120; DDR:n ulkomaantiedustelussa toimi yhteensä jopa 10 000 henkilöä, tehden siitä kolmanneksi suurimman CIA:n ja KGB:n jälkeen. HVA:n tärkeimpiä tehtäviä olivat Naton, USA:n ja BRD:n sotilas- ja turvallisuuspolitiikan, sekä sotilaallisten toimien tiedustelu. Toiseksi tärkeimpänä tuli puolustusteollisuuden ja asekehityksen tiedustelu ja vasta kolmantena maiden politiikkaan liittyvät asiat. Schäfer 2002, 6, 8, 10.

¹⁷⁵ HVA:n lähteenä toimi esimerkiksi Länsi-Saksan sotilastiedustelun varajohtaja, eversti Joachim Krause vuosina 1973–1988. Toinen merkittävä lähde oli Naton päämajassa työskennellyt Rainer Rupp, joka toimitti sääntillisesti HVA:n tietoon vuosina 1979–1989 muun muassa kaikki Naton huippukokousten dokumentit. Schäfer 2002, 8–12; Heuser 2016, 2.

¹⁷⁶ Black 2011, 177–178; Diedrich 2009, 62.

¹⁷⁷ Wolf & McElvoy 1997, 322–323; HVA:n ja MilND:n analyysiosastot pidettiin tarkoituksella pieninä saatuun tietomäärään nähden. Tiedusteluraportit täynnä sosialistisia fraaseja ja vastustajan yliarviointia, usein motiivina puolustusbudjetin ja asevoimien tärkeyden korostaminen. Schäfer 2002, 10–11.

¹⁷⁸ Schäfer 2002, 11–12.

että tiedusteluraportit useimmiten vahvistivat Naton sotaharjoitusten palvelleen puolustuksellisia tarkoituksia.¹⁷⁹

Neuvostoliiton johtama Varsovan liitto valmistautui totaaliseen¹⁸⁰ sotaan kahden vastakkaisen maailmanjärjestyksen välillä. Neuvostoliiton pitkälle viedyt sotasuunnitelmat tähtäsivät tulevan sodan voittamiseen kaikin käytössä olevin asein. Ei ollut salaisuus, että 1970-luvun lopulla konflikti olisi lähes väistämättä eskaloitunut strategisiin ydinaseisiin saakka tilanteeseen, jossa Neuvostoliitto olisi käyttänyt koko sen arsenaalia Natoa vastaan. SS-20 -ohjukset lisää strategisia voimankäyttömahdollisuuksia Naton Länsi-Euroopan kohteita vastaan.¹⁸¹ Neuvostoliitto oli julkisesti ilmoittanut pidättäytyvänsä ensi-iskusta ydinasein, joten sen tarkoitus oli käydä sotaa konventionaalisiin joukoin niin pitkälle kuin mahdollista.¹⁸²

Liennytyksellä oli loppujen lopuksi hyvin vähän vaikutuksia Neuvostoliiton ideologian läpäisemään sotilasdoktriiniin. Kuva maailmanjärjestysten välisestä sodasta oli totaalinen ja se muuttui 1980-luvun vaihteessa vain entistä jyrkemmäksi. Vuonna 1982 Neuvostoliiton asevoimien päällikkö Nikolai Ogarkov esitti asian seuraavasti:

”Kolmas maailmansota, mikäli sellainen aloitetaan imperialistien toimesta, tullaan käymään jo valmiiksi kolmessa ulottuvuudessa. Siksi kriittisintä on ilmatilan hallinta. Vain se osapuoli joka hallitsee ilmatilaa ja ulkoavaruutta voi aseteknologian kehityksestä johtuen voittaa kolmannen maailmansodan. Tämä sota tulisi olemaan aseellinen konflikti kahden maailmanjärjestelmän välillä, ja sitä johtaisivat liittoryhmittymät. Globaalina sotana se kattaisi jokaisen mantereen ja ulkoavaruuden. [...] Kolmas maailmansota tulisi olemaan taistelu elämästä ja kuolemasta kahden maailmanjärjestyksen välillä. Seuraukset planeetallemme tulisivat olemaan tuhoisat. Tässä taistelussa olisi kaikkien valittava puolensa. Jos nykyisistä poliitikoista löytyy niitä, jotka sanovat taistelevansa vain puolustaakseen oman valtionsa alueita, tarkoittaen sosialismin puolustamista kansallisella tasolla, ovat he joko typeriiä tai ymmärtäneet tilanteen väärin, eli demagogeja. [...] Tulevan konfliktin tärkein

---

¹⁷⁹ Hoffenaar 2012, 83–85.

¹⁸⁰ Totaalinen sota: Sota jossa tavoitteena on täydellinen voitto vastustajasta tai sota, jossa koko sotaa käyvä valtio mobilisoidaan sotaa varten, ks. Dinstein 2012, 12.

¹⁸¹ Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 92: Marsalkka Ustinovin antama tieto Neuvostoliiton strategisista hyökkäysjoukoista, 449.

¹⁸² Lalu 2014, 283.

*sotanäyttämö on läntinen sotanäyttämö. Sodan lopputulos tullaan ratkaisemaan siellä.*¹⁸³

Sota oli näyttäytynyt sisällöltään samanlaisena koalitioiden ja ideologioiden välisenä viimeisenä taisteluna jo pitkään.¹⁸⁴ Puheenvuorossaan Ogarkov kuvaa hyvin, millaisen uuden elementin teknologia tulisi 1980-luvun sodankäynnissä muodostamaan ja millaisen keskeisen haasteen se muodostaisi sotaa käyville valtioille. Aiempi suuri muutostekijä neuvostoliittolaisessa sodankäynnissä olivat olleet ydinaseet.¹⁸⁵ Ogarkovin puheenvuorosta on luettavissa se, miten Neuvostoliitto alkoi 1980-luvun vaihteessa panostamaan erityisesti ilmavoimiinsa sekä erilaisten ilmasta tulevien uhkien torjuntaan voimakkaasti. Ilmapuolustuksessa saavutettiin merkittäviä harppauksia ja elektroninen sodankäynti tuli mukaan kuvioihin.¹⁸⁶ Ogarkovin ja muiden Neuvostoliiton sotilasajattelijoiden vallitseva näkemys 1980-luvun vaihteessa olikin se, että Naton asevarusteluun voidaan parhaiten vastata oman sotateknologian kehittämisellä.¹⁸⁷ Maanpuolustusta kannatteleva valtiontalous tuli kuitenkin määrittelemään sen, kuinka pitkälle näitä suunnitelmia oli mahdollisuus viedä.

Siinä missä kylmän sodan rajoitetut konfliktit käytiin globaalisesti usein kolmannen maailman sijaistoimijoiden kautta, olisi kolmas maailmansota merkinnyt Naton ja Varsovan liiton armeijoiden kohtaamista Keski-Euroopassa. Täällä Itä- ja Länsi-Saksa olisivat olleet taistelujen ja hävityksen polttopisteessä. DDR:n maanpuolustuslaki oli lähtölaukaus maan varautumiselle kolmatta maailmansotaa varten. NVR:n johtoaseman kodifioinnilla vahvistettiin maan asevoimien komentoketjua tulevan konfliktin odotetuissa haasteellisissa olosuhteissa. Laissa määriteltiin myös muun muassa asevoimien mobilisaatiota ja siviilisuojelun työtä aiempaa paremmin. Lisäksi rauhan ja sodan välinen eskalaatio ennen varsinaista konfliktia oli nyt määritelty entistä paremmin.¹⁸⁸

---

¹⁸³ *”World War III would, if unleashed by the imperialists, have to be waged already in three dimensions. Thus, control over airspace would play the most crucial role. Only the side controlling airspace and outer space will be able to win a third World War, based on the status of development of technical weapons. This war would be an armed conflict between two world systems and would be led by coalition groupings. As a global war, it would cover each continent and outer space. [...] World War III would be a contest of life and death between the two world systems. The consequences for our planet would be devastating. In this struggle, there would be no sitting on the fence. If there are politicians nowadays who say that we fight for and defend only our own territory, meaning that they only want to defend socialism on a national scale, then this can only be stupidity or a misunderstanding of the situation, and thus demagoguery. [...] The most important theater of war in a future conflict is the Western theater. The outcome of the war will be decided there.”* Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 96, Neuvostoliiton asevoimien komentajan, marsalkka Nikolai Ogarkovin puheenvuoro Varsovan liiton asevoimien komentajien kokouksessa Minskissä 8. –10.9.1982, 468.

¹⁸⁴ Jones 1981, 159.

¹⁸⁵ Lalu 2014, 282–283.

¹⁸⁶ Ibid., 286.

¹⁸⁷ Bröckermann 2011, 520.

¹⁸⁸ Ibid., 550.

Uudella maanpuolustuslailla palveltiin 1980-luvun sodankäynnin tarpeita. 1980-luvun vaihteen tienoilla NVR päivitti kaikkien merkittävien hallinnonalojen sotatila suunnitelmia ja uudistamaan myöhemmin esimerkiksi asevelvollisuuslakiaan. Kaiken kaikkiaan Heiner Bröckermannin mukaan on nähtävissä, että 1980-luvun vaihteessa DDR:n lakia sovellettiin entistä enemmän sotatilan ja sen tuomia vaatimuksia silmällä pitäen.¹⁸⁹ Tämä on nähtävissä useissa NVR:n kokouksissa, joiden aikana näitä muutoksia viedään läpi. NVR:n keskittyminen lakimuutoksiin ja eri elinten sotatilanaikaisiin komentoportaisiin ja vallankäyttöön kertoo sen ottaneen haltuunsa maanpuolustuksen hallinnonalan politbyroolta, jossa näitä asioita saatettiin käsitellä vain ohimennen.

2.3 Naton ja Varsovan liiton eriävät turvallisuuskäsitykset

Naton pitkän aikavälin asevarusteluohjelmaa seurattiin NVR:ssä erityisellä tarkkuudella. Mielenkiintoa todennäköisesti lisäsi siinä Länsi-Saksalle varattu tärkeä rooli. Naton vuoden 1978 joulukuun huippukokousta käsiteltiin muun muassa varusteluohjelmaan liittyen NVR:n 57. kokouksessa maaliskuussa 1979. NVR totesi Naton toteuttavan liiton aiempia suunnitelmia ja korottavan merkittävästi puolustusmenojaan. Tavoitteena liittoutumalla oli modernin kaluston määrän tuntuva lisääminen, suorituskyvyn ja liikkuvuuden kasvattamista silmällä pitäen. Naton huippukokouksen pääsisältö oli NVR:n kokouksessa eriteltynä kolmeen kohtaan. Nämä olivat USA:n ja Naton strategisten ydinaseiden kehittäminen, Naton asevoimien kehittäminen aikajaksolla 1979–1984 sekä Nato-joukkojen vahvistusten Eurooppaan saapumisen nopeuttaminen.¹⁹⁰ Huippukokouksen päätösten myötä myös entistä suurempi osa Nato-maiden budjeteista tulitisiin ohjaamaan uuden aseteknologian kehitystyöhön. Raportin mukaan Naton toimet tulivat kasvattamaan sen suorituskykyä merkittävästi, sekä luomaan sille uusia mahdollisuuksia sodankäyntiin Itä-Saksaa, Neuvostoliittoa ja muita Varsovan Liiton maita vastaan.¹⁹¹

Naton arvioitiin saavuttavan varusteluohjelmansa myötä liittouman joukkojen tähän mennessä korkeimman taisteluvälmiuden ja suorituskyvyn sekä mekanisoinnin tason. Erityisesti DDR:ssä havainnoitiin Naton panostavan nopeaan joukkojen liikutteluun ja ryhmittämiseen taistelua varten.

---

¹⁸⁹ Ibid., 548.

¹⁹⁰ Wenzel 1995, 201; Lautsch 2013a, 134–135; Puolan armeijoiden pääkohteena sotatilanteessa Tanska, DDR olisi tukenut hyökkäystä. Diedrich 2018, 180.

¹⁹¹ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 50–55, 68–69.

Tämä piti sisällään niin korkean valmiustason ja liikkuvuuden yksiköt Euroopassa kuin myös parannellun ilma- ja merikuljetuskyvyn, joilla lisäjoukkoja saataisiin kuljetettua Pohjois-Amerikasta nopeasti Keski-Eurooppaan. Toisin sanoen Nato kykenisi yli kaksinkertaistamaan divisiooniensa määrän keskisessä Euroopassa aiemmasta 25:stä aina 80 divisioonaan saakka. Samalla kaksinkertaistettiin käytössä olevien hävittäjien ja muiden ilma-alusten määrän. Nato kykeni siis arvion mukaan pian saavuttamaan tilanteen, jossa mahdollisen konfliktin eskaloituessa kohti sotaa sillä olisi ryhmitettynä Keski-Eurooppaan korkein mahdollinen määrä joukkoja.¹⁹²

Erich Honecker ennakoi loppupuheenvuorossaan Naton pitkän aikavälin varusteluohjelman merkitsevän suuria haasteita DDR:n kokonaisuunpuolustukselle ja sen liittovelvoitteiden täyttämiseksi. Erityisesti eräänlainen pettymys paistaa läpi Länsi-Saksan osalta, jota kohtaan Honecker esitti jo aiemmin kuuluneet syytökset äärioikeistolaisuudesta. NVR arvioi Länsi-Saksan nousevan varusteluohjelman myötä läntisen Euroopan merkittävimmäksi Nato-maaksi.¹⁹³

Itä-Saksa oli aktiivisesti ajanut Länsi-Saksan varustautumisen tuomitsemista Varsovan liiton päättävissä elimissä aina näiden vuoden 1969 virallistamisen jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1969 DDR:n pitkäaikainen puolustusministeri Heinz Hoffmann piti huolestuttavana, miten länsisaksalaiset saivat vaikutusvaltaa Naton päättävissä elimissä. Samalla huomioitiin lähes identtisin sanakääntein Länsi-Saksan silloiset varusteluponnistukset, joiden Hoffmann näki kumpuavan maan heräävästä uusnatsismista.¹⁹⁴ Sotilaallisessa kontekstissa DDR oli siis jo pitkään suhtautunut Länsi-Saksaan ideologisesti. Syytökset olivat 1980-luvun vaihteessa samanlaisia kuin kymmenen vuotta aiemmin. Voisi luulla ETYK:n liennytyksineen vaikuttaneen tilanteeseen. Mielestäni konfliktin ideologisoinnin käyttö turvallisuuskonfliktiksi vaikuttamisessa jo tuolloin osoittaa, että kyseessä oli DDR:n pidemmän aikavälin toimintatapa, jolla se yritti vaikeuttaa Länsi-Saksan aseistamista ja pienentää sen vaikutusvaltaa Natossa.

DDR:n oli helppo syyttää Länsi-Saksaa äärioikeistolaisuudesta, sillä se itse edusti sen antiteesiä, vapauduttuaan natsismista Neuvostoliiton avulla. Marxilais-leniniläisestä näkökulmasta natsismi ja kapitalismi kuuluivat samaan ideologiseen lokeroon imperialismin alle. Länsi-Saksan sotilaspiirien mahdolliset yhteydet entiseen *Wehrmachiin* olivat aiemmin antaneet tilaisuuksia skandaalinhakuisten johtopäätösten vetämiseen. Ideologiaa käytettiin niiden uhkakuvien muodostamiseen, joilla niin Neuvostoliitto kuin DDR perustelivat Varsovan liiton aseistautumista ja militarismia. Merkitsemällä Länsi-Saksan tällä ideologiansa antiteesillä DDR haki turvaa Länsi-

---

¹⁹² Ibid., 70–78.

¹⁹³ Ibid., 28–29.

¹⁹⁴ BA-MA, DVW 1/71025, Itä-Saksan mielipide, puolustusministerikomitean kokous 22.12.1969, 68–80.

Saksan väitettyä revisionismia vastaan Neuvostoliitosta. Ideologinen leimaaminen toimi sille siis keinona lisätä turvallisuuttaan Länsi-Saksaa vastaan, sillä se takasi Neuvostoliiton suojelun.

Yhdysvaltojen suunnitelmia strategisen ydinasearsenaalin uudistamiseksi käsiteltiin NVR:n kokouksessa täysin eri kontekstissa kuin Neuvostoliiton SS-20 -ohjuksia. Yhdysvallat oli uusimassa koko strategista arsenaaliaan, joka kattoi ohjukset, pommikoneet ja sukellusveneet aselajiin kohdistuvassa suurimmassa investoinnissa 20 vuoteen. Johtopäätöksenä päätöslauselmassa esiteltiin lukuja, joiden perusteella Yhdysvaltain kyky käydä ydinsotaa Varsovan Liittoa vastaan kasvaisi merkittävästi. Esillä on useita uusia amerikkalaisia ohjustyypppejä. Euroopan Nato-maiden ydinasevarustelun NVR näki lähtevän siitä vaatimuksesta, että Euroopassa voitaisiin käydä niiden avulla rajoitettua sotaa. Tällainen sota käytäisiin konventionaalisiin aseisiin sekä taktisiin ydinaseisiin rajoitetusta poliittisesta tai sotilaallisesta tavoitteesta. Tässä vaiheessa mukaan tulevat Pershing-ohjusjärjestelmät, jotka aiheuttaisivat muutaman vuoden päästä niin sanotun euro-ohjuskriisin. Lisäksi mainitaan sekä Länsi-Saksan että USA:n divisioonien käytössä olevien taktisten ydinaseiden määrän huomattava lisäys.¹⁹⁵ Ne muodostivat vielä tässä vaiheessa Naton suurimman pelotteen Varsovan liiton monilla mittareilla ylivoimaisia konventionaalisia joukkoja vastaan.¹⁹⁶

Naton pitkän konventionaalisisella varusteluohjelmalla NVR totesi liittoutuman pyrkivän sotilaalliseen yliotteeseen Varsovan liitosta. Esittelyssä oli muutamia Naton uusia pääasejärjestelmiä.¹⁹⁷ Näihin kuuluivat niin uudet panssarityypit *Leopard 2* ja *Abrams* kuten myös uudet tykistön ja panssarintorjunnan aseet. Tapahtumassa oli loikka eteenpäin Yhdysvaltojen ja Länsi-Saksan 1950- ja 1960-luvun aseteknologiasta. Yhdysvalloissa oli pitkään ollut epäilyjä panssarivaunujen roolista modernilla taistelukentällä, mutta Varsovan liiton panostus panssarivoimaan sai Naton tekemään samoin.¹⁹⁸ Suurena vaikuttimena oli myös vuoden 1973 *Jom Kippur* -sota, jonka tuomat käytännön kokemukset näkyivät myöhemmin läntisten panssareiden kehityksessä.¹⁹⁹ Vuonna 1978 Varsovan liitolla katsottiin olevan Keski-Euroopassa 10 000 panssarin ylivoima Natoon verrattuna, mikä sai Länsi-Saksan puolustusministeriön suunnitteluosastoa johtaneen Walther Stützlen²⁰⁰ näkemään tilanteen hälyttävänä. Ydinaseiden

---

¹⁹⁵ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 71–73. Taktisten ydinaseiden lisäys: Länsi-Saksa: 12->72 per divisioona, USA 66->112 per divisioona.

¹⁹⁶ Diedrich 2018, 175.

¹⁹⁷ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 73–76.

¹⁹⁸ Sunell 1999, 432–435.

¹⁹⁹ Ibid., 438–439.

²⁰⁰ Walther Stütze toimi vuosina 1977–1982 Länsi-Saksan puolustusministeriön suunnitteluosaston päällikkönä.

osalta tilanne näytti numeroiden valossa tasapainoiselta, mutta aukko konventionaalisessa aseistuksessa oli hänen mukaansa korjattava pikimmiten.²⁰¹

Yhdysvallat oli saanut vuonna 1978 Varsovan liiton panssariyivoimaa silmällä pitäen valmiiksi neutroniaseen kehitystyön. Tällä oli takanaan Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Schmidin hallinnon vankka tuki. Yhdysvaltojen presidentti Jimmy Carterin peräännyttyä neutroniaseen kehittämisestä jäi Schmidt tyhjän päälle voimakkaan ydinasevastaisessa Länsi-Saksassa, mikä saattoi pakottaa hänet etsimään muita vaihtoehtoja puolustuksen uudistamiselle.²⁰² Maa neuvotteli tiuhaan Neuvostoliiton kanssa SS-20 -ohjuksista ja oli jopa osaltaan valmis hyväksymään jonkinlaisen ohjusmäärän naapurustoonsa, mutta ehdotukset eivät saaneet Neuvostoliiton politbyroolta vastakaikua.²⁰³ Neutroniaseiden suunnitelman kariuduttua oli konventionaalisen aseistuksen kehittäminen Naton kannalta entistä järkevämpi ratkaisu. Panostus panssareihin loi uskottavasti kuvaa siitä, että liittoutuma oli luomassa tehokasta etulinjan puolustusta Länsi-Saksaan. Kysymys oli Naton poliittisesta uskottavuudesta, sillä liitto sitoutui puolustukseen mahdollisimman lähellä itärajaa. Sotilaallisesti tämä loi Natolle Länsi-Saksan geopoliittisten olosuhteiden vuoksi painetta.²⁰⁴

Keskeistä roolia Naton suunnitelmissa annettiin taistelun kolmannelle ulottuvuudelle ilmavoimille. Sen yhteistoiminta maavoimien kanssa nousi pääosaan amerikkalaisten 1980-luvulla käyttöönotettavassa *AirLand Battle* -doktriinissa, joka tähtäsi Neuvostojoukkojen voittamiseen konventionaalisella sodankäynnillä ennen tarvetta ydinaseille.²⁰⁵ Doktriini otettaisiin käyttöön vasta vuonna 1982, mutta sitä edeltänyt kehitystyö ja sotaharjoitukset antoivat todennäköisesti vinkkejä siitä, millaiseksi se tulisi lopulta muodostumaan. Käytännössä sitä kehitettiin koko 1980-luvun ajan.²⁰⁶ Jeremy Black tulkitsee amerikkalaisen kehityssuunnan luottaneen liikaa ilmavoimien toimintaan ja kritisoi doktriinin luoman oletuksen konventionaaliseen rajoittuvasta sodankäynnistä sivuuttavan täysin aikalaisten amerikkalaisten

---

²⁰¹ Maavoimien sotilaallisen iskukykyyn mittarina pidettiin pitkälti panssarivaunujen määrää. Uuden panssarivaunusukupolven lanseerauksen jälkeen alettiin ottaa enenevässä määrin huomioon myös laatua. Stützele 1979, 24.

²⁰² Wettig 2009, 97–99.

²⁰³ Schmidille olisi kelvannut 100–120 SS-20 -ohjusjärjestelmän olemassaolo, vaikka tämä oli Naton kokonaisuuden kannalta ongelmallista. Wettig 2009, 110–111.

²⁰⁴ Naton *Forward Defence* -strategia oli muovattu poliittisten realiteettien paineissa, tiedostaen Länsi-Saksan pohjois-etelä -suunnan rintaman pituuden. Asutuskeskusten ja teollisuuden tässä mielessä epäedullinen sijainti johti siihen, että strategiassa pyrittiin kattavaan ja uskottavaan puolustukseen heti Länsi-Saksan rajalla. Stützele 1979, 24; Naton strategiasta enemmän, ks. Hudson Institute, Inc., 1977, 5–18.

²⁰⁵ Black 2011, 178.

²⁰⁶ Sunell 1999, 438–439; *AirLand Battlen* kehityksen keskeisinä vaikuttimina toimivat Jom Kippur -sota vuonna 1973, sekä myöhemmin sota Libanonissa vuonna 1982. Black 2011, 197.

ajatushautomoiden lähes yksimielisen mielipiteen siitä, että mahdollinen sota tulisi eskaloitumaan aina ydinaseisiin asti. Tästä ne tuntuivat olevan samoilla linjoilla Neuvostoliiton sotilaallisen johdon kanssa.

Kaikki nämä uudistukset vaativat Natolta mittavia lisäresursseja. USA:n ja Länsi-Saksan osalta jopa kolmasosa varoista ohjattiin kokonaan uuden aseteknologian kehittämiseen.²⁰⁷ NVR summasi raportin annin lopuksi sotilaspoliittisiin ja strategisiin johtopäätöksiin. Sen mukaan Nato haki varusteluohjelmallaan nyt sotilaallista yliotetta Varsovan liitosta. Kritiikkiä kohdistetaan erityisesti Länsi-Saksaan, joka nousi arvion mukaan varusteluohjelman myötä Länsi-Euroopan johtavaksi Nato-maaksi. Sotilaspoliittisina Naton parantuvaa kykyä rajoitettuun sotaan pidetään hälyttävänä. Tämä yhdistettynä läntisen liittouman parantuneeseen joukkojen keskittämiskykyyn loi NVR:n mukaan tilanteen, jossa Nato pystyi keskittämään entistä nopeammin itselleen edullisen määrän joukkoja yllätyshyökkäykseen Varsovan liiton ensimmäistä strategista porrasta vastaan. Sodankäynti rajoitetuista poliittisista tavoitteista muodosti DDR:n kannalta uhkakuvan, jossa SED-hallinto olisi ollut ensimmäisenä tulilinjalla. Sen kannalta näytti siltä, että revisionistinen Länsi-Saksa oli rakentamassa merkittävää sotilaallista suorituskykyä ja ulkosuhteiden puolella maa puolestaan järjestelmällisesti kieltäytyi suhtautumasta Itä-Saksaan täysin tasavertaisesti.

Tilanne ei todellisuudessa ollut tässä vaiheessa läheskään niin vaarallinen, kuin DDR:n johto arvioi. Naton iskuvoimaa oltiin vasta rakentamassa, ja vielä muutamaa vuotta sitten amerikkalaiset olivat joutuneet tunnustamaan, ettei Varsovan liiton panssarivoimien hyökkäystä läntiseen Eurooppaan kyettäisi torjumaan ilman taktisia ydinaseita.²⁰⁸ Läntinen liittouma koostui huomattavasti Varsovan liiton jäseniä itsenäisemmin toimivista valtioista, joiden välillä oli toisinaan ongelmia esimerkiksi asejärjestelmien ja doktriinien yhdenmukaistamisessa. Aikalaisnäkökulmasta kommentoineen kenraali Johannes Steinhoffin²⁰⁹ mukaan Naton päätöksenteko toimi välillä todella hitaasti. Hänen mukaansa etenkin ilmasodankäynnin doktriinia oli vielä vuonna 1978 kehitettävä ja eroja eri maiden välillä tasoitettava.²¹⁰ Kritiikki ei jäänyt vain ilmavoimiin ja Kristina Spohr Readmanin mukaan Natolla oli ennen vuoden 1979 kaksoispäätöstä erimielisyyksiä laajoista turvallisuuspoliittisista linjoista ja ydinaseista, minkä valossa Naton myöhemmin asiasta saavuttama konsensus onkin merkittävää.²¹¹ Yhtäältä pyrittiin pääsemään eroon ydinaseiden käytöstä, toisaalta taas aikalaiset asiantuntijat arvioivat sen edelleen olevan

---

²⁰⁷ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 77–78.

²⁰⁸ Black 2015, 149.

²⁰⁹ Johannes Steinhoff oli vuoteen 1978 mennessä toiminut muun muassa Naton sotilaskomitean puheenjohtajana ja hän oli tehnyt tätä ennen mittavan uran Länsi-Saksan asevoimissa.

²¹⁰ Steinhoff 1978, 15.

²¹¹ Readman 2011, 40.

pääasiallinen sodankäynnin muoto. Lopputuloksena oli joka tapauksessa Naton massiiviset panostukset kaikkiin aselajeihin. Jos Nato teki tämän vastauksena Neuvostoliiton ydinasevarusteluun, jäi joukkojen puolustuksellisen asennon kommunikointi vajavaiseksi.

Kiinnostavasti vastapuolen yllätyshyökkäys oli agendalla myös länsipuolella. Steinhoff peräänkuuluttaa vuoden 1978 arviossaan Natolta hyvin samanlaisia kehitystoimenpiteitä kuin mitä NVR esittää arviossaan NVA:lle. Merkittävänä uhkana hän näki Varsovan yllätyshyökkäystä edeltävän varoajan pienenemisen, mikä loi tarvetta uudistuksille.²¹² Kummallakin puolella rautaesirippua pähkäiltiin siis samanlaisten ongelmien parissa. Tarkkaa tietoa vastustajan aikeista ei ollut, ja pelon ilmapiirissä kommunikaation puute lisäsi väärinkäsitysten mahdollisuuksia. Uhka-arvioihin vaikutti molemmin puolin rautaesirippua taipumus olettaa liiallista rationaalisuutta ja kaukokatseisuutta vastustajan osalta.²¹³ Tämä näytti vaivaavan erityisesti DDR:ää ja Neuvostoliittoa. Toisaalta ottaen huomioon itäblokin tiedustelun läpäisyn Natossa on kyseessä ollut tietoinen sotiaallisen paineen lisäys. Voi kuitenkin olla, että tiedot Naton heikkouksista kaikuivat kuuroille korville suurempien uutisten alla. Naton modernisaatiosuunnitelmat olivat kattavat ja tehokkaat, joten Varsovan liiton kyky sotilaallisen paineen luomiseen oli pienentymässä.

On ymmärrettävää, että tällainen suunnanmuutos nähtiin Neuvostoliitossa ja Itä-Saksassa epätavallisena ja kenties jopa pelottavana. Epävarmuutta tulevasta saattoi DDR:n johtajistossa sen sijaan lisätä Kiinan hyökkäys Vietnamiin vuoden 1979 helmikuussa, jota käsiteltiin myös NVR:n 57. istunnossa. Kokouksessa esiteltiin kattava raportti Kiinan ja Vietnamin viimeaikaisista sotatoimista sekä todettiin Kiinan viimeistään nyt poistuneen sosialistisesta leiristä imperialistien puolelle. Kokouksessa jopa vedettiin yhteyksiä sen ja Naton toimintaan.²¹⁴ DDR:n johto piti konfliktia Kiinan ja Varsovan Liiton välillä tässä vaiheessa lähihistoriaan pohjautuen täysin mahdollisena.²¹⁵ Sodan syttyessä Kiinan ja Neuvostoliiton välillä olisi DDR:n painoarvo Euroopassa tietysti vain ainoastaan kasvanut. Jos Neuvostoliitto olisi joutunut vetämään joukkojaan Kaukoitään, olisi Itä-Saksalla ollut rooli ideologisena haukkana ja sen selustan turvaajana Euroopassa.²¹⁶ Itä-Saksassa ei ollut jäänyt huomaamatta Yhdysvaltojen ja Kiinan suhteiden lämpeneminen ja Kiinaa tuolloin johtanutta Deng Xiaopingiä pidettiin erittäin

---

²¹² Steinhoff 1978, 9.

²¹³ Booth & Wheeler 2008, 58.

²¹⁴ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 25–27, 39–49, 78–80. Kiinan sota Vietnamia vastaan täytti marksilais-leniniläisessä mielessä epäoikeutetun, imperialistisen sodan kaikki tunnusmerkit. Ks. Blanke 1980, 327.

²¹⁵ Neuvostoliitolla ja Kiinalla oli ollut rajakahakoita 60-luvun lopulla.

²¹⁶ Herspring 1980, 322.

neuvostovastaisena.²¹⁷ Neuvostoliitossa mielipide Kiinasta oli samansuuntainen ja sotaa Kiinaa vastaan testattiin skenaariossa vuonna 1982.²¹⁸

DDR:n johtajien haukkamainen suhtautuminen marxilais-leniniläisestä doktriinista hairahtuneisiin liittolaisiin tuli selväksi ensin Unkarin ja Tshekkoslovakian ja lopulta Puolan kriisitilanteissa. Poikkeavuudet sosialistisessa leirissä nähtiin uhkana, mikä pahimmillaan voisi levitä Itä-Saksaan. DDR säilyi identiteetiltään saksalaisena, SED toisin halusi. Elintasokuilu ja ihmisoikeustilanteen ero naapuriin verrattuna kasvoi ja mitä suuremmaksi se kehittyi, sitä tiiviimmin pyrki DDR linnoittautumaan ja hallitsemaan kansalaistensa suhteita länteen. Tuloksena oli valvontayhteiskunta, joka kovensi otteitaan sitä mukaa mitä tukalammaksi SED:n johtajat tunsivat asemansa. Toisaalta DDR:ssä myös ylläpidettiin juuri tästä syystä itäblokin parasta elintasoja syystä.²¹⁹ Kansaa pyrittiin pitämään tyytyväisenä sekä kepillä että porkkanalla. Sen seuraukset näkyisivät maan taloudessa viimeistään 1980-luvun alussa.

Kansallisuuskysymys oli tärkeä DDR:n asevoimien kannalta. Neuvostoliitto ei luottanut koskaan täysin siihen, että saksalaiset olisivat taistelleet toisiaan vastaan.²²⁰ NVA oli etulinjassa länsimaisia armeijoita vastaan, mutta sen joukkojen sijoittelulla ja erityisesti reservien käytön suunnittelulla pyrittiin vaikuttamaan siihen, etteivät itäsaksalaiset kohtaisi taistelukentällä Bundeswehrin sotilaita.²²¹ Kansallisuuskysymys näkyi lisäksi NVA:n poliittisen koulutuksen painotuksessa ja ”sosialistisen moraalin” ylläpidossa. Ideaali sotilaasta oli vakaumuksellinen kommunisti. Tärkeää oli saada sodalle oikeutus heidän silmissään, sekä luoda viholliskuva vastustajasta. Neuvostoliiton tapaan sodan teoria pohjautui marksilais-leniniläiseen luokkataistelun käsitteeseen.²²² SED:n sanoma kattoi lähes koko upseeriston, josta 95 prosenttia kuului 1980-luvulla puolueeseen.²²³ Käytännössä jäsenyys oli heille pakollista urakehityksen mahdollistamiseksi.

Mahdollisessa konfliktissa olisi DDR:n joukkojen saksalaisuus voinut olla itäblokille myös hyödyksi. SED:n turvallisuuskoneisto ja erilaiset aseelliset organisaatiot läpäisivät koko yhteiskunnan, ja maan kansalaisista joka viides oli jollain tapaa osallisena sotilaallisessa tai

---

²¹⁷ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 25–27.

²¹⁸ Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 95: Muistio keskustelusta marsalkkojen Ustinov ja Kulikov kanssa liittyen Neuvostoliiton sotaharjoitukseen, 14. heinäkuuta 1982. 462-465.

²¹⁹ Schmeidel 2008, 25–27; On lisäksi muistettava, että kommunistinen järjestelmä näyttöytyi vielä toisen maailmansodan jälkeen demokratian kanssa tasavertaiselle vaihtoehdolle kansallissosialismin jälkeen, ks. Brühl 1995, 22.

²²⁰ Saint 2018, 149.

²²¹ Diedrich 2018, 176–177.

²²² Blanke 1980, 329–330.

²²³ Martel 1983, 208; Wünsche 2010, 21; Leonhard 2008, 152.

jossakin puolisolitaallisessa organisaatiossa.²²⁴ NVA:n lisäksi DDR:n aseellisiin organisaatioihin kuului runsaasti sotilaskoulutuksen saaneita joukkoja, joita suunniteltiin käytettäväksi erilaisissa suojele- ja varmistustehtävissä. Tämä oli sekä SED:n hallinnan keino ylläpitää kenties valtion todellista taloudellista kantokykyä suurempaa asevoimaa. Ennen kaikkea joukoilla vastattiin kuitenkin DDR:n liittovelvoitteisiin, ja niiden tärkeimpänä tehtävänä oli tukea Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien operatiivista toimintaa. Sota tietenkin suunniteltiin voitettavaksi, ja DDR:n sota olisi tässä tapauksessa ollut maailmansota osana sosialistista valtiokoalitiota. Olettaen sotatoimien sujuvan myönteisesti olisivat DDR:n muut aseelliset organisaatiot joutuneet toimimaan todennäköisesti varsin pian Länsi-Saksan puolella. Lisäksi myöhemmistä NVR:n istunnoista paljastuu muun muassa suunnitelmat *Neues Deutschland* -lehden levittämisestä sotatilanteessa miehityllä alueella.²²⁵ Siispä vaikuttaakin varsin luonnolliselta, että DDR:n joukoilla olisi ollut avainasema Länsi-Saksan alueen haltuunotossa ja hallinnassa.

Vastauksena Naton varusteluohjelmaan pohdittiin NVR:n 57. kokouksessa maan asevoimien valmiustason lisäämistä ja tarvittavia kehitystoimenpiteitä DDR:n asevoimille vuosille 1981–1985.²²⁶ Mietintöjä seuraisivat konkreettiset toimet, joita käsiteltäisiin muun muassa tulevien istuntojen aikana. Nämä perustuivat Varsovan liiton suosituksiin NVA:lle viisivuotissuunnitelmakaudelle 1981–1985. Itä-Saksassa oli 1970-luvulta lähtien harjoiteltu yhteiskunnan eri hallinnonalojen sekä paikallishallintoyksiköiden voimin mobilisaatiota ja sotatilaan siirtymistä erilaisilla valmiusharjoituksilla²²⁷, joita järjestettiin parin vuoden välein.²²⁸ Varsinaisten asevoimien valmius oli loppujen lopuksi vain pieni osa kokonaisuutta. Näkökulmasta riippuen voitiin puhua DDR:n koko yhteiskunnan valmiudesta tai pikemminkin DDR:n, Varsovan liiton sotilaallisen sillanpääaseman, valmistelemisesta liiton Länsi-Eurooppaan suuntautuvaa hyökkäystä varten.

NVA sai Neuvostoliiton liittolaisarmeijoista uusinta kalustoa, mutta maan taloudelliset voimavarat eivät riittäneet aina sotilaallisten päämäärien saavuttamiseen.²²⁹ Talouskysymykset kohosivat entistä tärkeämpään asemaan maanpuolustuksen kannalta. Tämän vuoksi NVR:n 57. istunto nimitti politbyroon talousasioista vastaavan jäsenen, Günther Mittagin, NVR:n täysivaltaiseksi

---

²²⁴ Diedrich 2009, 79; Rogg 2008, XI.

²²⁵ BA-MA, DVW 1/39526, 65. NVR 23.4.1982, 81–89. *Neues Deutschland* -päivälehti oli SED:n pää-äänenkannattaja Itä-Saksassa.

²²⁶ BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 78–80.

²²⁷ DDR:n yhteiskunnallisista valmiusharjoituksista ks. Wenzel 1995, 172–177.

²²⁸ Byrne & Mastny 2005, 46.

²²⁹ Martel 1983, 205–206, Wünsche 2010, 36.

jäseneksi.²³⁰ Ajoitus on osuva, sillä maan talouden rakenteelliset ongelmat alkoivat vähitellen oireilla. Talous ei ollut vain maanpuolustuksen kannalta olennainen tekijä vaan maan taloudellisen tilanteen ja elintason ylläpito muodostuivat merkittäväksi osaksi kansallista.

Naton aseistautuminen merkitsi Itä-Saksalle kasvavia sotilasmenoja ja sen NVA:lle entistä tiukempia valmiusaikoja. Osana yhdistyneiden asevoimien kärkijoukkoja sen tuli olla valmistautuneempi kuin vastustajansa. Valmiusharjoitusten lisäksi tämä ilmeni muun muassa sekä oman että vastapuolen alueen geostrategisten olosuhteiden tarkkana tutkimisena.²³¹ NVA:ssa palvelut Siegfried Lautschin mukaan oikeastan koko DDR:n sotilaspolitiikka rakentui valmiustason ylläpidolle.²³² Se ei ollut kuitenkaan sotilaallisesta näkökulmasta turhaa. Ei tarvitse mennä Naton Johannes Steinhoffin toteamusta pidemmälle, jotta voidaan todeta sen aiheuttaneen pelotevaikutusta Natossa.²³³ NVA:n joukkojen jatkuvaa taisteluvalmiutta nostettiin 1980-luvulla 85 prosenttiin täydestä taisteluvalmiudesta.²³⁴

DDR oli saavuttanut 1970-luvulla useita ulkopoliittisia tavoitteitaan, joista tärkeimpiin lukeutuivat sopimukset Länsi-Saksan kanssa. Liennytyksen siivellä se sai kansainvälistä tunnustusta ja aktivoitui ulkopoliittisesti. Sotilaallinen jännitteet olivat kuitenkin jälleen kasvamassa, ja DDR oli osana itäblokkia tilanteessa, jossa saavutetun sotilaallisen tasapainon ylläpito edellytti tuntuva Neuvostoliiton sotilaallista ylivoimaa Euroopassa. Käsityksen takana oli marxilais-leniniläisyydestä ammentanut Neuvostoliiton sotilasdoktriini, joka katsoi sotaa osana yhteiskuntajärjestelmien välistä kokonaisvaltaista luokkasotaa. Itäblokki oli 1970-luvun lopulla voimansa tunnossa ja maailmanhistoria näytti etenevän heidän näkökulmastaan sosialistisen ideologian osoittamaan suuntaan. Tämä aiheutti tietynlaista sokeutta omia toimia kohtaan, joten Neuvostoliiton uusien keskimatkan ydinaseiden ja konventionaalisen sotilaspotentiaalin muodostamaan uhkaan Euroopassa vastattiin Naton toimesta mittavalla asevarusteluohjelmalla. Neuvostoliiton näkökulmasta vastaus oli laittaa kovalla kovaa vastaan ja sen liittolaiset, DDR mukaan lukien, imaistiin mukaan asevarustelukierteeseen.

DDR:n näkökulmasta ongelmana oli liennytyksestä huolimatta edelleen Länsi-Saksa. Maan revisionistinen suhtautuminen Itä-Saksaan kumpusi Saksan kysymyksen ratkaisemattomuudesta. Tämä on ollut mitä ilmeisimmin läpi DDR:n historian maan keskeinen turvallisuusdilemma. Nyt vain asetelmat olivat muuttuneet. Siinä missä Neuvostoliiton intresseissä oli ollut aiemmin

---

²³⁰ Bröckermann 2011, 75; BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979, 24.

²³¹ Diedrich 2018, 62, 175; Lautsch 2013a. 6–7, 43–44.

²³² Lautsch 2013a, 35.

²³³ Steinhoff 1978, 9.

²³⁴ Diedrich 2009, 78.

yhdistää sille myötämielinen Saksa, oli DDR nyt hylännyt tämän mahdollisuuden ja keskittyi oman, erillisen yhteiskuntansa rakentamiseen. Jättämällä Saksan kysymyksen auki toimi Länsi-Saksa DDR:n kannalta vihamielisesti ja sitoi sen kansainvälispoliittisesti hankalaan tilanteeseen, jossa sillä oli vielä toistaiseksi avoimia kiistoja Länsi-Saksan kanssa muun muassa rajakysymyksistä ja Itä-Saksan kansalaisuuden tunnustamisesta.

Sotilaallisella puolella Länsi-Saksa oli näyttänyt uhkaavana jo kauan. Turvallisuusdilemman kannalta suurimpana uhkakuvana näyttäytyi Saksojen yhdistyminen Länsi-Saksan ehdoilla, joka olisi merkinnyt SED-hallinnon loppua. Maan turvallisuuspoliittisia toimenpiteitä ja esimerkiksi asevoimien rakentamista seurattiin Itä-Saksassa tarkasti. Aina kun uutta tapahtui, oli DDR ensimmäisenä ryhtymässä omiin vastaaviin toimiin tai pikemminkin vaatimassa Varsovan liitolta ja Neuvostoliitolta toimia Länsi-Saksaa ja Natoa vastaan. 1970-luvun loppu ei ollut tähän millään tavalla poikkeus ja turvallisuuspoliittisessa kontekstissa Länsi-Saksasta käytetty retoriikka Varsovan liiton sisällä eroaa uusnatsismeineen merkittävästi DDR:n julkisesta retoriikasta, jonka avulla ylläpidettiin taloussuhteita länteen. DDR:n strategiaksi muodostui tietynlainen opportunisti, jolla se lievensi turvallisuusdilemmaa Länsi-Saksan kanssa, kun sille sopi ja toisaalta taas kiristi sitä paikoin ideologiansa avulla.

Tämän turvallisuusdilemman DDR huomioi valmistautumalla alustavasti Varsovan liiton asevoimien tulevien vuosien kehitystoimenpiteisiin. Taustalla rakennettiin myös maan omaa turvallisuuskoneistoa. Asevoimia rakennettiin pitkällisellä prosessilla Varsovan liiton maiden viisivuotissuunnitelmien tahdissa. Maan oman turvallisuuskoneiston rakentaminen oli sen sijaan ollut käynnissä jo vuosia, mikä viestittää Länsi-Saksan muodostaman uhkakuvan pysyvyydestä. Tässä uhkakuvassa vastapuolena ei ollut vain Länsi-Saksan potentiaalinen, vaan sen muodostama kokonaisvaltainen uhka DDR:n järjestelmälle, sisältäen myös mahdollisen maan sisäisen *viidennen kolonnan*. Vastapuolelle nämä kaikki toimenpiteet viestittiin rauhan rakentamisena. DDR liittolaisineen, kuten myös Nato oli oman turvallisuuskäsityksensä vanki. DDR:lle turvallisuus tarkoitti merkittävän sotilaallisen voiman ylläpitoa.

3. Kiristyvät suurvaltasuhteet 1980-luvun vaihteessa

3.1 DDR:n maanpuolustuksen suuntaviivoja vedetään

NVR kokoontui vuoden 1979 syksyllä poikkeuksellisesti kaksi kertaa. Syksyn suurimpana aiheena oli NVA:n kehittäminen viisivuotissuunnitelmakaudella 1981–1985 Varsovan liiton suunnitelmien mukaan. Liiton antamat suositukset lähtivät neuvostopäeesikunnan suunnitelmista ja suodattuivat Varsovan liiton komiteoiden läpi kansalliselle tasolle. Tätä silmällä pitäen suunniteltiin myös maan sotataloutta, sekä tärkeimpien siviilialojen toimintaa sotatilanteessa. DDR:n sillanpääasemasta johtuen maan infrastruktuuria valmisteltiin huolellisesti Varsovan liiton sotilaskäyttöä varten, maan omia taloudellisia resursseja hyödyntämällä.²³⁵ Geostrateginen analyysi maaston, DDR:n alueellisten toimijoiden ja infrastruktuurin kyvyistä palvella Varsovan liiton asevoimia oli toistuva aihe NVR:n kokouksissa.²³⁶ NVA:n kehityssuuntia suunniteltiin Itä-Saksassa kansallisesti, mutta tärkeimmät suuntaviivat tulivat Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien esikunnalta.

NVR:n syyskuisessa 58. istunnossa käsiteltiin merkittävimpinä turvallisuuspoliittisina toimenpiteinä keskeisten johtoelinten valmiusharjoitusta *Meilenstein* ja maanpuolustuksen uutta valmiustasoa sekä maanpuolustuksen DDR:n taloudelle asettamia vaatimuksia. *Meilenstein*-harjoitus lähti liikkeelle uudesta Euroopan turvallisuuspoliittisesta tilanteesta, jossa otettiin huomioon Naton ja Kiinan viimeaikaiset toimenpiteet. Näkökulma oli globaali, ja Naton kasvavan sotilaallisen suorituskyvyn ennakoitiin vaativan lisäpanostuksia siviilisuojeluun²³⁷. Taloudellisesta näkökulmasta harjoituksessa kiinnitettiin huomiota DDR:n infrastruktuurin ja kansantalouden valmistelemiseen. Eskalaatiovaihe huomioitiin nyt aiemmin tehdyn perustuslain muutoksen mukaisesti. Talouden osalta tämä piti sisällään siirtymisen talouden niin sanottuun B-suunnitelmaan eli sotatalouteen. B-suunnitelma kattoi talouden kaikki alat ja sitä varten varatut materiaalit pidettiin erillisessä reservissä poissa maan siviilitaloudesta. Suunnitelma tähtäsi Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien tukemiseen valjastamalla teollisuuden, tietoliikenteen, liikenteen, sekä rakennustoimen ja terveydenhuollon liiton asevoimien käyttöön. Lisäksi DDR

---

²³⁵ Bröckermann et al. 2007, 89.

²³⁶ Jo 60-luvulla DDR:ssä käytettiin yhdistyneiden asevoimien infrastruktuuri- ja tietoliikenneprojekteihin 7 prosenttia maan koko em. toimialojen budjetista. Diedrich 2018, 175, 183–184.

²³⁷ Väestönsuojelu, saks. *Zivilverteidigung*, laskettiin DDR:n aseellisten organisaatioiden joukkoon. Ks. Jahn 1998, 551–576.

joutui varastoimaan liiton tarpeita vastaavan määrän ensimmäisen sotavuoden aikana tarvittavaa polttoainetta, elintarvikkeita, ampumatarvikkeita ja lääkkeitä. Samalla edellä mainituista saattoi vallita niukkuutta siviilitaloudessa.²³⁸ *Meilensteinin* lopputuloksena havaittiin edelleen ongelmia asevoimien mobilisaation koordinoinnissa eri hallinnonalojen välillä. Mobilisaatiota oltiin eritelty Itä-Saksassa tarkemmin vasta vuoden 1978 maanpuolustuslaissa, joten harjoiteltavaa oli edelleen. Tämän tiedosti myös Erich Honecker loppuhuomautuksissaan, ja hän vaati eri mobilisaatiovaiheiden parempaa dokumentointia.²³⁹

Neuvostoliitto edellytti NVA:n joukoilta erittäin korkeaa ja jatkuvaa taisteluvalmiutta osana Varsovan liiton ensimmäistä strategista porrasta.²⁴⁰ Uusi valmiustaso ”*Gefechtsbereitschaft bei Kriegsgefahr*”²⁴¹ sijoittui pykälää ennen varsinaista sotatilaa.²⁴² Valmiustason käyttöönotto vaikuttaa seuranneen johdonmukaisesti eskalaatiovaiheen tarkempaa määrittelyä vuoden 1978 maanpuolustuslaissa. Valmiustason nostamisella vastattiin Naton aiempaa nopeampaan joukkojen ryhmityskykyyn. DDR:n asevoimien osalta se piti sisällään muun muassa joukkojen ryhmittämistä ja hajauttamista kokoontumispaikoille sekä johtokeskusten vuorokauden ympäri ulottuvan valmiuden. Hajauttamisella se vastasi myös Naton ydinaseiden muodostamaan uhkaan ja pyrki säilyttämään joukkoja taistelukykyisenä mahdollisten sodan alkuvaiheen ydiniskujen jälkeenkin. DDR:n tilanteessa uusi valmiusaste oli kustannustehokas keino vastata Naton uusiin valmiustoimenpiteisiin. Lisäksi tällä pyrittiin ennakoimaan 1980-luvun sodankuvan vaatimia edellytyksiä ja taistelulentän muutoksia. Käsky valmiustoimenpiteisiin tuli Varsovan liitosta ja sitä edellytettiin liiton ensimmäisen strategisen portaan mailta.²⁴³ Uuden valmiustason kokonaisvaikutus heijastui koko DDR:n yhteiskuntaan. Puolueen ja puoluejohdon sekä keskeisten tuli mukauttaa toimintaansa sen mukaiseksi. Tätä varten ryhdyttiin valmistelemaan direktiiviä, jonka määräaika määrättiin seuraavalle vuodelle.²⁴⁴

Maanpuolustuksen taloudellisten edellytysten turvaamisesta NVR:ssä puhuttiin samassa yhteydessä seuraavan viisivuotissuunnitelman 1981–1985 kanssa. Honecker ennakoi

---

²³⁸ Diedrich 2018, 184–186.

²³⁹ Mm. *Neues Deutschland* -lehden painotoiminnan turvaamiseen sodan aikana hajauttamalla käytettiin yllättävän paljon resursseja. BA-MA, DWV 1/39518–39519, 58. NVR 7.9.1979, 38, 78–89.

²⁴⁰ Wünsche 2010, 30–31; Dierich 2018, 175.

²⁴¹ Suom. Taisteluvalmius sodan vaarassa.

²⁴² Valmius sodan vaaran alla piti sisällään muun muassa suojattujen johtokeskusten siirtymisen ympäri vuorokautiseen toimintaan, sekä joukkojen siirtymisen hajautettuihin aseisiin sodanajan vahvuuksissaan, täydessä taisteluvalmiudessa. BA-MA, DWV 1/39518–39519, 58. NVR 7.9.1979, 91–92.

²⁴³ Lautsch 2013a, 43.

²⁴⁴ Direktiivin valmistelun määräaika NVR:n paikallistason johtokeskusten osalta 30.4.1980 ja muiden keskeisten toimialojen osalta 31.7.1980. Uusi valmiusdirektiivi ja siihen liittyvä hälytysjärjestys voimassa 1.10.1980. BA-MA, DWV 1/39518–39519, 58. NVR 7.9.1979, 87–96.

puolustusmenojen kasvavan koko ajan. Tämä oli odotettavissa Naton kaksoispäätöksen lähestyessä. Suunnitelmia varjostivat muutamat maan asevoimiin vaikuttavat puutteet, kuten viivästykset varaosien ja muiden materiaalien toimituksissa liittolaismaista.²⁴⁵

Pääsuuntaviivat Varsovan liiton asevoimien kehitykselle oli vedetty liiton puolustusministerikomitean kokouksessa Itä-Berliinissä joulukuussa 1978. Kokouksen itäsaksalaisia isäntiä edusti puolustusministeri Heinz Hoffmann. Komitea velvoitti liiton puolustusministeriöt nostamaan kansallisten asevoimien taistelukykyä vastaamaan Naton uutta uhkatasoa. Laadulliset lisäykset kohdistuivat etenkin uuden aseteknologian käyttöönottoon vuosina 1981–1985. Samassa yhteydessä merkittäväksi kehityskohteeksi todettiin Varsovan liiton johtamisjärjestelmä, joka oli jäänyt Natosta jälkeen.²⁴⁶ Hankintalistalla oli muun muassa uusia T-72 panssarivaunuja ja ilmavoimille modernia lentokalustoa. Asevientä Neuvostoliitosta muualle Varsovan liittoon kasvatettiin ja tutkittiin mahdollisuuksia uuden neuvostokaluston lisenssituotantoon paikallisesti.²⁴⁷ Liiton asevoimien kehitystoimenpiteiden etenemistä arvioitiin myöhemmin puolustusministerikomitean kokouksessa vuonna 1981.

Hoffman oli vierailut delegaatioineen Neuvostoliitossa aiemmin kesällä 1979. Tavanmukaisen sosialistisen ystävyysohjelman ja joukko-osastovierailujen jälkeen puhuttiin puolustuspolitiikkaa, ja isännät esittivät DDR:n asevoimien kehityksen suhteen. Vierailua isännöinyt puolustusministeri Dimitri Ustinov korosti NVA:n taisteluvalmiuden ja asianmukaisen varustelun tärkeyttä neuvostoarmeijan toiminnan kannalta. Yhteistyön tuli olla NVA:n roolin huomioon ottaen toimivaa kaikilla tasoilla.²⁴⁸

Vierailun Ustinov siirtyi varusteluteknisiin asioihin ja korosti, ettei asejärjestelmien kohonneiden vaatimusten vuoksi Neuvostoliitto pystyisi enää tuottamaan kaikkia järjestelmiä itse. Varsovan liiton mailta vaadittiin lisäresursseja aseiden lisenssituotantoon. DDR:n odotettiin merkittävänä teollisuusvaltiona antavan oman panoksensa. Hoffman lupasi asiaa pohdittavan, mutta pyysi Ustinovia ottamaan huomioon DDR:n talouden senhetkisen tilanteen. Polttoaineesta ja energiasta oli ajoittain pulaa, minkä lisäksi DDR:n tuolloinen asetekninen ja tieteellinen potentiaali eivät soveltunut laajamittaiseen aseeteollisuuteen. Toisin sanoen Hoffmann viittasi aseeteollisuuden

---

²⁴⁵ BA-MA, DWV 1/39518–39519, 58. NVR 7.9.1979, 39–40, 62, 78–79.

²⁴⁶ BA-MA DVW 1/71035, Varsovan liiton joukkojen kehittämisen yleistrendit vuosina 1981–1985, puolustusministerikomitean kokous 4.12.1978, 173–178.

²⁴⁷ BA-MA, DVW 1/71035, Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien kalusto ja aseteknologia vuosina 1981–1985, puolustusministerikomitean kokous 4.12.1978, 238–243.

²⁴⁸ BStU, ZA, AIM 17164/81, Osa 2, Raportti DDR:n sotilasdelegaation vierailusta Neuvostoliittoon, kesäkuu 1979, 59–64.

pystyttämisen muodostavan maalle mahdollisesti huomattavia kansantaloudellisia vaikeuksia. DDR:n asevoimilta Ustinov odotti vuosille 1981–1985 suunniteltujen asevarusteluprojektien laajentamista.²⁴⁹ Kaiken kaikkiaan vierailusta jäi hätkähdyttävän sotaisa kuva. Ustinovin ohjeet Hoffmannille eivät jättäneet epäselväksi sitä tosiseikkaa, että Neuvostoliitto pyrki sotilaalliseen ylivoimaan kaikkien aselajien osalta.

NVR:n 58. kokouksessa, esiteltiin Heinz Hoffmannin Neuvostoliiton matkan ja puolustusministerikomitean kokouksen jälkeen kattava raportti DDR:n puolustusmenojen käytöstä ja kehityksestä menneinä vuosina. Sotataloussuunnitelman toteuttaminen vuoden 1979 ensimmäisellä puoliskolla oli jäänyt hieman alle tavoitellun. Maahan tuotiin kyllä runsaasti aseita, mutta aseiteollisuuden vienti oli heikompaa ja keskittyi korkean teknologian tuotteisiin kuten etäisyysmittareihin, ohjusten osiin ja tietoliikennejärjestelmiin.²⁵⁰ Tuontia aseita puolestaan maksettiin DDR:n korkeatasoisilla teollisuustuotteilla, näiden ollessa pois kotimaan markkinoilta. Aseiteollinen omavaraisuus oli raaka-aineköyhälle Itä-Saksalle mahdottomuus.²⁵¹ Honecker otti kuitenkin tavoitteekseen lisenssituotannon lisäämisen DDR:ssä. Kuten Hoffmann oli Neuvostoliitossa maininnut, ei raskaiden aseiden teollisuutta kuitenkaan polkaistu pystyyn tyhjistä. Suhtautuminen saattaakin edustaa Honeckerille tyypillistä ylioptimismia talouden suhteen. Hän tuntui olleen kiinnostunut suuresta kuvasta ja ei mielellään nähnyt miinuksen puolelle meneviä tunnuslukuja pöydällään.

59. NVR-kokous keskittyi NVA:n kehityssuunnitelmaan viisivuotissuunnitelmakaudelle 1981–1985. Asevarustelua työnsi eteenpäin Nato ja pian odotettavissa ollut kaksoispäätös. Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov oli hiljattain ottanut tähän kantaa *Pravdan*²⁵² artikkelissa. Siinä kaksoispäätöksestä puhuttiin jo lähes varmana tietona. Yhdysvaltain puolustusministeri Harold Brownia siteeraten Ustinov ei unohtanut mainita, että Nato pyrki tulevilla ohjuksilla takaamaan sotilaallisen ylivoimansa Varsovan liitosta 80-luvun puoliväliin mennessä. Lisäksi Yhdysvallat ja Länsi-Saksa keskustelivat osana sotatoimia tapahtuvan ennaltaehkäisevän iskun mahdollisuudesta Neuvostoliiton alueen sotilaskohteita vastaan.²⁵³ Brownin kaltaisen korkean virkamiehen lausunnosta on ollut helppo poimia olemassa olevia uhkakuvia tukevat osat. Tässä mielessä Nato epäonnistui viestinnässään ennen kohtalokasta Euro-ohjushuippukokoustaan ja onnistui turvallisuusdilemman kannalta vain lietsomaan uhkakuvia.

---

²⁴⁹ BStU, ZA, AIM 17164/81, Osa 2, Raportti DDR:n sotilasdelegaation vierailusta Neuvostoliittoon, kesäkuu 1979, 59–64.

²⁵⁰ BA-MA, DVW 1/39518–39519, 58. NVR 7.9.1979, 98–115.

²⁵¹ Diedrich 2018, 186–187.

²⁵² Neuvostoliiton kommunistisen puolueen virallinen päivälehti.

²⁵³ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 36–38.

Varsovan liiton asevarustelulla oli nyt legitimizeetti ja Brown vahvisti lausunnossaan Varsovan liiton johtajien rummuttaman viestin siitä, miten Nato hakee sotilaallista ylivoimaa Euroopassa. Neuvostoliiton johtajat käyttivät Brownin lausunnon amerikkalaisten pyrkimystä sotilaalliseen ylivoimaan hyödykseen myöhemminkin 1980-luvun vaihteessa.

Ennaltaehkäisevä isku pelotti, sillä Naton pelättiin käyttävän keskimatkan Pershing II -ydinohjuksia Varsovan liiton johtajia vastaan. Länsi-Saksaan sijoitettavat suunnitellut ohjukset yltaisivät sieltä muutamassa minuutissa Moskovaan saakka. Tämän lisäksi myös Naton risteilyohjusten ja muiden täsmäaseiden sekä divisioonatason tykistön kantomatka ja tarkkuus olivat parantumassa merkittävästi. Uusia aseita, ammuksia ja taktiikoita testattiin jo samana syksynä *Autumn Forge 79* -sotaharjoitussarjassa²⁵⁴. NVR pyrki raportin perusteella havainnoimaan harjoituksista uusien täsmäskuuseiden ja taktiikoiden käyttöä.²⁵⁵ Pelotevaikutus oli kuitenkin pienempi Itä-Saksaan, kuin Neuvostoliittoon, jolla oli pelissä maan johtajien lisäksi kyky käydä strategista ydinsotaa.²⁵⁶ Itä-Saksaa tuntui sen sijaan pelottavan eniten Naton kyky keskittää jälleen Länsi-Saksan alueelle kerralla yli 120 000 sotilasta.²⁵⁷

Kiinnostavan ja DDR:n kannalta uhkaavan harjoituksista tekivät niiden uudenlaiset piirteet. Ensinnäkin Nato harjoitteli uuden *Forward Defence* -strategian mukaisesti. Kyseessä oli vanha konsepti, mutta sen uudet piirteet tekivät siitä uhkaavan.²⁵⁸ Etulinjan puolustus oli tärkeä osa Naton poliittista uskottavuutta ja se vei Naton puolustuslinjan lähelle Naton itärajaa pitäen näin koko pitkän ja kapean Länsi-Saksan puolustettuna. Strategian tavoitteena oli pysäyttää hyökkäys mahdollisimman lähellä rajaa, välttäen ydinaseiden käyttöä niin pitkään kuin mahdollista.²⁵⁹ Tästä johtuen Nato ei siirtynyt suoraan ydinaseiden käyttöön, vaan sota alkoi tavanomaisin asein. Tämä osoittaa Naton lähteneen toteuttamaan määrätietoisesti vuoden 1978 huippukokouksissa sovittuja uudistuksia varsin nopealla aikataululla.²⁶⁰

Naton oletettiin nyt valmistautuvan ydinsotaan, mutta samalla säilyttävän mahdollisuutensa käydä konventionaalista sotaa, jossa ydinaseet toimisivat ainoastaan poliittisina painostuskeinoina. NVR arvioi liittoutumien välisen kilpailun siirtyvän näiden toimenpiteiden myötä taloudelliseen suuntaan ja Varsovan liiton joutuvan merkittävien varusteluponnistelujen eteen.²⁶¹ Nato

---

²⁵⁴ Koostui kaikkiaan 26 harjoituksesta syksyllä 1979.

²⁵⁵ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 36–39.

²⁵⁶ Hoffman 2009, 94, 145.

²⁵⁷ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 32–35.

²⁵⁸ Tunnettiin englanniksi nimellä *Forward Defence* tai *Forward Strategy*, tai saksaksi *Vorwärtsstrategie*.

²⁵⁹ Hansen 2018, 64.

²⁶⁰ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 72–77.

²⁶¹ *Ibid.*, 76.

rajoitetun sodankäyntitavan nopea käyttöönotto asetti DDR:n mahdollisessa sotatilanteessa vaaratilanteeseen, jossa se olisi joutunut sotatoimien todennäköiseksi kohteeksi. Maa oli täynnä sotilaskohteita, joita olisi sotatilassa ollut hankala erottaa siviilikohteista maan turvallisuuskoneiston kattavuuden vuoksi. Ennen kaikkea Naton konventionaalinen voima muodosti Itä-Saksalle uudenlaisen uhkan. Siinä missä aiemmin voitiin luottaa suurvaltojen pidättäytyvän sodankäynnistä, avasi rajoitettu konventionaalinen sota mahdollisuuden sodankäynnille rajoitetuista tavoitteista, kuten esimerkiksi DDR:n alueesta. Turvallisuusdilemma syveni Robert Jerviksen kuvaaman spiraalimallin tavoin.²⁶² Paradoksaalisesti Naton siirtymä molemminpuolisen tuhon varmistavista ydinaseista kohti konventionaalisen sotilasvoiman käyttöä näytti kasvattavan uhkakuvia. Mannertenvälinen strateginen ydinsota ehkäisi tuhovaikutuksensa vuoksi tehokkaasti itsensä, mutta rajatumpi, konventionaalisin asein ja keskimatkan ydinasein sodittu sota oli panoksiltaan tätä pienempi ja siten myös realistisempi uhkakuva.

Länsi-Saksan Naton varusteluohjelman puitteissa aloittamat toimenpiteet näyttäytyvät tarkoituksenmukaisina maan omasta näkökulmasta. Naton strategia kylmän sodan aikaan oli pitkään perustunut massiiviseen vastaiskuun²⁶³, joka asetti Saksan heti konfliktin aluksi ydinaseilla käytävän sodan näyttämöksi. Tämä ei ollut Länsi-Saksan johtajien intresseissä, ja se aiheutti usein ristiriitaitilanteita Naton sisällä.²⁶⁴ Tästä oltiin siirrytty 1960–1970 luvuilla niin sanottuun joustavan vastaiskun strategiaan²⁶⁵. Se mahdollisti erilaiset rajoitetummat sodankäyntitavat, mutta josta myös pelot täsmäiskuista Varsovan liiton maiden johtajia vastaan kumpusivat.²⁶⁶ Ydinaseiden vastustus lisääntyi Länsi-Saksassa myöhemmin Euro-ohjus kriisin aikana Neuvostoliiton ohjuksista huolimatta. Itä-Saksassakaan ei juurikaan iloittu ydinaseista ja maa halusi kriisin kiristyessä luoda Saksoista ydinasevapaan vyöhykkeen. Enimmäkseen DDR kuitenkin myötäili Neuvostoliittoa.²⁶⁷ Kun tuli aika sijoittaa ohjuksia DDR:n maaperälle esitti DDR:n johto kuitenkin kärkkään vastalauseen ja suostui ottamaan ohjukset vasta painostuksen jälkeen.²⁶⁸

Erich Honecker keskusteli uusista ohjuksista heti muutamia päiviä NVR:n kokouksen jälkeen Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Schmidin kanssa puhelimitse. Puhelun aikana Honecker esitti

---

²⁶² Booth & Wheeler 2008, 45–46.

²⁶³ Eng. *Massive Retaliation*.

²⁶⁴ Heuser 2006, 202–203; Yhdysvaltojen tavoitteena vihollisen sotilaallinen tuho, tarvittaessa ydinasein. Länsi-Saksan tavoitteena saada vihollinen lopettamaan hyökkäyksensä johtuen ydinsodan eskalaation mahdollisuudesta. Hansen 2018, 64.

²⁶⁵ Eng. *Flexible Response*.

²⁶⁶ Mastny 2006, 28–29; Hoffman 2009, 9.

²⁶⁷ Schunke 1995, 40–41.

²⁶⁸ Smyser 1999, 300.

Schmidtille voimakkaan vastalauseensa Länsi-Saksaan suunnitelluista amerikkalaisista ydinohjuksista. Hän piti selvänä, että Saksojen tulisi yhdessä ponnistella liittoutumien välisten hyvien suhteiden vuoksi, johtuen maiden strategisesta sijainnista. Tästä huolimatta Honecker jatkoi yhteistyöväylien tiedustelua taloudellisella rintamalla ja toivoi sen syvenemistä maiden välillä.²⁶⁹ Keskustelun kulku tuo hyvin ilmi Honeckerin pragmaattisen, jopa opportunistisen reaalipoliitikon piirteet. Kun pakollinen kumarrus Neuvostoliiton suuntaan oli tehty uudet ohjukset tuomitsemalla, oli hän valmis jatkamaan ideologisen konfliktin lieventämistä ja etsimään uusia keinoja taloudelliselle yhteistyölle DDR:n ja Länsi-Saksan välillä. Honeckerien maalaamien Saksojen yhteisten, altruististen turvallisuusponnistelujen takana oli DDR:n johdon taloudelliset intressit. Keskustelusta myös huomaa miten Honecker oli suorissa yhteyksissä Länsi-Saksaan valmis jättämään kahdenvälisissä suhteissa ideologian hetkeksi taka-alalle. Toisaalta nähtävillä on myös se, miten Saksojen taloussuhteet rajoittivat DDR:n turvallisuuspolitiikkaa. Länsi-Saksan varpaille ei ollut varaa astua.

Honecker nosti 59. NVR:n kokouksen loppupuheenvuorossaan esiin psykologisen aspektin, jolla Naton varusteluohjelmaa perusteltiin Länsi-Saksassa. Maan puolustusministeri Hans Apel oli viime aikaisissa esiintymisissään korostanut abstraktia, idästä tulevaa uhkaa samalla kun Neuvostoliiton johtaja Leonid Brezhnevin ehdotuksiin aseiden vähentämisestä ei oltu vastattu.²⁷⁰ Pelko ja ideologiset uhkakuvat vallitsivat molemmin puolin rautaesiripun. Apelin puheenvuorosta voi helposti vetää konnotaation johonkin, mitä Natsi-Saksan edustaja olisi voinut sanoa Neuvostoliitosta. Viittaus idästä tulevaan uhkaan oli myös omiaan lisäämään käsitystä Länsi-Saksan revisionistisista päämääristä ja se ryhmitti kaikki Varsovan liiton maat Länsi-Saksaa uhkaavaksi pahan akseliksi. Ennen kaikkea Apelin lausunto ja sen käyttö Honeckerin toimesta korostaa ristiriidan siviili- ja sotilastoimijoiden lausuntojen välillä muodostuneen entistä räikeämmäksi. Itä-länsi -yhteistyö jatkui etenkin talouden saralla entiseen malliin samalla kun kumpikin osapuoli varustautui entistä tuhoisampaa sodankäyntiä varten.

Puolustusministeri Hoffman esitteli NVR:n 59. kokouksessa Varsovan liiton tasolla liiton asevoimille sovitut tuolloisen turvallisuuspoliittisen tilanteen mukaiset kehitystoimenpiteet. NVA:n osalta suunniteltiin asejärjestelmien sekä esimerkiksi elektronisten johtamisjärjestelmien

---

²⁶⁹ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1810, Politbyroo 47/79, 29.11.1979, 1; SAPMO, DY 30/2406, Liittokansleri Helmut Schmidtin ja Erich Honeckerin puhelinkeskustelu 28.11.1979, 146–158.

²⁷⁰ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 53.

uusimista. Tärkeäksi nousi vanhan T-55 panssarivaunutyyppin asteittainen korvaaminen T-72:lla, joita oltiin tuotu Itä-Saksaan jo jonkin verran.²⁷¹

DDR:n talouden oli jo edellisessä NVR:n kokouksessa todettu jäävän jälkeen kansallisista suunnitelmista. Varsovan liiton asevarustelutoimenpiteisiin sovitettu viisivuotissuunnitelma oli yhä entistä hankalampi toteuttaa, ja DDR:n arvioitiin jäävän puolustushankintojen osalta 80 prosenttiin liiton suunnitelmasta. DDR:n infrastruktuurin valmistelu sotilaskäyttöön eteni myös liiton toiveita hitaammin, ja jäi kokouksen raportin perusteella 70 prosenttiin suunnitellusta.²⁷² NVA:n kehitykselle asetetut vaatimukset olivat korkeita, mutta eivät tuolloisten taloudellisten lainalaisuuksien ulottumattomissa. Suunnitelmien toteuttamista jatkettiin. Vaatimustasoa lisäsi vertailu Naton joukkojen kanssa. Honeckerin mukaan NVA:n keskeisenä mittapuuna tuli käyttää sen oletettavaa vastustajaa eli Länsi-Saksan alueelle sijoitettuja Naton ryhmittymiä. Lisäksi Brezhnevin lupaaman Neuvostoliiton joukkojen vähennyksen toteutuminen olisi lisännyt NVA:n rintamavastuuta DDR:n alueella entisestään.²⁷³

Sotilaalliset vaatimukset asettivat DDR:n talouden valtaviin haasteiden eteen, joita Erich Honeckerin lausunnot tuntuivat vain kasvattavan. Runsas aseiden tuonti kasvatti myös DDR:n ulkomaankaupan alijäämää 30 miljardiin DDR:n markkaan 70 luvun loppuun mennessä.²⁷⁴ Vaikka laajamittainen aseteollisuuden käynnistäminen oli pois maan siviilituotteiden valmistuksesta, oli se ehkä nähty kannattavana ulkomaankaupan mittavan alijäämän vuoksi. Samaan aikaan ulkomaanvelka keikkui jopa 14,5 miljardin markan tietämällä, mikä merkitsi vuosittain jopa miljardin markan korkokuluja.²⁷⁵ Korkokriisi ja Varsovan liiton sotilaalliset vaatimukset muodostivat maan taloudelle haastavan tilanteen.²⁷⁶ DDR:n saksalaisen erityissuhde toi sille suhteellisen helppoa luottoa, mikä näkyi myös valtionvelan kasvussa. Kauppatase länteen jäi

---

²⁷¹ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 81–83; Ominaisuuksiltaan T-72 vastaa eri malleiltaan kohtuullisesti aiemmin mainittuja Naton uusia vaunuja, mutta jää teknologiassa jälkeen, sillä sen vientiversiot eivät sisältäneet kaikkea Neuvostoliiton käyttämää huipputekniikkaa. Joka tapauksessa kyseessä oli kohtuullisen tehokas taistelupanssarivaunu, jonka eri mallit muodostivat Varsovan Liiton standardin 80-luvulla. Lisätietoja, ks. Bishop 2006, 335–337.

²⁷² BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 36–41, 70.

²⁷³ Brezhnev esitti yksipuolista neuvostojoukkojen vahvuuden vähentämistä DDR:n alueelta Natolle. Tämä tapahtui vuoden 1979 lokakuussa. Johtuen GSSD:n erityisasemasta DDR:n sisällä suhtautui länsi joukkojen siirtoon skeptisesti eikä mahdollisuutta Brezhnevin lupauksen varmistamiseksi ollut. Arlt 1998, 609; BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 55–58.

²⁷⁴ Puolustusmenoihin liittyvä ulkomaankauppa oli tuplaantunut vuodesta 1975 vuoteen 1980 mennessä, mikä kertoo mittavasta aseiden tuonnista Neuvostoliitosta ja muualta Varsovan liitosta. T-72 –panssarivaunuja tuotiin maahan. BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 45–47.

²⁷⁵ Schroeder 2013, 288–289.

²⁷⁶ Diedrich 2009, 79.

kuitenkin pyrkimyksistä huolimatta miinuksien puolelle johtuen Itä-Saksassa valmistettujen tuotteiden länsimaita heikommasta laadusta.²⁷⁷

Talouden tilannetta pahensi SED:n sosiaalipoliittinen ohjelma, jonka kantavana ajatuksena oli tarjota DDR:n työtä tekeville kansalle sen ansaitsema elintaso. Valtion kasvavien rahahuolien vuoksi oli DDR muun itäblokin tapaan pakotettu nostamaan kulutustavaroiden hintoja, ja asiaa alettiin suunnitella ja toteuttaa vuonna 1979. Toiminta puolueen sosiaalipoliittisen ohjelman taustalla ei suinkaan ollut epäitsekästä vaan osa SED:n valtapyrkimyksiä, sillä ainoastaan hyvää elintasoa nauttivan tyytyväisen kansan katsottiin voivan takaavan SED:n valta Itä-Saksassa. Sen vuoksi ohjelma myös sai ansaitsemansa rahoituksen.²⁷⁸

Hintojen korotussuunnitelmista luovuttiin kuitenkin jo ensimmäisten, asteittaisten hinnankorotusten jälkeen. Jo nämä aiheuttivat kansalaisissa tyytymättömyyttä, levottomuuksia ja kulutustavaroiden hamstrausta. Tämän lisäksi Stasi oli analysoinut tilanteen ja suositteli hälyttävissä raporteissaan pitämään hinnat kurissa. Uhkana oli levottomuuksien lisääntyminen ja kansalaisten moraalien lasku, joka heijastuisi laajemmin kansantalouteen ja sisäiseen turvallisuuteen.²⁷⁹ Muistissa olivat vuoden 1953²⁸⁰ kansannousun kaltaiset levottomuudet. Honecker ei kuitenkaan suostunut näkemään maan talouspolitiikan virheitä. Hän piti syytä ulkoisina eikä lähimpien työtovereidensa mukaan edes käsittänyt DDR:n talouden kokonaiskuvaa. Honeckerin itsevaltainen hallintotyyli suvaitsi myös yhä vähemmässä määrin politbyroon eriäviä mielipiteitä talousasioissa.²⁸¹

Sosiaalipoliittisen ohjelman voidaan katsoa päässeen ainakin osittain tavoitteeseensa, sillä Itä-Saksassa nautittiin tiettävästi itäblokin korkeinta elintasoa. Taloudellisesti se oli kuitenkin pidemmällä aikavälillä katastrofi ja sen rahoittaminen kasvatti ulkomaanvelkaa. Vaatimukset raskaan aseellisuuden käynnistämisestä eivät helpottaneet tilannetta. Turvallisuusdilemman kontekstissa velkasuhteella Länsi-Saksaan oli kuitenkin sitä lieventäviä vaikutuksia. Ennen kaikkea se pakotti lieventämään maiden välistä ideologista konfliktia ja toi päättäjiä saman pöydän ääreen. Lainat avasivat mahdollisuuksia myös muunlaiselle taloudelliselle ja muulle yhteistyölle.

---

²⁷⁷ Malycha 2014, 243.

²⁷⁸ Ibid., 231–232

²⁷⁹ Ibid., 2014, 243.

²⁸⁰ Vuonna 1953 DDR:ssä kapinoitiin työehtojen tiukentamista vastaan ja maan hallinto joutui nöyryyttävästi turvautumaan neuvostojoukkojen apuun. Ks. Esim. Smyser 1999, 119–126.

²⁸¹ Malycha 2014, 71, 73, 243. Bröckermann 2011, 75.

Samalla ne kuitenkin lisäsivät Länsi-Saksan vaikutusvaltaa Itä-Saksaan. Asia aiheutti jopa ensimmäistä kertaa mainittavaa vastarintaa Honeckeria vastaan politbyroon sisällä.²⁸²

Maan kannalta tilanne oli paradoksaalinen. Se tunsu itsensä uhatuksi revisionistisen Länsi-Saksan taholta, mutta samalla yritti pitää suhteet tarpeeksi lämpiminä, jotta luotot ja muu rajattu yhteistyö olisi mahdollista. Tätä rahaa se tarvitsi kansallista turvallisuuttaan tukevan sosiaalipoliittisen ohjelman ylläpitoon. Mikä tärkeintä, samalla rahalla todennäköisesti ostettiin panssarivaunuja Neuvostoliitosta itäblokin varustautuessa Natoa vastaan. Mielestäni tässä tilanteessa DDR:n johdon intressit siirtyvät etupäässä oman järjestelmänsä selviytymisen takaamiseen. Siinä avainasemassa olivat talouden luvut. Taloutta hoidettiin kuitenkin vain lyhyellä tähtäimellä ja luoton helppo saatavuus johti siihen, että rakenteellisiin uudistuksiin ei uskallettu ryhtyä. Tilanteen voidaan katsoa myös johtaneen sotilaalliselta kannalta siihen, että vaikka DDR tulkitse Länsi-Saksan sotilaallisia toimia turvallisuuskysymyksen kannalta vihamielisiksi, oli sen toimenpidevalikoima rajattu, koska se ei halunnut uhata niillä länsimaisen luoton saatavuutta.

Velkasuhde länteen ei Neuvostoliitolta huomaamatta ja Honeckerin länsisuhteita pyrittiin hillitsemään aina niiden avaamisesta lähtien. Leonid Brezhnev kritisoi voimakkaasti DDR:n velkaantumista Länsi-Saksalle heinäkuussa 1979. Kritiikki kohdistettiin myöhemmin samana vuonna koko DDR:n politbyroolle. Asia ei poistunut pöydältä vaan DDR:n kasvava riippuvuus lännestä muodosti pian Neuvostoliitolle turvallisuuskysymyksen. Honecker piti neuvostojohdon ohjeistuksia nöyryyttävinä läksytyksinä.²⁸³ Oli selvää että Honecker pyrki käyttämään DDR:n hiljattain voitettua ulkopoliittista liikkumatilaansa täysimittaisesti. Sen Neuvostoliittokin joutui lopulta huomaamaan. Hallinnan palauttaminen DDR:n länsisuhteisiin oli vaikeaa ja DDR sen suhteen erittäin vastahakoinen.

Neuvostoliittoa ei kuitenkaan uhmattu puolustusmenoissa, jotka ohittivat tärkeydessään myös DDR:n sosiaalipoliittisen ohjelman. 61. NVR:n istunnossa ennakoitiinkin kuitenkin ongelmien jatkuvan. Maan talous oli ongelmassa, eikä maanpuolustuksen vaatimaa budjettia saatu täytettyä. Myös sodanajan talouden B-suunnitelman toteuttaminen hankaloitui. NVR kuitenkin lähti

---

²⁸² Politbyroon jäsenet Werner Krolikowski, Willi Stoph ja Erich Mielke nousivat vastustamaan talouden velkaantumista, vaikkakin tuloksetta. Heillä oli sama huoli kuin Neuvostoliitolla. Kaupan ja velan lisääntyminen nähtiin nakertavan DDR:n suvereniteettia ja tekevän maasta entistä riippuvaisemman Länsi-Saksasta. Krolikowski raportoi aiheesta vuodesta 1980 alkaen KGB-kontaktiansa kautta salaisesti Neuvostoliittoon. Ks. Malycha 2014, 101, 246–247.

²⁸³ Honeckeria syytettiin muutenkin vehkeilyistä länsimaiden, useimmiten Länsi-Saksan kanssa ja Neuvostoliiton mukaan tämä oli suosinut länsimaisia yhtiöitä joissakin projekteissa neuvostoliittolaisten kustannuksella. Malycha 2014, 246–248.

aktiivisiin toimiin tilanteen parantamiseksi ja loi erityisen uuden hallinnonalan ulkomaankauppaministeriöön puolustusteollisuuden kauppaa varten.²⁸⁴

Varsovan liiton puolustusministerikomitea oli kokoontunut vuoden 1979 joulukuussa Varsovassa. Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov selvitti osanottajille Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain turvallisuuspoliittisten suhteiden tilaa käynnissä olleen asevarustelun suhteen. Amerikkalaiset vetosivat Nato-joukkojen tarvitsemaan modernisaatioon, jonka toteutuminen oli heidän näkökulmastaan neuvottelujen edellytys. Ustinov piti tätä harhautuksena ja vetosi aiempiin amerikkalaisten lausuntoihin sotilaalliseen ylivoimaan pyrkimisestä. Amerikkalaisten aiemmat kommentit olivat jääneet elämään Neuvostoliiton uhka-arvioihin kiristämään turvallisuusdilemmaa. Näyttää siltä, että Moskovassa alettiin pelätä amerikkalaisten aggressiivisten aikeiden naamiointia²⁸⁵. Varsovan liitto ei jäänyt odottamaan, vaan toimiin oli Ustinovin mukaan ryhdyttävä heti. Päätavoitteena oli sotilaallisen yliotteen säilyttäminen liiton viisivuotissuunnitelmakauden 1981–1985 toimenpiteillä.²⁸⁶ Neuvostoliiton varustelupoliittisessa näkökulmassa ei kansallisille mielipiteille ollut sija. Liittoutumat syöksyivät turvallisuusparadoksiin, asevarustelukilpailuun. Amerikkalaisten kommentit sotilaallisen yliotteen saamisesta saivat Neuvostoliitossa aikaan vaarallisen reaktion, joka heijastuisi myös DDR:n tilanteeseen.

DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmann tuki omassa puheenvuorossaan Neuvostoliiton näkökulmaa. Itä-Saksa asettui erityisen vahvasti tukemaan ehdotusta Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien sodanajan pääesikunnasta.²⁸⁷ Sen asema vahvistettiin lopulta vuoden 1980 alkupuolella. Käytännössä tämä toi Varsovan Liiton armeijat sodanajan järjestyksessään neuvostojohtoisen esikunnan alaisuuteen. Tätä perusteltiin jo valmisteluvaiheessa ideologialla, sillä tuleva sota olisi totaalinen kahden maailmanjärjestyksen välinen taistelu, johon Varsovan liiton olisi mobilisoitava kaikki resurssinsa. Parhaiten tämä onnistui takaamalla liiton asevoimien katkeamaton komentoketju ja keskittämällä komento neuvostopääesikunnalle.²⁸⁸ Uudistuksen valmistelu oli ollut kuitenkin pitkä prosessi, sillä liiton sisällä oli ollut useita erimielisyyksiä.

---

²⁸⁴ BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 64–66.

²⁸⁵ Booth & Wheeler 2008, 58.

²⁸⁶ BA-MA, DVW 1/71036–71037, Neuvostoliiton mielipide, puolustusministerikomitean kokous 3.12.1979, 28–36.

²⁸⁷ BA-MA, DVW 1/71036–71037, Itä-Saksan mielipide, puolustusministerikomitean kokous 3.12.1979, 117–127.

²⁸⁸ Byrne & Mastny 2005, Dokumentti 83: Varsovan liiton esikuntapäälliköiden kokous Sofiassa 12. –14.6.1978, 415–417. BA-MA, VA-01/40363, 90–108.

Varsinkin Romania oli osoittautunut Neuvostoliiton kannalta hankalaksi.²⁸⁹ Ajatus neuvostoarmeijalle alisteisista kansallisista armeijoista oli alkanut olla sille, ja monille muille Varsovan liiton maille vieras. Lisäksi moni Neuvostoliiton liittolaisista pelkäsi maailmansodan ennustuksen kohta toteuttavan itseään.²⁹⁰

Käytännössä tällä toimenpiteellä vain vahvistettiin olemassa ollut tilanne, jossa Neuvostoliitto olisi sodassa johtanut Varsovan liittoa. Huomattavaa on kuitenkin Hoffmannin DDR:n nimissä esittämä toive liiton toimielinten kaikenlaisen toiminnan syventämisestä. Hoffmann totesi puheenvuorossaan Varsovan liiton kompensoineen onnistuneesti Naton teknistä etumatkaa valmiuttaan lisäämällä. Itä-Saksa lähti siitä lähtökohdasta, että yhdistyneiden asevoimien oman komentoesikunnan toimivuus oli ratkaisevaa Naton mahdollisen hyökkäyksen torjumiseksi. Neuvostoliiton johtava rooli tässä oli DDR:n kannalta varsin luonnollinen. Itä-Saksa oli selvästi valmis hakemaan turvallisuutta Varsovan liitossa. Siinä missä Neuvostoliitolle Varsovan liitto saattoi näyttäytyä välineenä, jolla se aikanaan tulisi purkamaan Naton, oli sen merkitys DDR:lle itseisarvo sen puolustusliiton ominaisuudessa. Koska maa rakensi omaa turvallisuuttaan osittain Varsovan liiton tasolta käsketyllä varustautumisella, oli varsin luonnollista, että Itä-Saksa halusi syventää myös liiton yhteistyötä. Tällä tavalla liitto olisi voitu todennäköisesti myös nostaa Neuvostoliiton käsikassaran roolista entistä enemmän suvereenien valtioiden muodostamaksi sotilasliitoksi. Tällaiseksi Varsovan liittoa ei etenkään Natoon vertaamalla voitu kutsua.

Kaiken kaikkiaan Varsovan liiton rakentaminen tähän pisteeseen oli pitkä ja hidas prosessi. Sen sotilaalliset rakenteet olivat pitkään pysyneet ei-sitovina ja alkukantaisina johtuen liiton luonteesta. Lisäksi Neuvostoliiton ylivallassa huolimatta jokainen liiton maa ajoi kuitenkin oman liikkumatilansa sisällä omia intressejään.²⁹¹ Loppuen lopuksi se oli ollut pitkään vain ase- ja varmistetun Neuvostovallan jatke Itä-Euroopassa. Liiton rakenteiden kehittäminen, harjoitustoiminnan monipuolistuminen ja sen roolin korostuminen kansainvälispoliittisena eteni varovasti ja Neuvostoliiton päättämässä tahdissa. Tästäkin syystä DDR:ssä ollaan voitu turhautua liiton hitaaseen kehitykseen. Liiton kehittäjänä Itä-Saksa kulki vastavirtaan muihin liiton jäsenmaihin, jopa tietyllä tavalla Neuvostoliittoon nähden. Mielestäni tämä osoittaa DDR:n turvallisuuskäsityksen eronneen ratkaisevasti liiton muista jäsenmaista.

---

²⁸⁹ Viimeiset Varsovan liiton harjoitukset Romaniassa 1963, Romanialla myös oma kansallinen sotilasdoktriini. Romanian kantavana linjana oli vaatimus Neuvostojoukkojen poistamisesta Varsovan liiton maista ja pyrkimys sekä Naton, että Varsovan liiton lakkauttamiseen. Jones 1981, 117.

²⁹⁰ Byrne & Mastny 2005, Dokumentti 86: Säädos Varsovan liiton sodanajan kommentoijasta, 18.3.1980, 427–434.

²⁹¹ Baev 2013, 183–184.

3.2 Naton päättää ohjuksista

Pitkään valmisteltu Naton kaksoispäätös toteutui liittoutuman vuoden 1979 joulukuun huippukokouksessa. Naton omia keskimatkan ydinohjuksia sijoitettaisiin Eurooppaan vastauksena Neuvostoliiton ohjuksille. Samalla jätettiin ovi auki aseistariisuntaneuvotteluille tavoitteena luopua Euroopan keskimatkan ydinaseista molemminpuolisesti. Naton kaksoispäätöksenä sittemmin tunnettu päätös keskitti Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton maailmanlaajuisen kilpailun jälleen Eurooppaan.²⁹²

Päätös muutti Itä-Saksan turvallisuustilannetta ja sitä käsiteltiin NVR:n 60. kokouksessa maaliskuussa 1980. Käsillä oli kokouksen mukaan suurempi Euroopan strategisen tilanteen muutos.²⁹³ Kokouksen tilannekatsauksessa huomio kiinnittyi erityisesti Länsi-Saksaan sijoitettaviin 108 Pershing II -ohjukseen. NVR:n kokouksessa todettiin Länsi-Saksan joutuneen Naton varusteluohjelman myötä Yhdysvaltain globaalistrategian pelinappulaksi. Naton ydinasein tekemä yllätyshyökkäys olisi voinut luoda monella tapaa otolliset olosuhteet Naton Keski-Eurooppaan ryhmittämien joukkojen hyökkäykselle.²⁹⁴ DDR:n johtajissa huolta herätti sekä Länsi-Saksan ohjusten myötä kasvava rooli Natossa, että niiden eurostrateginen merkitys. Länsi-Saksa oli vahvistamassa asemaansa Naton toiseksi tärkeimpänä valtiona.²⁹⁵ Neuvostoliittoa uhkaavilla ohjuksilla oli potentiaalia romuttaa koko liennytyksen lopullisesti. Täsmäiskun uhka oli neuvostohallinnon mielestä liian suuri.²⁹⁶ Sen vastatoimena oli odotettavissa lisää ohjuksia Varsovan liiton maihin.

Markus Wolf kertoo muistelmissaan olleensa DDR:n tiedustelutietojen vuoksi paremmin perillä Naton kuin Neuvostoliiton ydinasestrategiasta. Vuodesta 1979 alkaen salaisesti Itä-Saksaan tuotujen SS-20 -ohjusten tarkkoja määriä ja sijoituspaikkoja ei tiedetty. Wolfin mukaan hänen lisäksi sekä Stasin johtaja Erich Mielke että Erich Honecker olivat kaikki olleet hyväuskoisia ja väärässä vaikutusvallastaan Neuvostoliiton ydinaseiden suhteen. Kriisin kiristyessä ärsytti käskyläisen rooli monia DDR:n johtohenkilöitä ja oli omiaan vieraannuttamaan heitä Neuvostoliiton linjasta.²⁹⁷ Uskon Wolfin arvion olleen varsin oikea. Ainakin Honeckerin ulkopoliittisten rajojen kokeilu kertoo hänen usein yliarvioineen DDR:n vaikutusvallan tai oman

---

²⁹² Bröckermann 2011, 610.

²⁹³ BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 27–28.

²⁹⁴ Ibid., 8, 42–44, 53–54.

²⁹⁵ Raportissa kerrotaan Naton käyttävän varustautumiseen seuraavan viiden vuoden aikana 1,2 biljoonaa dollaria, kun summa koko menneelle vuosikymmenelle oli 1,4 biljoonaa dollaria. Ibid., 55.

²⁹⁶ Heuser 2006, 202–204.

²⁹⁷ Wolf & McElvoy 1997, 323.

valtiomiestaitonsa. DDR:n ja Länsi-Saksan suhtautumisessa ydinaseisiin onkin mielenkiintoinen ero. Siinä missä Länsi-Saksa halusi proaktiivisesti amerikkalaisia ydinaseita alueelleen turvallisuutensa vuoksi, olisi DDR:n johto mieluiten välttänyt neuvosto-ohjuksia. Tämä tuli heijastumaan Erich Honeckerin turvallisuuspoliittiseen linjaan 1980-luvun alussa, kun hän alkoi ajaa Keski-Euroopan ydinasevapaata vyöhykettä omana ratkaisunaan Euro-ohjuskriisiin.

Naton osalta kaksoispäätöksessä oli kyse pitkälti suunnitelman mukaisesta ydinaseiden modernisaatiosta. Nato oli tietoinen SS-20 -ohjuksista jo vuonna 1976. Liittouma oli myös uusien ohjusten saapuessa poistamassa käytöstä 1400 vanhentuvaa ydinasetta liittouman etulinjan joukoilta.²⁹⁸ Neuvostoliitto ei ollut valmis hyväksymään Naton jäsenten turvallisuustarpeita samalla kun se omille vastaavilleen. Perustavanlaatuisena ongelma-kohtana säilyi Neuvostoliiton toimintaa ohjannut sotilasdoktriini.²⁹⁹ Koska Neuvostoliiton omissakin ohjuksissa oli kyse lopulta ehkä vain ylimitoitetusta modernisaatiosta, herää tässä valossa kysymys siitä, olisiko koko Euro-ohjuskriisi ollut vältettävissä paremmalla suurvaltojen välisellä kommunikaatiolla? Joka tapauksessa niiden strateginen kilpailu on hyvä osoitus välinpitämättömyydestä niiden pienempiä liittolaismaita kohtaan. On syytä olettaa DDR:n olleen tietoinen Naton kaksoispäätöksen puolustuksellisesta asennoitumisesta, ohjusten päivitystarpeesta ja Naton ydinasestrategiasta. DDR seurasi tästä huolimatta Neuvostoliiton linjaa ja jatkoi konfliktin ideologisointia sotilaallisessa piirissä. Opportunistiselle DDR:n johdolle ja Erich Honeckerille Naton kaksoispäätöksen aggressiivisen luonteen omaksuminen tarjosi mahdollisuuksia jatkaa SED:n puolustuspolitiikkaa kotona ja vaatia Länsi-Saksalta myönnytyksiä maiden välisissä suhteissa.

Jännitteitä oli muuallakin kuin Euroopassa, oli käynnissä taistelu vaikutusvallasta kolmansissa maissa.³⁰⁰ Neuvostoliitto oli hyökännyt Afganistaniin joulukuun 1979 lopulla, keräten laajaa kansainvälistä huomiota ja paheksuntaa.³⁰¹ DDR antoi tukensa Neuvostoliiton operaatiolle heti politbyroon ylimääräisessä kokouksessa 28.12.1979.³⁰² DDR:n kannalta asiassa ei ollut epäselvyyttä ja sen mukaan Neuvostoliitto oli interventiollaan vastannut Afganistanin laillisen

---

²⁹⁸ Heuser 2016, 4.

²⁹⁹ Länsi yritti estää sodan ja Neuvostoliitto puolestaan ehkäistä sodan. Neuvostoliitto suunnitteli kuitenkin sen varaan, että se kykenisi yksipuoliseen vastustajan tuhoamiseen. Wettig 2009, 113.

³⁰⁰ NVR noteerasi Naton vahvistavan etelälaitaansa Turkissa länsisaksalaisella rahoituksella. BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 55.

³⁰¹ Neuvostoliiton politbyroo hyökkäystä puoltaneen päätöksen taustalla oli ollut pelko islamilaisen fundamentalismin leviämisestä maahan. KGB:n erikoisjoukot surmasivat edeltäjältään aiemmin vallan kaapanneen Afganistanin presidentti Hafizullah Aminin hyökkäyksen ensi tunteina. Valta siirrettiin maanpaossa olleelle afgaanikommunistille ja KGB:n agentille Babrak Karmalille, joka ensi töikseen pyysi Neuvostoliiton sotilaallista tukea. Ks. Andrew & Gordievsky 1990, 480–481.

³⁰² SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1816, Politbyroo 53/79, 28.12.1979, 3–8.

hallituksen avunpyyntöön YK:n säännösten mukaisesti. Afganistanin-operaatiota pidettiin jälkikäteen Neuvostoliiton johtavissa piireissä suurena virheenä. Länsimaat alkoivat sen myötä pelkäämään Neuvostoliiton vallan leviämistä Iraniin ja muualle Lähi-Idän öljymaihin.³⁰³ Taustalla Afganistanin operaatiolle oli pelko islamilaisen fundamentalismin leviämisestä. Neuvostoliiton on voinut saada liikkeelle myös pelko sen patoamisesta muualla. Kaiken kaikkiaan Afganistanin operaation aloittaminen ja euro-ohjuskriisin kärjistyminen monimutkaisti kansainvälistä tilannetta huomattavasti.

Samaan aikaan DDR:ssä jatkettiin maanpuolustusjärjestelmän kehittämistä tulevaisuuden vaatimuksia vastaavaksi. Erilaiset toimet DDR:n valmiustason kohottamiseksi tähtäsivät lopulta yhden yhtenäisen valmiusdirektiivin käyttöönottoon.³⁰⁴ Direktiivi tuli vaikuttamaan kaikkien hallinnonalojen taistelu- ja tehtävävalmiuteen, mobilisaatioon, sekä maan siirtymiseen sodanajan valmiuteen. Sotilaallisten organisaatioiden lisäksi sillä varmistettiin sotatilanteessakin yhteiskuntaa johtaneen SED:n kaikkien puolue-elinten toimivuus myös sodan aikana.³⁰⁵ Direktiivin käyttöönotto merkitsi 1980-luvulla ennakoituun vaadittuun suorituskykyyn sopeutumista ja tämän testaamista myös yhä tihevin harjoituksin.³⁰⁶

Itse direktiivi sisälsi listan yksityiskohtaisista toimenpiteistä, jotka eri valmiustasot sisälsivät eri hallinnonalojen osalta. Kaiken taustalla vaikutti asevoimissa aiemmin käyttöön otettu uusi neljäs valmiustaso. Käytännössä kaikki maanpuolustuslain uudistamisesta vuonna 1978 alkaen tehdyt toimenpiteet pohjustivat direktiiviä, jonka myötä DDR:n johtosuhteet sotatilassa koottiin tiiviiseen pakettiin. Valmiusdirektiivin myötä DDR:n tärkeimmillä hallinnonaloilla oli selvät pelisäännöt sen suhteen, miten siirtää maa sotatilaan ja sotataloussuunnitelmaan. Tämän keskeisessä roolissa toimi NVR:n työorganisaatio, jonka piiritasojen alaorganisaatiot vastaisivat mobilisaatiotoimista. Direktiivin taisteluvalmius koski aseistettuja, aktiivisiin taistelutoimiin osallistuvia organisaatioita eli NVA:ta, rajajoukkoja, ja työväen taisteluosastoja. Direktiivin myötä työväen taisteluosastot nousivat viimeistään niille kaavailtuun aluepuolustusorganisaation rooliin.³⁰⁷ On mielestäni huomattavaa, että direktiivissä tehtiin nyt selkeä roolijako sotilaallisten ja puolisolitaallisten

---

³⁰³ Heuser 2016, 4.

³⁰⁴ Tätä pohjustettiin NVR:n 58. istunnossa, jossa NVA:n käyttöön otettiin täyttä sotavalmiutta edeltänyt uusi valmiustaso BA-MA, DVW 1/39518-39519, 58. NVR 7.9.1979, 86–96.

³⁰⁵ Bröckermann 2011, 596.

³⁰⁶ BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 36, 52–55.

³⁰⁷ Ero sotilaallisten ja puolisolitaallisten joukkojen välillä tuli esiin tehtävänkuvan sanamuodoissa. Sotilaalliset joukot olivat valmiuden noustessa taisteluvalmiudessa (saks. *Gefechtsbereit*) ja puolisolitaalliset- ja siviiliorganisaatiot tehtävävalmiudessa (saks. *Einsatzbereit*). BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 103–140.

organisaatioiden välillä. Tämä heijastui 1980-luvun alussa etenkin työväen taisteluosastojen kehitykseen.

Valmiustasojen nostaminen tapahtui pääasiassa Erich Honeckerin toimesta. Varsovan liittoon sidottu NVA nosti valmiustasoaan vain liiton yhdistyneiden asevoimien komentajan käskyllä. NVA:lle ja rajajoukoille varattiin kuitenkin lupa nostaa valmiustasoaan paikallisesti ja ryhtyä taistelutoimintaan, mikäli se joutui torjumaan vihollisen hyökkäystä DDR:n alueelle.³⁰⁸ Yhdistyneiden asevoimien komentaja marsalkka Viktor Kulikov oli siis DDR:n kansallisen turvallisuuden kannalta merkittävä toimija. Varsovan liiton sodanajan komentoketjun ja valmiusdirektiivin määrittelemisen tuki Neuvostoliiton pyrkimyksiä vahvistaa otettaan liiton armeijoista. Neuvostoliiton asevoimien komentaja marsalkka Nikolai Ogarkov oli esikuntineen kehittänyt liitolle 1970-luvulta lähtien uutta komento- ja valmiusjärjestelmää, joka siirsi mobilisaatiokäskyt eksklusiivisesti Neuvostoliiton pääesikunnan käsiin. Uudistustoimenpiteet oli aloitettu jo ennen suurvaltasuhteiden huonontumista 1980-luvun vaihteessa. Tuloksena oli aiempaa useammin yhdessä harjoitteleva Varsovan liitto, joka oli liiton aiempaan tilanteeseen suhteutettuna sotilaallisesti huomattavasti kyvykkäämpi.³⁰⁹ DDR:n osalta maassa hyväksytyt valmiusdirektiivi vahvisti NVA:n sidettä Varsovan liiton yhdistyneisiin asevoimiin samalla kun sillä lisättiin DDR:n muiden sotilaallisten organisaatioiden toimintakykyä taistelutilanteessa. Kun NVA:n osalta käskyt tulivat Neuvostoliitosta, jää direktiivin tärkeimmäksi anniksi tämän tutkimuksen kannalta DDR:n siinä omin voimavaroin toteuttamat toimenpiteet.

Direktiivi tarkoittaa DDR:n alueellisten joukkojen roolia, joista suurilukuisimmat olivat puolisositaalliset työväen taisteluosastot. Vuonna 1953 perustettuja taisteluosastoja oli kehitetty osaksi DDR:n aluepuolustuksen järjestelmää.³¹⁰ Muun aluepuolustuksen tapaan taisteluosastot olivat puolueeseen sidottuja joukkoja, joiden käyttötarkoitus sekä yhdistyneiden asevoimien tukeminen ja suojaustehtävät sallivat monenlaiset tulkinnat ja tehtävät DDR:n kansallisen turvallisuuden piirissä. NVR:n tilanneraportista päätellen taisteluosastojen tehokkuus laskettiin niiden määrän ja puolueuskollisuuden, ei niinkään hyvän koulutuksen ja aseistuksen varaan. Vahvuudeltaan yli 200 000 taistelijan taisteluosastot toteuttivat osaltaan DDR:n liittovelvoitteita, sillä niiden päätehtävänä oli taata Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien operaatiovapautta

---

³⁰⁸ BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 113–117.

³⁰⁹ Kramer 2013, 134–135.

³¹⁰ BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 31–32. Työväenluokan taisteluosastot koottiin esimerkiksi tuotantolaitoksen tai muun vastaavan yksikön työntekijöistä ja ne harjoittelivat säännöllisesti. Kansainvälisyydellisesti ne luokiteltiin vielä

DDR:n alueella.³¹¹ NVR:n työorganisaatiolla oli kuitenkin valmiusdirektiivin myötä oikeus nostaa valmiustasoa paikallisesti joko hyökkäyksen torjumiseksi tai kansallisen turvallisuuden takaamiseksi. Paikallistason valmiustason korotuksessa ei ollut kyse sotilaallisesta mobilisaatiosta vaan työväen taisteluosastot säilyisivät siten NVR:n työorganisaation komennossa.³¹² Toisin sanoen taisteluosastot olivat näin käytettävissä sisäisten turvallisuushkien torjuntaan tai muuhun, johon NVR katsoi niitä tarvittavan.

Taisteluosastojen kehitys oli ollut käynnissä jo pitkään riippumatta Naton toimista, ja aikalaisena niitä havainnoinut länsisaksalainen Hans Ullrich Rühmland arvioi niiden roolin oikein sijoittaessaan ne osaksi DDR:n maanpuolustuksen kokonaisjärjestelmää. Tämän myös NVR:n pöytäkirjat vahvistavat.³¹³ Olenkin samaa mieltä Rühmlandin aikalaisena esittämästä arviosta taisteluosastoista maan militarisaation ja sotilaskasvatuksen ilmentymänä. Uuden kymmenvuotisen kehityskaaren alkaminen vuonna 1980 antaa kuitenkin mahdollisuuden sijoittaa taisteluosastot laajempaan kontekstiin.

Työväen taisteluosastoja kehitettiin samaan aikaan Itä-Saksan aluepuolustukseen kuuluneen valmiuspoliisin kanssa. Valmiuspoliisille annettiin käytännössä samat päätehtävät kuin työväen taisteluosastoilla. Molempien aseistusta ja varustusta parannettiin aiempaa raskaammalla kalustolla.³¹⁴ Taustalla vaikuttivat Jörn Steiken mukaan Bundeswehrin rakenteiden uudistaminen ja DDR:n sisäministeriön tutkimus, jonka jälkeen Valmiuspoliisia päätettiin kehittää sotilaalliseen suuntaan.³¹⁵ 1980-luvulla noin 15 000 henkilön vahvuiset valmiuspoliisiosastot olivat sijoitettuna DDR:n alueellisiin keskuksiin, ja ne olivat lähes koko henkilöstöllä alle tunnin toimintavalmiudessa. Tämä päti ainakin teoriassa, sillä samalla huomattava määrä näistä poliiseista oli sijoitettuna kansantaloutta tukeviin tehtäviin, eli työpalvelukseen.³¹⁶

Taisteluosastojen odotettiin jatkossa suorittavan entistä monimutkaisempia taistelutehtäviä ja osallistumaan taisteluihin yhdessä yhdistyneiden asevoimien kanssa.³¹⁷ Sisäisesti vuoden 1980 loppupuolella hyväksytyssä direktiivissä niiden tehtäviin luettiin myös järjestyksen ylläpito. Tässä direktiivissä työväen taisteluosastojen roolia viedään muutenkin sotilaallisempaan suuntaan, sillä

---

³¹¹ BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 38. Vahvuudeltaan taisteluosastot olivat suurempi kuin NVA, koostuen vuonna 1980 jopa 202 000 sotilaasta. Sen arvioitiin suoriutuvan hyvin silloisista tehtävistään

³¹² BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 116, valmiusdirektiivin pykälä 11, kohta 2.

³¹³ BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 84; Rühmland 1982, 109–112.

³¹⁴ BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 84–89; BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 174–182.

³¹⁵ Steike 1998, 84.

³¹⁶ BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 174–182, 191.

³¹⁷ BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 89–96.

joukkojen taistelijat määriteltiin Geneven sopimuksen mukaisesti sotilaksi. Huomioitavaa on, että taisteluosastot kuuluivat direktiivin sanamuodoissa ”taisteluvalmiuden” sisään samalla, kun Valmiuspoliisi sijoittui puolisotilaallisten organisaatioiden ”tehtävävalmiuden” sisään. Osastoja muokattiin myös 1980-luvun sotilaallisten vaatimusten mukaiseen pataljoonarakenteeseen³¹⁸, mikä integroi niitä entistä syvemmin DDR:n maanpuolustukseen.³¹⁹ Uusi rakenne, monimutkaisemmat taistelutehtävät ja uudelleenmäärittely kansainvälisen lain piirissä kertovat DDR:n pyrkineen tietoisesti viemään taisteluosastoja sotilaallisempaan suuntaan. Taisteluosastot olisivat suunnitelmien mukaan osallistuneet sodassa ainakin Länsi-Berliinin valtaukseseen.³²⁰ Tätä taustaa vasten on mielestäni syytä olettaa, että niillä olisi ollut sotatilanteessa rooli miehitysjoukkoina Länsi-Saksan alueen haltuunotossa.

Taisteluosastoissa oli myös militarisaatioon liittyvä sisäpoliittinen ulottuvuus. Yhdessä poliisin valmiuosastojen kanssa ne sitoivat jopa 215 000 DDR:n puolueuskollista kansalaista sotilaallisiin organisaatioihin. Molempien rekrytoinnissa tultiin jatkossa painottamaan entistä enemmän uskollisuutta puolueelle. Koulutuksessa laitettiin huomattava panostus poliittis-ideologiseen työn tärkeyteen. Kaikessa korostettiin puolueen johtavaa roolia. Tätä perusteltiin vastapuolen koko ajan harjoittamalla ideologisella harhauttamisella. Työväen taisteluosastoille oltiin hiljattain avattu osittain tätä tarkoitusta varten uudet koulutuskeskukset.³²¹ Koska työväen taisteluosastojen tehtäviin kuului muun muassa kotimaan kumouksellisten voimien torjuminen, uskon että siitä ja Valmiuspoliisista tehtiin nimenomaan SED:n käytössä olevia poliittisia joukkoja, jotka olisivat tarvittaessa suojelleet puoluetta kotimaan kumouksellisia voimia vastaan. Valmiuspoliisin osalta tätä tukee joukkojen strateginen sijoittaminen Itä-Saksan aluekeskuksiin.

Kaiken kaikkiaan Naton kaksoispäätökseen liittyvät sotilaalliset toimenpiteet oli DDR:ssä aloitettu jo ennen päätöksen virallistamista. Kaksoispäätöksen myös kuitenkin Länsi-Saksan Nato-roolin muuttui DDR:n kannalta hankalammaksi maan proaktiivisuuden myötä. DDR ei voinut myöskään vaikuttaa Neuvostoliiton strategiaan, mikä lisäsi maan näkökulmasta epävarmuutta ja epävakautta. Sillä ei tuntunut olevan muita mahdollisuuksia kuin hypätä mukaan liittoutumien väliseen asevarusteluun. Tässä erityisesti DDR:n omiin turvallisuustoimenpiteisiin kuuluneet valmiuspoliisin ja työväen taisteluosastojen kehittäminen lähti maan omasta turvallisuustarpeesta. Vaikka kehitystoimenpiteitä on johdettavissa erityisesti Länsi-Saksan toimista, on mielestäni

---

³¹⁸ Joukkojen koko lienee aiemmin vaihdellut, sillä taisteluosastot koottiin esimerkiksi tehtaan tai vastaavan yksikön työntekijöistä. Wagner 1998, 282–284.

³¹⁹ BA-MA, DVW 1/39523, 62. NVR 21.11.1980, 69–70, 291, 295–305.

³²⁰ Wenzel 1995, 89–92.

³²¹ Valmiuspoliisin osalta: BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980, 42, 60–61; Työväen taisteluosastojen osalta: BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980, 31, 89–92.

selvää, että suurimpia muutoksia tehtiin DDR:n puoluejohtoisuus ja sisäisen turvallisuuden näkökulmat edellä.

3.3 Vaikuttamistyö Nato-ohjuksia vastaan

Kuva 1: Naton keskimatkan ydinaseita vastustava itäsaksalainen juliste vuodelta 1981.³²²

Itä-Saksassa ei jääty toimeettomaksi Naton kaksoispäätöksen jälkeen. Samalla kun Neuvostoliitto paini konkreettisten ydinasekysymysten ja INF-neuvottelujen kanssa, alkoi Itä-Saksassa vaikuttamistyö liennytyksen ja aseistariisunnan puolesta. Tavoitteena oli saada Nato luopumaan varustautumispäätöksistään aiheuttamalla eripuraa liittolaisten välille. 13 miljoonan DDR-kansalaisen allekirjoitukset kerättiin Naton ohjuksia vastustaneeseen adressiin.³²³ Omalle kansalle Naton kaksoispäätös esitettiin yllä olevan kuvan kaltaisen, sotaisiin stereotyyppisiin nojaavan vaikutustyön avulla. Kritiikin kärki kohdistui nimenomaan ydinaseisiin ja niiden vaikutukseen ja tuhovoimaan. SED:n keskuskomitean vahvistamalla päätöksellä DDR lähti edistämään Naton vastaista agendaa kaikilla sen käytössä olevilla foorumeilla. Neuvostoliitto ja sen liittolaiset olivat

³²² "Die im Dunkeln sieht man doch", suom. "Näet ne pimeässäkin" SAPMO, PlakY 1/VP5/575/1-3.

³²³ Bröckermann 2011, 489.

ennenkin tehneet onnistunutta vaikutustyötä lännessä. Kampanja Naton neutronipommeja vastaan oli ollut menestys, joten heillä oli syy odottaa samaa myös euro-ohjuksien osalta.³²⁴

Politiikan kentällä DDR pyrki edistämään Varsovan liiton ulkoministerikomitean joulukuun 1979 alussa Berliinissä ehdottamaa eurooppalaiseen liennytykseen ja aseistariisuntaan keskittyvää konferenssia sekä ajamaan samanlaista agenda tulevassa ETYJ-kokouksessa Madridissa. Tässä noudatettiin itäblokin strategiaa, joka tähtäsi Naton poliittiseen heikentämiseen ja laajan yleisön tuen viemiseen sen asevarusteluohjelmalta. ETYK:n päätösasiakirjaan vedottiin liennytyksen puolesta lähinnä sen sotilaspoliittisen ulottuvuuden osalta.³²⁵

DDR:n ulkomaanedustustot ja ulkopoliittiset edustajat tekivät aktiivista vaikuttamistyötä Naton kaksoispäätöksen tuomitsemiseksi.³²⁶ Hyvänä esimerkkinä tällaisesta toiminnasta olivat SED:n edustajien keskustelut Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen edustajien kanssa Helsingissä helmikuussa 1980. SDP:tä johtaneelle Kalevi Sorsalle painotettiin liennytyksen merkitystä ja sitä, että maailma oli vaarassa siirtyä Naton päätöksen myötä kohti uutta kylmää sotaa.³²⁷

Itä-Saksan politbyroossa tehtiin myös yksityiskohtainen suunnitelma vaikuttamistyöstä Natoa vastaan Yhdistyneissä Kansakunnissa. Ajoitus oli otollinen, sillä DDR oli 1980 alusta YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuva jäsen. Tulevissa toimissa keskityttäisiin myös Geneven erilaisiin aseriisuntafoorumeihin.³²⁸ Asevarustelukritiikin rinnalla DDR:n ulkoasiainhallinto pyrki edistämään rauhanomaisen rinnakkaiselon periaatteita. Tässä eivät suinkaan vähiten painaneet Itä-Saksan taloussuhteet länteen, sillä DDR:n taloudellisten intressien turvaaminen säilyi ulkoministeriön painopistealueena. Tavoitteena oli onnistunut siirtyminen seuraavalle viisivuotiskaudelle (1980–1985) turvaamalla vienti ja tuonti. Samaan aikaan DDR jatkoi tuen antamista kolmannen maailman ”imperialismin vastaisille voimille”. Näihin kuuluivat niin sosialistiset valtiot kuin kansalliset vapautusrintamat, kuten Jasser Arafatin johtama palestiinalaisten vapautusrintama PLO. Tämä osoittaa Itä-Saksan pyrkineen toimimaan globaalisti, ja sille ei tuottanut vaikeuksia tukea välillä kyseenalaisiakin keinoja käyttäneitä

---

³²⁴ Honecker totesi Varsovan liiton vuoden 1978 poliittisen konsultaatiokomitean kokouksessa neutroniaseiden vastaisen kampanjan antaneen uutta impulssia rauhanliikkeelle. SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 147; Vaikutuskanaviin kuuluivat DDR:n omat puolue- ja massaorganisaatiot, maan kansallinen rauhanliike sekä maailman rauhanliikkeiden neuvosto, ETYJ-kokoukset, kansalliset ystävyysseurat, kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälinen konferenssi, sekä suorat yhteydet sosialistisiin ja sosiaalidemokraattisiin puolueisiin ja kansainvälisiin opiskelijajärjestöihin. Wettig 2009, 79.

³²⁵ Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 88: Tiivistelmä ulkoministerien valmistavasta kokouksesta ennen Madridin ETYJ-konferenssia, 8–9.7.1980, 438.

³²⁶ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1817, Politbyroo 1/80, 8.1.1980, 7–9.

³²⁷ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1826, Politbyroo 8/80, 26.2.1980, 17.

³²⁸ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1817, Politbyroo 1/80, 8.1.1980, 10–11.

liikkeitä, jos niiden taistelu edisti globaaleja sosialistisia päämääriä. Kolmannen maailman valtioita tukemalla DDR osallistui samalla Naton vaikutusvallan patoamiseen.³²⁹ Tukemalla sosialistisia liikkeitä globaalisti toteutti DDR sen perustuslakiin kirjattua sosialismin tukemista kansainvälisesti. On vaikea sanoa, oliko kyseessä enemmän ideologinen ajattelu sosialistisesta kehityksestä maailmalla vai pragmaattinen Natoa vastaan toimiminen. Kolonialismin purkautuminen antoi joka tapauksessa hyviä tilaisuuksia kaapata vastasyntyneitä valtioita sosialistiseen leiriin.

Diplomatian keinojen lisäksi politbyroon papereista on nähtävissä paljon epäsuoraa vaikuttamistyötä DDR:n propaganda- ja agitaatio-osastojen kautta, mikä ohjattiin perille Länsi-Eurooppaan esimerkiksi kansalaisjärjestöjen kautta. Pääosa merkittävistä toimista kohdistui nimenomaan Naton kaksoispäätöstä vastaan kohteenaan Länsi-Saksa. Todennäköisesti merkittävin DDR:n aikaansaama julkisuustempaus oli Länsi-Saksassa rauhanliikkeen järjestämä Krefeldin vetoamus, johon osallistui 800 000 länsisaksalaista Naton ydinaseiden vastustajaa.³³⁰ Rauhanliike toimi aktiivisesti Naton keskimatkan ohjuksia vastaan, mutta oli lopulta yllättävän vaisu Neuvostoliiton omien ohjuksien suhteen.³³¹ Mielestäni tämä kertoo itäblokin vaikuttamispyrkimysten onnistuneen. Tähän viittaa myös Helmut Schmidin hallituksen kaatuminen, jossa ydinaseiden vastaisella rauhanliikkeellä oli ollut osansa.³³² Kaiken kaikkiaan DDR:n ulkoasiainhallinnon kärkitavoitteet kertovat maan pelanneen samaan aikaan useilla eri korteilla.

Varsovan liiton virallinen vastaus Naton kaksoispäätökseen annettiin liiton poliittisen konsultaatiokomitean kokouksessa Varsovassa vuoden 1980 toukokuussa. Tämä noudatteli pitkälti samoja linjoja kuin aiempi, vuoden 1978 Moskovan kokouksesta annettu julkilausuma. Varsovan liitto esitettiin siinä ETYK:n saavutusten esitaistelijana Naton sodanlietsontaa vastaan.³³³

”Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi, joka kutsuttiin koolle sosialististen maiden aloitteesta, oli voitto rauhan voimille, realismin politiikalle ja hyvälle tahdolle

---

³²⁹ Merkittäviä avauksia oli tehty yhdessä Neuvostoliiton kanssa etenkin Afrikkaan, jossa Portugalin siirtomaavallan purkautuminen ja vallankaappaus Etiopiassa toivat sosialistiset järjestelmät Angolaan, Etiopiaan ja Mosambikiin. Myös Nato oli aktivoitumassa tähän suuntaan, mikä tietysti uhkasi sosialististen maiden vaikutusvaltaa. SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, 154.

³³⁰ Bröckermann 2011, 490.

³³¹ Heuser 2016, 5.

³³² Heuser 2006, 211.

³³³ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1835-1836, Politbyroo 17/80, 29.4.1980, 162–164.

ja tappio ”kylmän sodan” lietsojille sekä eurooppalaisille ja kansainvälisille reaktionäärisille voimille.”³³⁴

Varsovan liitto vetosi jälleen ETYK:n päätösasiakirjaan, jonka puolustajaksi se asemoi itsensä, Natoa vastaan. Tällä kertaa kritiikin kärkeä kohdistettiin aiempaa enemmän Länsi-Saksaan. Ratkaisuksi ja ”maailmanrauhan suojelemiseksi” kokous esitti muutamia aseistariisuntaehtouksia, kuten Euroopan laajuista aseistariisuntakonferenssia sekä Yhdysvaltojen toistaiseksi laiminlyömän SALT II:n ratifiointia ja laajamittaisia toimia ydinaseiden vähentämiseksi. Varsovan liitto antoi myös odotetusti tukensa Afganistanin uudelle neuvostomieliselle hallinnolle.³³⁵ Afganistanin sodan taustaa vasten Varsovan liiton puhe rauhasta vaikuttaa kuitenkin tehottomalta. Se poliittinen pelivara, mikä liitolla oli saattanut olla ennen Afganistanin sotaa, menetettiin Neuvostoliiton hyökkäyksen myötä.

Samanlaisia teemoja käsiteltiin myös Leonid Brezhnevin ja Erich Honeckerin pitämässä puheissa, joissa Nato, Yhdysvaltojen Carter-hallinto ja Länsi-Saksa saivat kukin osansa. Brezhnev keskittyi omassa puheessaan amerikkalaisten ”varustelupsykoosiin” ja hämmästyttävänä pitämiinsä väittämiin Neuvostoliiton muodostamasta uhkasta. Brezhnevin puhe kertoo siitä, ettei Neuvostoliitolla ollut varaa näyttää heikkoutta. Oman toiminnan kriittinen tarkastelu sivuutettiin täysin. Kireässä kansainvälisessä tilanteessa Naton kaksoispäätös ja Afganistanin sota pakottivat mielestäni Neuvostoliittoa katsomaan voimapolitiikkansa kortit loppuun asti. Konflikti amerikkalaisten kanssa pysyi ideologisena, eikä Brezhnev ollut valmis osoittamaan turvallisuusedilemmaherkkyttä toista osapuolta kohtaan. Tosin Yhdysvaltojen edustajatkaan eivät tehneet eleitä siihen suuntaan. Afganistanin uuden neuvostohallinnon tilanteen hän kertoi paranevan koko ajan, mutta kärsivän ulkovaltojen sekaantumisesta. Puheessaan Brezhnev vahvisti tukensa DDR:n suvereniteetille maan suhteissa Länsi-Saksaan ja tuomitsi samalla Länsi-Saksan painostuksen Itä-Saksaa kohtaan. Toisaalta hänestä Länsi-Saksa oli myös itäblokin potentiaalisin yhteistyökumppani lännessä.³³⁶ Huolimatta Itä-Saksan ja Neuvostoliiton erimielisyyksistä Itä-Saksan länsisuhteissa oli Neuvostoliitto kuitenkin valmis antamaan julkisen tukensa perustavanlaatuiselle kysymykselle, eli Itä-Saksan suvereniteetille.

---

³³⁴ *”Ein Sieg der Friedenskräfte, der Politik des Realismus und des guten Willens und eine Niederlage für die Verfechter des ”kalten Krieges” sowie für die Kräfte der europäischen und internationalen Reaktion war die Konferenz über Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa, die auf Initiative der sozialistischen Länder einberufen wurde.” Ibid. 164.*

³³⁵ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1835–1836, Politbyroo 17/80, 29.4.1980, 165–166.

³³⁶ SAPMO, DY 30/2351, Leonid Brezhnevin puhe PKK 15.5.1980, 207–226.

Honecker näki USA:n ja Naton uhka- ja boikottipolitiikan kiristävän kansainvälistä tilannetta ja uhkaavan keskisen Euroopan voimatasapainoa. Samalla hän nosti esille, miten Naton pitkän aikavälin varusteluohjelma uhkasi erityisesti Itä-Saksaa, sillä hän katsoi maansa olevan länsiblokin ”revansististen” pyrkimysten kohteena. Länsi-Saksalla ei hänen mielestään ollut enää vain asevoimia vaan todellinen ”*Wehrmacht*”³³⁷. Kaiken kaikkiaan hän katsoi koko tilanteen vaativan sosialistiselta blokilta suurempia puolustusponnisteluja ja peräänkuuluttikin sosialististen maiden ulko-, turvallisuus- ja sotilaspolitiikan koordinoitua entistä korkeammalla tasolla. Honecker antoiikin täyden tukensa liiton yhdistyneiden asevoimien komentoesikunnan toimenpiteille, joilla sen johtajärjestelmiä ja jäsenarmeijoiden yhteistoimintaa parannettaisiin. Samalla hän vakuutti DDR:n sitoutuvan täysin Varsovan liiton sotilaspoliittisiin tavoitteisiin.³³⁸

Honecker palaa vielä uudelleen puheensa lopuksi Länsi-Saksan tilanteeseen. Hänen mukaansa ratkaisevaa Euroopan poliittiselle kehitykselle on sosialistisen blokin suhteet etenkin Länsi-Saksaan. Länsi-Saksa on Honeckerin mukaan kasvattamassa jo valmiiksi suurta taloudellista, sotilaallista ja poliittista vaikutusvaltaansa Natossa entisestään. Sisäpoliittisesti näkyvillä oli sosialismin kannalta vaarallisia suuntauksia kuten uusnatsismia. Honecker pelkäsi edelleen Länsi-Saksan pyrkivän sekaantuvan DDR:n sisäisiin asioihin ja ulkosuhteisiin ratkaisemattoman Saksan kysymyksen varjolla.³³⁹ Hän katsoi kuitenkin Saksoilla olevan nyt tietynlaisen erityissuhteen, jota hän omien sanojensa mukaan oli valmis käyttämään hyväksi myös euro-ohjuskriisin ratkaisemiseksi. Tässä hän käytti hyväkseen kahdenvälisiä suhteitaan erityisesti liittokansleri Helmut Schmidtiin.³⁴⁰ Honeckerin ehdotus on yllättävä, mutta lopulta se kertoo paljon hänen ajatusmaailmastaan. Itä-Saksalle oli ensiarvoisen tärkeää palauttaa turvallisuustilanteen normaalitila Keski-Eurooppaan. Kuten Markus Wolf oli arvioinut, yliarvioi Honecker kykynsä valtiomiehenä.³⁴¹ Yhteistyö Helmut Schmidin kanssa oli sujunut toistaiseksi hyvin ja Honecker näki nyt näissä kahdenvälisissä suhteissa avaimen koko Euro-ohjuskriisin ratkaisuun, jossa hänellä olisi rooli suurena eurooppalaisena valtiomiehenä.

Sotilaallisesti DDR näki Länsi-Saksan Naton kaksoispäätöksen aikaan maan suurimpana uhkana ja myös vertailukohtana. Maan aseistautuminen muodosti sille entistä suuremman turvallisuusdilemman. Tämä johti DDR:ssä toimenpiteisiin, joilla rakennettiin maan asevoimia Varsovan liiton suunnitelmien mukaan, kehitettiin niiden nopeaa taistelunvalmiutta, sekä ryhdyttiin

---

³³⁷ *Wehrmacht*, eli Natsi-Saksan asevoimat.

³³⁸ SAPMO, DY 30/2351, Erich Honeckerin puhe PKK 15.5.1980, 169–195.

³³⁹ Ibid. 255–257.

³⁴⁰ Honecker oli muun muassa yrittänyt vaikuttaa Schmidtiä euro-ohjuksia vastustavalle kannalle toukokuun 1980 ETYJ-tapaamisessa Belgradissa. Pittman 2002, 83.

³⁴¹ Wolf & McElvoy 1997, 322.

maan sisäistä turvallisuutta kasvattaviin toimenpiteisiin. Honecker ilmaisi nyt suoraan pitävänsä Länsi-Saksaa revisionistisena valtiona mikä näkyi myös sanamuotojen jyrkentymisenä kahden vuoden takaiseen. Länsi-Saksaan sijoitettavat keskimatkan ydinohjukset saivat DDR:n toimimaan erityisellä tarmolla Naton ydinaseita vastaan.

Länsi-Saksan rooli Natossa oli lisäksi korostunut Naton kaksoispäätöksen myötä ja maan itsevarmuus kasvanut. Toisin sanoen sillä oli tarpeeksi voimavaroja DDR:n painostamiseen Saksan kysymyksen suhteen. Tämä uhkasi liennytyksen mahdollisuuksia ja yhteisymmärryksen löytämistä. Honecker oli erittäin tyytymätön siihen, että Länsi-Saksa ei kohdellut Itä-Saksaa edelleenkään täysin suvereenina valtiona. Tämä vei Saksojen suhteiden normaalitilannetta entistä kauemmas, eikä merkittävää parannusta ollut sitten vuoden 1978 poliittisen konsultaatiokomitean kokouksen tapahtunut. Uhkakuva Saksojen yhdistymisestä Länsi-Saksan ehdoilla oli merkittävä, sillä Honecker oli suorastaan usuttamassa Varsovan liittoa Länsi-Saksan vastaisiin toimiin.

Suurien asevarustelupuheiden seurauksena ei DDR:n talouden tilanne parantunut, vaan päinvastoin, maassa suunniteltiin entistä suurempaa aseteollisuutta siviilituotannon kustannuksella. Tämä oli puolueen sosiaalipoliittista ohjelmaa silmällä pitäen myös suuri turvallisuuskysymys, mistä kertoo haluttomuus nostaa kulutushyödykkeiden hintaa yhdistettynä maan puolisotilaallisten joukkojen rakentamiseen. Tämän sisäisen turvallisuuden säilyttämisen yllä leijui Länsi-Saksan muodostama turvallisuusdilemma, sillä maa sekä vaikutti DDR:n kansalaisiin, että tarjosi Itä-Saksalle maan vakauden säilyttämisen kannalta elintärkeää luottoa.

Suurvaltojen aseteknologian kehittyminen omaa vauhtiaan liennytyksestä riippumatta oli vaikuttamassa merkittävän negatiivisesti DDR:n turvallisuuspoliittiseen ympäristöön. Tämän johdosta joko tietoisesti tai tiedostamatta oli Honeckerin johdolla Itä-Saksalle muodostumassa oma, Neuvostoliitosta riippumaton turvallisuuspoliittinen linja, jossa se pyrki ratkaisemaan ensi sijassa omaa turvallisuusdilemmaansa Länsi-Saksan kanssa. Esimerkiksi työväen taisteluosastojen ja valmiuspoliisin kehittämisen osalta turvallisuuspoliittiset toimenpiteet lähtivät DDR:n omista tarpeista ja maan sisäisen turvallisuuden kannalta olennaisen kokonaisuomaanpuolustuksen järjestelmän ja yhteiskunnan militarisaation rakentamisesta. Ulos päin DDR:lle sopi Varsovan liiton yhteistyön laajentaminen. Tällä oli todennäköisesti kaksi tarkoitusta. Ensimmäinen oli Länsi-Saksan muodostamaan turvallisuusdilemmaan vastaaminen uskottavalla sotilaallisella pelotteella. Toinen taas palveli DDR:n kansainvälistä tunnettuutta osana Varsovan liittoa, sillä liittoa kehittämällä myös sen imago Neuvostoliiton satelliittivaltiojärjestelmänä oltaisiin saatu ehkä vietyä kohti enemmänkin Naton kaltaista sotilasliittoa ja kansainvälistä vaikuttajaa.

4. Euro-ohjuskriisin kärjistyminen kohti vuotta 1983

4.1 Itäblokin aseveljien yhtenäisyyden osoitus

Syyskuussa 1980 järjestettiin DDR:n alueella Varsovan Liiton 25-vuotisen olemassaolon kunniaksi liiton historian kattavin sotaharjoitus, *Waffenbrüderschaft-80*. Harjoituksessa oli mukana sen suuren symboliarvon mukaisesti joukkoja kaikista Varsovan liiton maista, ja ne taistelivat siinä ensimmäistä kertaa Varsovan liiton uuden sodanajan esikunnan alaisuudessa.³⁴² Tavoitteena oli nostaa Varsovan liiton profiilia, ja näyttää sen yhtenäisyyttä kiristyvässä maailmanpoliittisessa tilanteessa. Se oli erityisesti voimannäyttö Naton suuntaan, vaikka siihen ei erityisesti viitattukaan. Harjoituksen poliittinen ja viestinnällinen luonne näkyi sen aikana tehdyssä poliittisessa työssä ja median voimakkaassa läsnäolossa. Harjoitukseen osallistui 30 000–35 000 sotilasta, joista kolmasosa tuli NVA:sta. Varsovan liiton maiden lisäksi harjoituksia katsomassa oli arvovieraita myös muista ”ystävällismielisistä valtioista”.³⁴³ Kiina ei kuulunut niihin, johtuen sen ja Vietnamin hiljattaisesta konfliktista. Yleinen ilmapiiri DDR:n johdossa sekä Varsovan liitossa laajemmin tuntui olevan, että Kiinalla ja Yhdysvalloilla oli yhteneviä intressejä Varsovan liiton suhteen.³⁴⁴ Erich Honecker ei epäillyt tuoda Kiina-kritiikkiään esille harjoituksen yhteydessä pitämässään puheessaan, jossa hän samalla vakuutti Itä-Saksan tarvittaessa suojaavan Neuvostoliiton selustan Euroopassa.³⁴⁵

Vaikka sotaharjoituksella esiteltiin Varsovan liiton sotilaallista suorituskykyä, oli sen merkitykseltään hyvin sotilaspoliittinen. Honecker korosti tätä harjoitusten avajaispuheessa, ja myös sen jälkeen. *Waffenbrüderschaft-80* oli hänen mukaan SED:n tärkeä sotilaspoliittinen etappi matkalla pian järjestettävään SED:n kymmenenteen puoluekokoukseen.³⁴⁶ Harjoituksen aikana järjestettiin yli 1200 tapahtumaa, joiden aikana tuotiin esiin SED:n sotilaspoliittikkaa. Niihin osallistui yli 11 000 Varsovan liiton sotilasta ja 300 000 DDR:n kansalaista. Lisäksi erilaisia kulttuuripoliittisia tapahtumia järjestettiin yli 200. Joka tapauksessa on selvää, ettei harjoitus ollut suunnattu vain Varsovan liiton sotilaille, vaan DDR:n kansalaiset saivat sen oheistapahtumissa

---

³⁴² Bröckermann 2011, 592.

³⁴³ BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979, 44–45, 121–126.

³⁴⁴ Herspring 1980, 322.

³⁴⁵ SAPMO, DY 30/2517, Erich Honeckerin puhe *Waffenbrüderschaft 80* -sotaharjoituksen avajaisissa 8.9.1980, 252–264.

³⁴⁶ Ibid. 266; Harjoitusta käsiteltiin 62. NVR:n kokouksessa: BA-MA, DVW 1/39523, 62. NVR 21.11.1980, 40–41.

mittavan rautaisannoksen sosialistista sotilaspolitiikkaa.³⁴⁷ Harjoituksiin liittyi suurtaapahtuma ”Aseveljeyden viikot”, jonka aikana kansalle esiteltiin eri tilaisuuksissa Varsovan liiton sotilaskoalitiota sekä iskostettiin heihin viholliskuvaa. NVR:n kokouksessa mainitaankin, että harjoituksella tuettiin nuorisoon kohdistuvaa sotilaspoliittista työtä.³⁴⁸ Tällaisilla tapahtumilla on merkitystä myös Itä-Saksan yhteiskunnan laajemman militarisaation kannalta. Vaikuttaakin siltä, että *Waffenbrüderschaft-80* oli erityisesti DDR:n ja SED-hallinnon suuri ponnistus ja sotilaspoliittisen vaikuttamistyön voitto. SED:n sotilaspolitiikalle ei tuskin olisi voinut tarjota suurempaa näkyvyyttä, ja yhdistettynä kiristyneeseen turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen oli sen merkitys Itä-Saksalle suuri. Valtion yhtenäisyyttä esitettiin sekä sisäisesti että ulkoisesti, ja maan sitoutuminen Varsovan liittoon näkyi vahvemmin kuin kenties koskaan aikaisemmin. Ottaen huomioon NVR:n kiinnostuksen ulkomaan mediaa kohtaan voi harjoituksen nähdä myös SED:n suurena viestintäponnistuksena ja pyrkimyksenä esitellä NVA:ta maailmalle.

Harjoituksen kulisseissa kuitenkin kuohui. Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov antoi harjoituksen aikana Honeckerille tietoa neuvostotalouden ajankohtaisista ongelmista, sekä ongelmista aseistariisuntaneuvotteluissa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä. Ustinov vaati Itä-Saksalta Naton kaksoispäätöksen myötä suurempia investointeja puolustukseen ja aseteollisuuteen. Naton kaksoispäätöksen hän näki Yhdysvaltojen pyrkimyksenä rajoittaa ydinsota Eurooppaan. DDR:ltä Ustinov vaati entistä suurempia investointeja puolustukseen ja Varsovan liiton aseteollisuuden tukemiseen. Myötätuntoa osoittaen hän mainitsi että toimenpiteet tulisivat maksamaan myös Neuvostoliitolle ”tähtitieteellisiä summia”.³⁴⁹

Ustinov varoitti Honeckeria lankeamasta ansaan suhteissa Länsi-Saksan kanssa, sillä kaikki ”yhteissaksalaiset” tavoitteet merkitsisivät lopulta DDR:n tuhoa.³⁵⁰ Ustinov vaikutti pelkäävän Länsi-Saksaa suhteettoman paljon maan todellisiin kykyihin verrattuna. Tapaamisessaan liittokansleri Helmut Schmidin kanssa hän oli samana vuonna verrannut Länsi-Saksan teollista potentiaalia Natsi-Saksan sotatalouteen.³⁵¹ Tim Geigerin mukaan *Bundeswehriin* painoarvoa Naton vihollisten silmissä nostivat Yhdysvaltain asevoimien epäonnistumiset Vietnamissa, sekä

---

³⁴⁷ Bröckermann 2011, 591.

³⁴⁸ BA-MA, DVW 1/39523, 62. NVR 21.11.1980, 108–109.

³⁴⁹ Erityishuomiona hän mainitsi NVA:n T-55 panssarivaunujen päivittämisen, sillä se ei pärjännyt enää länsisaksalaiselle Leopard 2:lle. Myös uusia T-72 -taistelupanssarivaunuja oli päivitettävä tätä silmällä pitäen. Bröckermann 2011, 496.

³⁵⁰ Bröckermann 2011, 497.

³⁵¹ Geiger 2013, 169; Taustalla olivat jälleen toisen maailmansodan traumat, sillä Ustinovin mukaan myös Hitlerin Saksa oli soveltanut mittavaa teollista potentiaaliaan hyökkäykseen Neuvostoliittoon. Schmidt oli syystäkin hämmentynyt siitä, miten vakavasti verrattain pienehkön Bundeswehriin muodostamaan uhkaan Neuvostoliitossa suhtauduttiin. Ks. Bröckermann 2011, 520–521.

Yhdysvaltojen haasteellinen siirtyminen ammattiarmeijaan 1970-luvulla.³⁵² Honecker pyrki rauhoittamaan ja vakuutti, että DDR:ssä oltiin ensin kommunisteja ja vasta sitten saksalaisia. Ustinov vaikuttaa kuitenkin olleen erittäin huolissaan Saksojen kehittyvistä suhteista, sillä hän velvoitti Honeckerin noudattamaan Neuvostoliiton linjaa edulliseen neuvostoliittolaiseen öljyyn vedoten.³⁵³ Poliittisesta lähentymisestä huolimatta ei DDR:n sotilaallisessa viholliskuvassa ei ollut kuitenkaan mitään epäselvää. Kuten DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmann muisti *Waffenbrüderschaftin* aikana pitämässään puheessaan alleviivata, oli NVA:n ykkösvihollinen *Bundeswehr*.³⁵⁴ Mielestäni vaikuttaa hyvinkin siltä, että Neuvostoliitto pyrki tässä vaiheessa kiristämään otettaan DDR:n suhteista Länsi-Saksaan. Varoittaminen Länsi-Saksan aikeista oli kuitenkin turhaa, sillä DDR:n johto oli itse muistuttanut Varsovan liittoa useaan otteeseen maan revisionismista. Kansainvälinen tilanne oli edelleen kireä. Honeckerin vastaus kuvastaa hyvin sitä, miten hän joutui tasapainoilemaan omien ulkopoliittisten tavoitteiden ja Neuvostoliiton vaatimusten välillä. Samalla se paljastaa Ustinovin Neuvostoliiton sotilaallisesta näkökulmasta Itä-Saksaa kohtaan kansallisuuskysymyksen vuoksi osoittaman epäluottamuksen.

Ustinovin vaatimia kalustouudistuksia oli kuitenkin vaikea toteuttaa, sillä NVA kärsi koreasta julkisivusta huolimatta huolto- ja varaosaongelmista. Aiempien vuosien puutteet varaosatoimituksissa olivat haastaneet NVA:lta jo satoja päiviä harjoitustoimintaa. Puolustusministeri Hoffmann lähetettiin johtopäätösten tuloksena selvittämään asiaa suoraan Ustinovilta.³⁵⁵ Heidän keskustelussaan varaosa-asiat jäivät sivuosaan, ja Hoffmann ilmoitti sen sijaan NVA:lla olevan hyvät edellytykset Varsovan liiton vaatimien uudistusten toteuttamiseen. Ustinovia hän kiitti avusta uusimman aseteknologian toimitusten varmistamisessa DDR:ään.³⁵⁶ Ilmeisesti tärkeintä oli NVA:n ulkoisen suorituskyvyn kunnossapito ja tällä tavalla lojaaliuden osoittaminen Neuvostoliitolle.

Tästä huolimatta Neuvostoliitto kiristi DDR:n liekaa, ja Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Schmidtin suunniteltu vierailu maahan peruutettiin. Länsi-Saksan hallitus vaihtui vuoden 1980 vaaleissa, ja valtaan nousi liittokansleri Helmut Kohlin oikeistohallitus. Myös Kohl oli sitoutunut

---

³⁵² Geiger 2013, 169–170.

³⁵³ Ibid. 497; Möllers 2013, 203.

³⁵⁴ Bröckermann 2011, 592.

³⁵⁵ Jo nyt puutteet olivat aiheuttaneet tilanteita, joissa esimerkiksi NVA:n ilmatorjuntajärjestelmiä tai ilmavoimien hävittäjiä ei ole voitu käyttää. Raportista selviää myös, että joitakin uusia asejärjestelmiä, kuten T-72 - panssarivaunuja ei ole voitu ottaa käyttöön tämän vuoksi käyttöön. Varsovan liiton keskinäisen talousavun neuvosto oli laskenut, että viisivuotissuunnitelmakaudella 1981-1985 liiton varaosatarpeesta pystyttäisiin täyttämään vain 50-70 prosenttia. BA-MA, DVW 1/39523, 62. NVR 21.11.1980, 71–72, 75–76, 325–329.

³⁵⁶ BA-MA, DVW 1/71038, Heinz Hoffmannin ja Dimitri Ustinovin keskustelun puheenaiheet, puolustusministerikomitean kokous 1.12.1980, 3–10.

maassa varsin epäsuosittuihin euro-ohjuksiin. Itä-Saksan politiikka Länsi-Saksan oikeistohallitusta kohtaan muuttui lyhyesti enemmän vastakkainasettelun suuntaan, vaikka pitkällä tähtäimellä muutokset eivät olleet esteitä yhteistyölle. Puheessaan SED:n tapahtumassa Gerassa Honecker hyökkäsi Länsi-Saksaa vastaan ja syytti sitä muun muassa Naton kaksoispäätöksen ja politiikan aktiivisesta tukemisesta. Lisäksi hän asetti edellytyksiä Saksojen suhteiden normalisoinnille, kuten rajan tarkastaminen Elbe-joella, DDR-kansalaisuuden tunnustamista, suurlähetystöjen perustamista, sekä tietysti DDR:n virallista tunnustamista, joka vielä puuttui.³⁵⁷ Näiden avoinna olevien kysymysten esille ottaminen toistui maiden ulkopoliittisessa kanssakäymisessä.³⁵⁸ Geran puhe vaikuttaa olleen Honeckerin kumarrus Neuvostoliiton suuntaan pienen kurinpalautuksen jälkeen. Samalla hän toi esille juuri niitä piirteitä Saksojen suhteissa, jotka tekivät Länsi-Saksasta DDR:n kannalta revisionistisen valtion. Oikeastaan nyt tuotiin kerralla selkeästi julkisuuteen Saksojen suhteiden ongelmakohdat Itä-Saksan kannalta. Aiemmin sävy ulkosuhteissa oli sovittelevampi, vaikka sotilaallisessa kontekstissa Länsi-Saksasta kaivettiin esille kaikki mahdollinen äärioikeistolaisuus.

Itäblokin taloudelliset ongelmat alkoivat oireilla julkisesti viimeistään, kun tilanne Puolassa kehittyi 1970-luvulla huonompaan suuntaan. Muun itäblokin tapaan huonosta taloustilanteesta kärsinyt Puola joutui nostamaan ruoan hintaa, mikä ajoi kansan kaduille ja lakkoilemaan. Lainojen ja talouden rakenteellisten ongelmien vuoksi Puola oli 1970-luvun lopulla äärimmäisen velkaantunut. Elintarvikkeiden ulkomaanviennistä seuranneiden toistuvien lakkojen ja mellakoiden seurauksena Puolaan syntyi 1970-luvun lopulla itäblokin ensimmäinen avoin oppositio.³⁵⁹ Solidaarisuus-kansanliike järjestäytyi vuonna 1980, ja se ulotti vaikutusvaltansa aina maan kommunistiseen puolueeseen saakka. Puolan hallinto lamaantui saaden sen liittolaiset huolestumaan. Itä-Saksassa Puolan tilannetta seurattiin aktiivisesti politbyroon kokouksissa. Tilanapäivityksiä tehtiin lähes viikoittain elo-lokakuussa 1980 ja tilannetta seurattiin aktiivisesti pitkään sen jälkeenkin. Erityisesti huolta tuntui herättävän mahdollisuus Solidaarisuus-ideologian leviäminen Itä-Saksaan.³⁶⁰ 1980-lukua määrittelikin DDR:n sisäpolitiikassa pitkälti kotimaisten

---

³⁵⁷ Bröckermann 2011, 498–499; Chronik der Mauer, Erich Honeckerin puhe Gerassa 13.10.1980, 1–6.

³⁵⁸ SAPMO, DY 30/2392, Oskar Fischerin keskustelu Egon Franken kanssa, 13.12.1981, 35–37; SAPMO, DY 30/2392, Ewald Moldtin keskustelu Hans-Jürgen Wischnewskin kanssa, 6.5.1982, 46–52.

³⁵⁹ Liikehdintää voimisti puolalaisten keskuudessa voimakkaana säilynyt katolilaisuus ja puolalaisen valinta paaviksi. Black 2015, 178–179.

³⁶⁰ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1866, Politbyroo 46/80, 18.11.1980, pöytäkirjan kohta 12, 6.

rauhanliikkeiden nousu, mikä teki esimerkiksi ulkomailla oleskelevista opiskelijoista turvallisuusongelmia.³⁶¹

Puola oli Itä-Saksan kannalta geostrategisesti merkittävä. Ensinnäkin maa oli Itä-Saksalle läheinen liittolainen, ja demokratisaatio Puolassa olisi todennäköisesti merkinnyt muunkin itäblokin loppua. Toisekseen Puolasta oli tulossa ongelmallinen energiakysymyksen kannalta, kun kivihiihtoimitukset sieltä Itä-Saksaan olivat lakanneet levottomuuksien vuoksi.³⁶² DDR:n asevarustelu jäi kriisin vuoksi jälkeen Varsovan liiton suunnitelmista, sillä puolalainen aseeteollisuus ei ollut kyennyt toimittamaan tilauksia. Tappiot laskettiin lokakuuhun 1981 mennessä miljardeissa.³⁶³ Kolmas tekijä, ja ehkä tärkein, oli Puolan sijainti DDR:n ja Neuvostoliiton välissä. Siten se toimi läpikulkuvaltiona niin Neuvostoliiton joukoille kuin myös Itä-Saksalle elintärkeälle maakaasulle ja öljylle.³⁶⁴ Suuremmassa mittakaavassa kyse oli myös koko Neuvostoliiton turvallisuusjärjestelmästä ja Varsovan liitosta. Puolan irtoaminen itäblokista olisi vienyt pohjan Neuvostoliiton valtapyrkimyksiltä muissakin sen maissa, ja sitä myöten poistanut olennaiset turvatakuut Varsovan liiton kommunistihallitsijoilta.

Varsovan liitto tiedosti samat realiteetit, ja vastatoimien suunnittelu aloitettiin joulukuussa 1980. Aluksi odotettiin tilanteen ratkeavan pikaisesti, ja liitto suunnitteli vain yhteissotaharjoituksia Puolassa.³⁶⁵ SED:n kannanotossa korostettiin DDR:n pyrkimystä säilyttää liiton eheys ja yhtenäisyys. SED odotti Puolan kommunistisen puolueen ratkaisevan kriisin rauhanomaisesti.³⁶⁶ Ainoa hyväksyttävä lopputulos oli joka tapauksessa maan säilyminen sosialistisena. DDR:n kannanotto ei esittänyt tälle muuta vaihtoehtoa.

Sotilaallisen ratkaisun mahdollisuus otettiin pian esiin ja yhdistyneiden asevoimien esikunnassa aloitettiin intervention alustava suunnittelu. Puolustusministeri Heinz Hoffmann hyväksyi Itä-Saksassa suunnitelman sotaharjoitukseksi naamioidulle interventiolle, jossa NVA:n 9. panssaridivisioona marssisi DDR:n Eggesinistä Puolaan osana suurempaa liiton joukkoa. NVA valmistautui lisäksi valmistelemaan kokonaiset sotilassairaalat haavoittuneita varten.³⁶⁷ Vaara interventioista oli joulukuussa 1980 olemassa, ja se vuoti puolalaisia kanavia pitkin länsivaltojen

---

³⁶¹ Bröckermann 2011, 585.

³⁶² Kivihiihden puutetta korvattiin kotimaisella, materiaalikustannuksiltaan kalliimmalla ja saastuttavammalla ruskohiilellä. Bröckermann 2011, 600.

³⁶³ Erich Honeckerin keskustelu Konstantin V. Russakovin kanssa, 21.10.1981, SAPMO, DY 30/2379, 53–65.

³⁶⁴ Black 2015, 180.

³⁶⁵ Bröckermann 2011, 601.

³⁶⁶ SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1870–1871, Politbyroo 50/80, 9.12.1980, 14.

³⁶⁷ Kaiken kaikkiaan Puolaan suunniteltiin lähetettävän yhteensä 17 yhdistyneiden asevoimien divisioona. Bröckermann 2011, 601.

tietoisuuteen.³⁶⁸ Tämä sai lännen heräämään ja Yhdysvallat varoitti Neuvostoliittoa seurauksista.³⁶⁹ Tilanne monimutkaistui itäblokin kannalta, ja mahdollisuutta sotilaalliselle ratkaisulle ilman täydellistä kansainvälistä kasvojen menetystä ei enää ollut.³⁷⁰ DDR:n kannalta asia ei ollut niin yksinkertainen ja Heinz Hoffmann ilmaisi maan kannan suorasti ja varsin selkeästi omassa keskustelussaan Puolan asevoimien pääesikunnan kenraali Florian Siwickin kanssa:

”Esitin hänelle aluksi DDR:n puolue- ja valtiojohdon kannan ja kiinnitin hänen huomionsa kohteliaasti, mutta tarkasti niihin negatiivisiin seurauksiin, joita tilanne Puolassa aiheuttaa DDR:lle. Hänelle tehtiin selväksi, että emme voi koskaan poliittisista, taloudellisista ja sotilaallisista syistä sallia, että Puola, joka sotilasstrategisista syistä on tärkeä kauttakulkumaa DDR:n ja Neuvostoliiton välillä, koskaan eroaisi sosialistisesta kansanyhteisöstä.”³⁷¹

Oli siis varsin selvää, että DDR:n johto näki Puolan tilanteen erittäin suurena turvallisuusriskinä. Maan kansallinen turvallisuus riippui kriisin myönteisestä tuloksesta ja Puolan jäämisestä Varsovan liittoon.

Tuloksia neuvottelujen jälkeen saatiin vielä tammikuussa 1981. Silloin sovittiin Varsovan liiton yhteissotaharjoituksesta Sojuz 81:stä Puolan maaperällä. Ajankohdaksi otettiin maaliskuu. Tilanne ei rauhoittunut, ja sekä Yhdysvallat että Länsi-Saksa olivat aktivoituneet tukemaan Solidaarisuutta.³⁷² Harjoitusten tärkein päämäärä katsottiin DDR:n valmistelukokouksessa toteutuneeksi, ja Puolan armeijan lisäksi sekä Neuvostoliiton, DDR:n ja Tšhekkoslovakian yksiköitä osallistui siihen.³⁷³ DDR:ssä pidettiin kuitenkin tilanteen huomioon ottaen koko ajan yllä valmiutta interventioon.³⁷⁴ Samalla tavalla myös itse harjoitusta pidennettiin mahdollista interventiota silmällä pitäen.³⁷⁵

---

³⁶⁸ Jarzabek 2013, 116; Wilson Center Digital Archive: Varoitus Neuvostoliiton interventiosta, joulukuu 1980.

³⁶⁹ Bröckermann 2011, 500.

³⁷⁰ Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 90: Neuvostoasevoimien yritys saada Puolan johtohenkilöt tekemään yhteistyötä Puolan kriisin lopettamiseksi, tammi-huhtikuu 1981, 443–445; Bröckermann 2011, 603–604.

³⁷¹ *”Ich legte ihm zu Beginn den Standpunkt der Partei- und Staatsführung der DDR dar und machte ihn höflich, aber bestimmt auf die negative Konsequenzen aufmerksam, die sich für die DDR aus der Situation in Polen ergeben. Es wurde ihm deutlich gemacht, dass wir aus politischen, ökonomischen und militärischen Gründen es niemals zulassen können, dass Volkspolen aus militär-strategischer Sicht als wichtiges Transitland zwischen der Sowjetunion und der DDR unter keinen Umständen aus der sozialistischen Staatsgemeinschaft ausscheiden darf.”*, BA-MA, AZN 32642, Heinz Hoffmannin kirje Erich Honeckerille, 28.1.1981, 16.

³⁷² Bröckermann 2011, 603–604; Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 90: Neuvostoasevoimien yritys saada Puolan johtohenkilöt tekemään yhteistyötä Puolan kriisin lopettamiseksi, tammi-huhtikuu 1981, 443–445.

³⁷³ BA-MA, DVW 1/39524, 63. NVR 13.3. 1981, 32–33, 61–67, 81–84.

³⁷⁴ Bröckermann 2011, 602.

³⁷⁵ Heuser 2009, 138.

Puolan lisäksi kansainvälistä tilannetta kiristi Ronald Reaganin nousu Yhdysvaltain presidentiksi. Reagan haastoi Neuvostoliittoa maailmanlaajuisesti, ja hän halusi luoda Yhdysvalloille sotilaallisen ylivoiman aseman, josta lähteä neuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa. Tästä johtuen hänen ensimmäisinä vuosinaan ei nähty niinkään dialogia, vaan kiristynyttä retoriikkaa ja asevarustelua.³⁷⁶ Reaganin puolustuspolitiikkaa arvioitiin NVR:n 63. kokouksessa. Länsi-Saksa tuki Reagania voimakkaasti, ja ikään kuin vastavetona Honecker totesi kokouksessa DDR:n tukevan täysin Neuvostoliiton linjaa Yhdysvaltoja vastaan.³⁷⁷ Tällä luotiin samalla konteksti lisäpanostukselle DDR:n asevoimiin. NVR:n istunnossa näkökulma oli globaali, ja Reaganin politiikan kautta Naton nähtiin ottavan sotilaallisen voiman käyttöön poliittisena painostuskeinona. Kokouksessa pelättiin sosialistisen kansanyhteisön ympäröimistä amerikkalaisten sotilastukikohdilla. Lisäksi koettiin, että Yhdysvallat oli sitomassa Nato-liittolaisiaan ja muita liittolaismaitaan entistä tiiviimmin sotilaspolitiikkansa toteuttamiseen.³⁷⁸ DDR:n kannalta sitouttaminen nähtiin hankalana erityisesti Länsi-Saksan oikeistohallituksen vuoksi, jonka koettiin olevan politiikaltaan aiempaa lähempänä amerikkalaisten linjaa.

Suurvaltojen voimasuhteet olivat Puolan tilanteen ohella esillä Stasin johtaja Erich Mielke ja KGB:n johtaja Juri Andropovin tapaamisessa heinäkuussa 1981. Andropov ja Mielke puhuivat Puolan tilanteesta mielestäni varsin hyvässä yhteisymmärryksessä. Vahingollinen ideologia ei saanut levitä Puolasta muualle Varsovan liittoon. Neuvostoliitto näki Reaganin politiikan Puolaakin suurempana huolenaiheena. Andropov kertoi Mielkelle Yhdysvaltojen puolustusbudjetin kanssa kilpailun vuotavan neuvostotalouden kuiviin. Kansallinen turvallisuus oli laitettava etusijalle, ja maa pyrki talouden ongelmista huolimatta vastaamaan amerikkalaisten siirtoihin sotilaallisella rintamalla. Yhdysvallat painosti Neuvostoliittoa taloudellisesti ja maa ei saanut enää länsimaisilta pankeilta luottoa.³⁷⁹ Keskustelun perusteella Itä-Saksaan välittyi varsin pessimistinen kuva Neuvostoliiton ja itäblokin turvallisuudesta ja taloustilanteesta.

Reaganin hallituksen aggressiivinen retoriikka yhdistettynä aktiiviseen sotilaspolitiikkaan sai Neuvostoliiton pelkäämään. Vuonna 1981 aloitettiin operaatio RYAN, jolla pyrittiin

---

³⁷⁶ Reagan pyrki haastamaan Neuvostoliittoa erityisesti ydinaseissa, avaruudessa, sekä laajentamalla Yhdysvaltojen laivastoa. Booth & Wheeler 2006, 67, 149.

³⁷⁷ BA-MA, DVW 1/39524, 63. NVR 13.3. 1981, 30–31, 69–80.

³⁷⁸ Lisäksi havainnoitiin merkkejä siitä, että Reagan alkaisi painostamaan amerikkalaisilla sotaharjoituksilla Neuvostoliittoa. Ibid. 69–80.

³⁷⁹ BStU, MfS, ZAIG, Nr. 5382, Muistio ministeri Erich Mielken keskustelusta KGB:n johtaja Juri Andropovin kanssa, 11.7.1981, 4–8.

havainnoimaan ennusmerkkejä Naton ydinhyökkäyksestä.³⁸⁰ Myös DDR:n tiedustelu otettiin mukaan operaatioon, ja HVA ryhtyi operaation vuoksi mittaviin toimenpiteisiin perustaen KGB:n esikuvan mukaisia erikoisryhmiä.³⁸¹ Itä-Saksassa ryhdyttiin lisäksi Neuvostoliiton käskystä rakentamaan alueellisia johtokeskusbunkkereita, joista käsin maan johtaminen voisi jatkua ydinsodankin aikana.³⁸² Molemmat näistä toimenpiteistä palvelivat pitkälti Neuvostoliiton omia turvallisuusintressejä ja ydinasestrategiaa. DDR:n kannalta ne olivat menoerä, jolla ei juurikaan vaikutettu maan omaan turvallisuuteen.

Usein vaiheiden jälkeen Puolaan julistettiin sotatilalaki alkaen 13.12.1981.³⁸³ Tilanne Puolassa oli rasittanut Varsovan liittoa huomattavasti, ja sillä oli epäilemättä merkittäviä vaikutuksia liiton koheesioon. Tilanteen rauhoittumisesta huolimatta Puolaa seurattiin tarkasti eikä sitä pidetty enää liiton luotettavana jäsenenä. Neuvostoliitto ja DDR jatkoivat myös sotilaallisen intervention suunnitelmien ylläpitoa.³⁸⁴ Kyseessä oli selkeä asennemuutos, jonka jälkeen Neuvostoliiton sotilasedustajat kääntyivät yhä luottamuksellisemmin itäsaksalaisten puoleen Varsovan liiton asioissa. Huoli Puolasta oli molemminpuolinen.

DDR:n määrätietoinen linja Puolan kriisissä kertoo maan arvottaneen Varsovan liiton yhtenäisyyden erittäin korkealle 1980-luvun alun vaikeassa tilanteessa. Lopulta DDR oli valmis säilyttämään liiton yhtenäisyyden keinolla millä hyvänsä, eikä se poissulkenut edes aseellista väliintuloa. Varsovan liiton interventio Puolaan olisi kuitenkin varsin todennäköisesti jäädyttänyt itä-länsisuhteet useiksi vuosiksi. On varsin selvää, että Honeckerin hallinto halusi raivata Puolan kriisin pois päiväjärjestyksestä mahdollisimman nopeasti. Puola muodostui lopulta DDR:lle eksistentiaalisesti turvallisuusdilemmaksi. Itä-Saksa tuntui olevan Varsovan liiton jäsenistä ainoa, jolla oli selkeä linja Puolan suhteen koko kriisin ajan. DDR oli heti alusta alkaen ollut valmis käyttämään sotilaallisia keinoja ja vaarantamaan siten potentiaalisesti kaikki länsisuhteensa.

---

³⁸⁰ Andrew & Gordievsky 1990, 487–489. Operaatio RYAN sai pian lähes tragikoomiset mittasuhteet, kun KGB-agentit arvioivat pieniäkin muutoksia vastapuolen toimissa pahimman mahdollisuuden oletettaman mukaan.

³⁸¹ Tarkkaa tietoa motiiveista RYAN:n takana tuskin voidaan saada. Christopher Andrewin kanssa KGB:n ulkomaanoperaatioista julkaissut KGB-loikkari Oleg Gordievsky oli vain keskitason virkamies KGB:ssa ja ei siten omannut pääsyä KGB:n korkeaan päätöksentekoon. Neuvostoliiton arkistot pysyvät tältä osin suljettuina. Neuvostoliiton politbyroon arkistoa tutkinut Mark Kramer sen sijaan kehuu näiden perusteella Markus Wolfin käsitystä RYAN:sta tämän muistelmissa varsin totuudenmukaiseksi. Wolf & McElvoy 1997, 320; Kramer 2013, 138–139.

³⁸² Bröckermann 2011, 613–614; Tietoa komentopaikkojen rakentamisesta: BA-MA, DVW 1/39525, 64. NVR 2.10.1981, 36–37, 51–53; Tietoa komentopaikkadirektiivistä: BA-MA, DVW 1/39527, 66. NVR 17.9.1982, 103–115.

³⁸³ Jarzabek 2013, 121.

³⁸⁴ Mastny & Byrne 2005, Dokumentti 91: Raportti marsalkka Kulikovin keskustelusta DDR:n johtavien sotilasedustajien kanssa, 13.6.1981, 446–448.

Pelissä oli etenkin Länsi-Saksan kanssa saavutetut taloussuhteet. Toisessa vaakakupissa oli kuitenkin koko itäblokin selviäminen ja etenkin SED:n hallinnon olemassaolo.

Puolan kriisi on myös siinä mielessä merkittävä, että vaikka itäblokkissa valmistauduttiin äärimmäiseen ratkaisuun, oli asevoimien välisillä suhteilla ratkaiseva osa kriisin ratkaisussa. Korkeiden upseerien Neuvostoliiton sotilasakatemoissa rakentamat verkostot, sotilasdiplomatia ja sotaharjoitusten yhteydessä käydyt keskustelut levittivät tietoa myös Varsovan liiton maiden siviilihallitsijoille ja mahdollistivat oikeiden johtopäätösten tekemisen Puolan armeijan tilanteesta.

4.2 DDR:n öljykriisi

Puolan kriisin ollessa vielä käynnissä joutui Neuvostoliiton johtaja Leonid Brezhnev ilmoittamaan Erich Honeckerille elokuussa 1980 öljyn ja kaasun toimitusten merkittävästä vähentämisestä Itä-Saksaan. Tilanne Neuvostoliitossa oli energiaresurssien kannalta odotettua kireämpi ja huono satotilanne pakotti myymään öljyä kapitalistisiin maihin elintarvikkeiden tuonnin takaamiseksi.³⁸⁵ Honecker lähetti koko politbyroonsa nimissä hätäntyneen vastauksen Brezhneville jo muutaman päivän päästä. Öljyntuonnin väheneminen kymmenellä prosentilla tarkoitti laajamittaisia ongelmia DDR:n talouteen. Länsivaluutan saanti öljyjaloiteita vastaan hankaloitui, sillä DDR:n mittava öljynjalostuskapasiteetti oli mitoitettu alun perin vuoteen 1984 asti sovitun vuosittaisen määrän mukaisesti.³⁸⁶ DDR paini koko ajan lisääntyvien puolustusmenojen kanssa, ja sitoutuminen asevoimien rakentamiseen veti sen talouden tiukalle.³⁸⁷ Kun piti säästää sieltä mistä pystyttiin, oli energiakysymys herkkä, etenkin kun kivihiilen tuonti Puolasta oli vielä vuoden 1981 puolivälissä epävarmaa. Honeckerin vastauksen sävy ei jätä epäselvyyttä, vaan öljy muodosti Itä-Saksalle Puolan tilanteen kaltaisen kynnyksykysymyksen.

Honecker varoitti Itä-Saksan jatkavan tarvittaessa velanottoa lännestä entiseen tapaan.³⁸⁸ Öljyn suhteen hän oli valmis painostamaan Neuvostoliittoa ehkäpä maiden suurimmalla kiistakysymyksellä, DDR:n länsivelalla. Honeckerin irtiotto kertoo DDR:n johdon arvottaneen maan energiaturvallisuuden erittäin korkealle, sillä se vaikutti sekä valtion puolustuskykyyn, että

---

³⁸⁵ Kokonaisenergiantuonnin lisäästä ei kirjeessä selitetä. Luultavasti kyse on uraanijaloiteista, kuten myöhemmistä keskusteluista aiheeseen liittyen käy ilmi. Chronik der Mauer, Leonid Brezhnevin kirje Erich Honeckerille liittyen raakaöljytoimitusten pienentämiseen, 27.8.1981, 1–3.

³⁸⁶ SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/2422-2424, Politbyroo 20/81, 8.9.1981, 11–13.

³⁸⁷ Bröckermann 2011, 613–614.

³⁸⁸ SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/2422–2424, Politbyroo 20/81, 8.9.1981, 13.

puolueen sosiaalipoliittiseen ohjelmaan. Siten muutokset öljy- ja kaasutoimituksissa uhkasivat DDR:n kansallista turvallisuutta. Keskustelu asiasta jatkui Neuvostoliiton kommunististen puolueen keskuskomitean pääsihteerin Konstantin Russakovin tavattua Honeckerin Berliinissä saman vuoden lokakuussa. Russakov oli kannassaan entistä tiukempi ja totesi Ronald Reaganin politiikan ja kiristyvän kansainvälisen tilanteen pakottavan Neuvostoliiton myymään öljyä muuallakin entistä suuremmassa määrin.³⁸⁹

Honecker kertoi ymmärtävänsä tilanteen, mutta muistutti DDR:n olevan länsimaisten tiedotusvälineiden jatkuvan vaikuttamisen alaisena. Hän näki uhkana vastavallankumoukselliset voimat, jotka voisivat saada talouden heikennyttyä jalansijaa Itä-Saksassa. Pohjimmiltaan kyse oli koko DDR:n järjestelmän uskottavuudesta ja vakaudesta, joita öljyjalosteista saatavien tulojen lasku nakersi. Honecker vetosi Neuvostoliiton saavan edelleen edullista uraania DDR:stä samaan aikaan, kun DDR vastasi yksin maiden yhteisen Wismutin uraankaivoksen kuluista.³⁹⁰ Neuvostoliitto oli sille strategisesti merkittävän Wismutin osalta hyötyjän asemassa puhumattakaan siitä, että maa vei jalostettua ydinpolttoainetta takaisin Itä-Saksaan. Koko järjestely oli käymässä DDR:n johtajien hermoille ja Honecker oli nyt valmis nostamaan asian pöydälle.

Russakov pysyi kannassaan. Lopulta kyse oli Neuvostoliitonkin näkökulmasta maan sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta. Neuvostokansan tyytyväisyys oli taattava kohtuullisella elintasolla, ja turvallisuus ylläpitämällä maan mittavia puolustusmenoja.³⁹¹ Lopputulos osoittaa miten DDR ja Neuvostoliitto ajoivat kumpikin taloudellisissa kysymyksissä omaa etuaan, vaikka turvallisuuspolitiikassa. Lopulta kummallekin valtiolle tärkeintä oli kuitenkin oma kansallinen turvallisuus, johon kuului kansan pitäminen tyytyväisenä riittävän elintason avulla. DDR sopeutui lopulta talouden uuteen vallitsevaan tilanteeseen ja raaka-aineiden puute mainittiin enää vain ohimennen puolustusministerien Heinz Hoffmann ja Dimitri Ustinov keskustelussa ennen joulukuun 1981 puolustusministerikomitean kokousta. Sen sijaan keskityttiin vannomaan DDR:n

---

³⁸⁹ SAPMO, DY 30/2379, Erich Honeckerin keskustelu Konstantin V. Russakovin kanssa, 21.10.1981, 68–74. DDR:n talouden B-suunnitelman energiankäyttö perustui pitkälti ruskohiileen. BA-MA, DVW 1/39528, 67. NVR 1.7.1983, 151–153.

³⁹⁰ Tiedotusvälineillä Honecker tarkoitti etupäässä länsisaksalaisia radio- ja tv-kanavia, jotka näkyivät ja kuuluivat Itä-Saksaan saakka. Öljyn puutteella vaikutuksia erityisesti DDR:lle tärkeään kemianteollisuuteen. Wismutin uraankaivos teki itse asiassa DDR:stä energian nettoviejän Neuvostoliittoon ja lisäksi kaivoksen yhteisyritys sitoi huomattavan määrän ammattitaitoista itäsaksalaista työvoimaa, jolle olisi Honeckerin mukaan ollut käyttöä muualla maan kansantaloudessa. SAPMO, DY 30/2379, Erich Honeckerin keskustelu Konstantin V. Russakovin kanssa, 21.10.1981, 74–80.

³⁹¹ Ibid. 82.

uskollisuutta Neuvostoliitolle Reaganin politiikan vastustamisessa. Lisäksi asialistalla olivat jo vuotta aiemmin käsitellyt puutteet huollossa ja Itä-Saksan puolustusteollisuudessa.³⁹²

Korkean teknologian tuotteiden lisäksi DDR:n puolustusteollisuus tuotti lähinnä jalkaväen käsiaseita. Varaosien osalta tilanne jatkui haastavana, vaikka joitakin pieniä avauksia lisenssituotannon suhteen saatiin tehtyä. DDR säilyi riippuvaisena Neuvostoliiton aseteknologiasta ja huolto jouduttiin ostamaan osittain sieltä edelleen. 65. NVR:n kokouksessa esitetyt huoltovalmiuden puutteet olivat ristiriidassa sen kanssa, miten DDR:n odotettiin sotatilanteessa ottavan päävastuun alueeltaan käsin operoivien yhdistyneiden asevoimien joukkojen kalustosta.³⁹³ Sodanajan talouden B-suunnitelma pystyttiin kuitenkin tässä vaiheessa muin pääosin toteuttamaan vuonna 1976 asetettujen vaatimusten mukaisesti.³⁹⁴

Talouden rakenteellisista ongelmista huolimatta Itä-Saksan talous pysyi vielä vuonna 1982 vakaana, ja myös Nato arvioi maan sisäisen tilanteen hyväksi. DDR:n talous toimi itäblokin maista parhaiten ja jatkoi kasvuaan samalla kun muut seisoivat lamassa.³⁹⁵ Muutokset öljyn saatavuudessa eivät olleet vaikuttaneet niin suuresti kuin Honecker edeltävänä vuonna antoi ymmärtää. DDR:n politbyroo pystyikin suunnittelemaan jo syyskuussa 1982 tuonnin vähentämistä ei-sosialistiselta vyöhykkeeltä, vieden kaupan painopistettä kohti sosialistisia maita.³⁹⁶ Aikalaisena Itä-Saksan taloutta arvioinut William J. Lewis piti DDR:n teollisuutta vuonna 1982 lähes Länsi-Saksaan verrattavana ja hän muistutti maan kuuluvan tuotannon määrällä mitattuna maailman kärkikymmenikköön.³⁹⁷ Sen sijaan Stasin sisäisessä tutkimuksessa DDR:n taloudelle ennustettiin vuonna 1982 välitöntä romahdusta johtuen ulkomaanvaluutan vähydestä ja nousevasta öljyn hinnasta. Raporttia ei koskaan julkistettu, ja on epäselvää, että pääsikä se edes Honeckerin tietoisuuteen.³⁹⁸

Kaiken kaikkiaan tiedot Itä-Saksan taloudesta 1980-luvun alussa ovat erittäin ristiriitaisia. On mielestäni jokseenkin selvää, että talouden julkisivu oli kunnossa, ja tämän myös SED:n johto

---

³⁹² BA-MA, DVW 1/71039, Heinz Hoffmanin ja Dimitri Ustinovin keskustelun puheenaiheet, puolustusministerikomitean kokous 1.12.1981, 213–228.

³⁹³ BA-MA, DVW 1/39526, 65. NVR 23.4.1982, 44–45, 59. Myöskään Heinz Hoffmannin ja Dimitri Ustinovin joulukuisessa tapaamisessa ei saatu muutosta huoltovalmiuden puutteisiin. BA-MA, DVW 1/71039, Heinz Hoffmanin ja Dimitri Ustinovin keskustelun puheenaiheet, puolustusministerikomitean kokous 1.12.1981, 213–228.

³⁹⁴ BA-MA, DVW 1/39526, 65. NVR 23.4.1982, 136–148, 168. B-suunnitelma otti huomioon sodassa todennäköisesti tuhoutuvan teollisen kapasiteetin. Joitakin puutteita esitettiin, mutta suunnitelma oli vuonna 1982 toteutuskunnossa ja materiaalireservit sitä varten valmiina.

³⁹⁵ BStU, ZA, HVA, 16, Naton arvio Neuvostoliiton ja muiden sosialististen eurooppalaisten valtioiden sisäpoliittisesta tilanteesta, 11.6.1982, 104–109.

³⁹⁶ SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/262–2623, Politbyroo 48/83, 20.12.1983, 69–161.

³⁹⁷ Lewis lienee tarkoittanut teollisuuden laatutasoa, ks. Lewis 1982, 161.

³⁹⁸ Schmeidel 2008, 19.

halusi tämäkin tosiasia puhua sen puolesta, että Itä-Saksan talouteen luotettiin lännessä. Sosiaalipoliittinen ohjelma piti yllä maan elintasoa, mutta lähteiden tietojen perusteella on kuitenkin selvää, että prioriteetti öljyn puutteesta ja talouden rakenteellisista ongelmista oli asevoimilla. Korkeimpana prioriteettina pidettiin Itä-Saksan liittovelvoitteita Varsovan liittoa kohtaan. Maan asevoimia kehitettiin ja uutta aseistusta pyrittiin ottamaan käyttöön enimmäkseen liiton sanelemalla aikataululla. Liittovelvoitteiden osalta vastalauseita esitettiin vain vähän. Merkittävin näistä lienee Honeckerin uhkaus NVA:n kehityksen hidastumisesta vuosina 1981–1985 DDR:n ja Neuvostoliiton öljykiistan seurauksena. Tässäkin asia toimi vain vipuvartena, jolla Honecker yritti kääntää neuvostoliittolaisia öljykiistassa omalle kannalleen.

Itä-Saksan turvallisuusympäristön muuttuessa yhä monimutkaisemmaksi esiteltiin NVR:n 64. kokouksessa suurena uudistuksena maan uusi asevelvollisuuslaki, sekä pieniä muutoseikkojen uudistuksia asetukseen NVR:stä liittyen yhteistyöhön Varsovan liiton kontekstissa. Erityisesti painotettiin NVR:n roolia Varsovan liiton yhteisen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan edistämisessä DDR:ssä.³⁹⁹

Uudella asevelvollisuuslailla taattiin asevoimien henkilöstön määrä ja maanpuolustuksen edellytykset muuttuneessa, turvallisuustilanteessa. NVA kärsi 1980-luvun alussa henkilöstöpulasta, ja resurssit olivat muutenkin tiukalla myös asevoimiin vaikuttaneiden polttoaineiden säästötoimenpiteiden vuoksi.⁴⁰⁰ Uuden lain pääanti oli sotilaspoliittinen, ja siinä asepalveluksesta DDR:n hyväksi tehtiin ”etuoikeus”, jota oli entistä vaikeampi välttää. Kieltäytymisestä tuli käytännössä mahdotonta, ja asevelvollisuuden yläikärajaa nostettiin. Lisäksi tulevia asevelvollisia alettiin sitoa asevoimiin jo ennen asepalveluksen alkamista valmentavalla koulutuksella. Eri asteen koululaitokset ja korkeakoulut, tehtaot, liikelaitokset ja muut organisaatiot velvoitettiin tukemaan jäseniensä asevelvollisuutta. Asepalveluksen pituus säilytettiin ennallaan, 18 kuukaudessa. Merkittävänä uudistuksena mahdollistettiin asepalveluksen suorittaminen muissa DDR:n aseellisissa organisaatioissa. Vapaaehtoinen asepalvelus tuli mahdolliseksi naisille, ja samalla heidän kutsuntansa sotatilassa mahdollistettiin. Uudessa asevelvollisuuslaissa niin asevelvollisuudet kuin myös eri organisaatiot laitettiin vannomaan

---

³⁹⁹ BA-MA, DVW 1/39525, 64. NVR 2.10.1981, 25–26, 28–31, 41–43, 64–83.

⁴⁰⁰ Myöhemmin NVR:n 67. kokouksessa pohdittiin muun muassa keinoja NVA:n kantahenkilöstön rekrytointien lisäämiseksi. BA-MA, DVW 1/39528, 67. NVR 1.7.1983, 44–45; Martel 1983, 205–206, Wünsche 2010, 36.

uskollisuuttaan valtion sijaan suoraan SED:lle.⁴⁰¹ Puolueuskollisuutta varmistettiin myös NVR:n 65. kokouksessa, jossa päätettiin SED:n massapoliittisista toimista sotatilan aikana.⁴⁰²

Kaiken kaikkiaan asepalveluksen rakennetta muutettiin tukemaan DDR:n taistelunvalmiutta. Sillä vastattiin myös kiristyneen kansainvälisen tilanteen tuomiin haasteisiin. Heiner Bröckermannin mukaan kyseessä oli DDR:n sotilaskasvatuksen lopullisen muodon valmistuminen Naton toimista riippumatta. Myös vuoden 1978 maanpuolustuslain hän näkee osana tätä prosessia.⁴⁰³ Asevelvollisuuslailla saatiin valmiiksi DDR:n yhteiskunnan militarisaatio ja sotilaskasvatuksen kokonaisvaltainen järjestelmä. Lain myötä myös asevoimat vanhoivat puoluejohtoisten aseellisten organisaatioiden tapaan uskollisuuttaan SED:lle ja asevelvollisuuteen liittyvä poliittinen koulutus lisääntyi. Bröckermannin argumenttia tukevat aiemmin 1970-luvulla aloitetut toimet sotilaskasvatuksessa, joiden avulla sitä vietiin maan kouluihin. Naton toimet antoivat DDR:n johtajien toimille oikeutuksen, ja uudistuksia oli mahdollista perustella lännen aggressiivisuudella ja Länsi-Saksan revisionismilla. Vaikka Itä-Saksa ei todennäköisesti halunnut vastakkainasettelun kasvavan, mahdollisti se SED:n hallinnan ja valvontayhteiskunnan rakentamista militarisaation kautta ja siten lujitti SED:n valtaa maassa. Asevelvolliset ikäluokat olivat myös pienemässä, joten uudistuksella taattiin sotilaiden saatavuus niin omien tarpeiden kuin myös Varsovan liiton liittovelvoitteiden kannalta.

Uusi asevelvollisuuslaki tuki sotilaskasvatuksen lisäksi tutkija Torsten Diedrichin tulkinnan mukaan DDR:n asevoimien päätehtävää Varsovan liitossa. Se oli maan valmisteleminen liiton operaatioita varten, sekä liiton tukeminen Itä-Saksan mittavilla aluepuolustusjoukoilla. Asevelvollisuuslain tullessa voimaan näihin kuuluivat muun muassa aiemmin tutkimuksessa esittelemäni työväen taisteluosastot, sekä muut puolisositaalliset joukot.⁴⁰⁴ Asevelvollisuuslain myötä palvelus näissä joukoissa laskettiin asepalvelukseksi. Sotilaskasvatus ja DDR:n aseelliset organisaatiot muodostivat yhdessä koko yhteiskunnan mobilisoimiseen tähänneen puolustusjärjestelmän, jonka tehtävänä oli Varsovan liiton tukemisen lisäksi taata SED:n valta maassa.

Yhdessä vuoden 1978 maanpuolustuslain, uuden valmiustason, valmiusdirektiivin ja Varsovan liiton valmiustoimenpiteiden kanssa taistelunvalmiudesta ja nopeasta siirtymisestä

---

⁴⁰¹ Asevelvollisuuden yläikärajaa nostettiin 35 vuoteen esimerkiksi vankeja silmällä pitäen. Asepalvelus mahdollista NVA:n lisäksi rajajoukoissa, Stasissa, poliisissa, siviilisuojelussa, sekä valmiuspoliisissa. BA-MA, DVW 1/39525, 64. NVR 2.10.1981, 32–33, 151–189.

⁴⁰² BA-MA, DVW 1/39526, 65. NVR 23.4.1982, 71–89.

⁴⁰³ Bröckermann 2011, 546, 556–561.

⁴⁰⁴ NVA pidettiin Varsovan liiton mittakaavassa maltillisen kokoisena, osin asevalvontasyistä johtuen. Tästä syystä myös rajajoukot erotettiin NVA:sta erilleen aluepuolustusjoukoiksi 1974. Diedrich 2018, 181.

taistelunvalmiuteen muodostui keino, jolla kompensoitiin Naton teknistä etumatkaa. Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien taistelunvalmiutta kehitettiin 1980-luvun vaihteessa järjestelmällisesti, ja puolustusministerikomitean kokouksessa joulukuussa 1981 yhdistyneiden asevoimien komentaja, marsalkka Viktor Kulikov pystyi toteamaan useimpien liiton armeijoiden siirtyneen yhteiseen taistelunvalmiuden järjestelmään. Kulikov nimesi valmiuden liiton kannalta merkittäväksi tekijäksi strategisella tasolla.⁴⁰⁵ Neuvostoliiton valmiusvaatimuksissa oli perää, ja huolimatta Naton harjoittelusta lisäjoukkojen toimittamisesta Eurooppaan, oli nopeasti taistelunvalmiuteen siirtyvillä Varsovan liiton joukoilla merkittävä etu Naton joukkoja vastaan. Tosiasiassa NVR:kin analyyseissa tiuhaan esillä ollut Naton joukkojenkuljetuskyky oli vielä heikolla tasolla.⁴⁰⁶ Helge Hansen pitää Naton strategisia reservejä sotatilanteessa lähinnä teoreettisina ja esittää tässä mielessä tärkeän kysymyksen: Kumpi pääsee paikalle nopeammin? Naton Pohjois-Amerikan joukot vai Varsovan liiton toinen strateginen porras?⁴⁰⁷ Molemmilla suurvalloilla oli omat vastauksensa tähän ongelmaan. Naton *Follow-on-Forces Attack* ja *Airland Battle* -doktriinit vaikuttivat ilmavoimien syvillä iskuilla suoraan Varsovan liiton toiseen strategiseen portaaseen. Neuvostoliiton 1980-luvun alussa kehittämät operatiiviset liikeosastot puolestaan iskivät jopa ennen kärkijoukkoja nopeasti Naton rajaseudun ryhmyksiin, niin että Naton taktisten ydinaseiden käyttö tuli mahdottomaksi ilman omia tappioita.⁴⁰⁸

Puolustusministerikomiteassa puhunut Neuvostoliiton sotilastiedustelun GRU:n johtaja Pjotr Ivashutin näki lännen uhkaavan Varsovan liittoa yleisellä keskimatkan ohjusten mahdollistamalla Eurooppaan rajoitetulla ydinsodalla. Kulikovin mukaan yhdistyneiden asevoimien konventionaalinen suorituskyky oli jo nyt Naton Keski-Euroopan joukkoja 20 prosenttia jäljessä.⁴⁰⁹ Viesti oli liioiteltu ja Naton Euroopan joukkojen komentaja Bernard Rogers arvioi vielä

---

⁴⁰⁵ BA-MA, DVW 1/71039, Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien maa- ja merivoimien taistelunvalmiuden nykytila ja askeleet sen parantamiseksi, 1.12.1981, 110–115. Teknologian kehittyessä ja Naton teknisen etumatkan kasvaessa valmius, sekä joukkojen koulutus ja harjoittelu korostui.

⁴⁰⁶ Naton Euroopan joukoilla teoriassa 48 tunnin varoaika, mutta käytännössä varauduttiin joukkojen kokoamiseen vähintään 96 tunnissa, joten taistelunvalmiuden saavuttamiseen meni jopa viisi päivää. Amerikkalaiset lisäjoukot olisivat valmiita vasta 30–60 päivässä ja harjoitukset olivat osoittaneet jo muutaman divisioonan kuljettamisen Yhdysvalloista Eurooppaan olevan vaikeaa. Hammerich 2018, 6.

⁴⁰⁷ Hansen 2018, 65.

⁴⁰⁸ Hansen 2018, 69, Hammerich 2018, 5; Lautsch 2018, 83–85. Operatiiviset liikeosastot eivät esiinny ainakaan tällä nimellä DDR:n lähdemateriaaleissa, joten kyseessä lienee puhtaasti neuvostoliittolainen konsepti.

⁴⁰⁹ BA-MA, DVW 1/71039, Analyysi aggressiivisen Nato-blokin asevoimien nykytilasta ja kehitystrendeistä, 1.12.1981, 53–72; Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien maa- ja merivoimien taistelunvalmiuden nykytila ja askeleet sen parantamiseksi, 1.12.1981, BA-MA, DVW 1/71039, 110–115; BA-MA, DVW 1/71039, DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmannin raportti Erich Honeckerille Varsovan liiton puolustusministerikomitean 14. kokouksesta, 7.12.1981, 1–9.

vuonna 1984 Naton kestävä puolustaessa vain muutaman päivän Varsovan liittoa vastaan.⁴¹⁰ Lisäksi Neuvostoliiton asevoimien johtohenkilöt liioittelivat järjestelmällisesti Naton muodostamaa uhkaa asevoimien rahoituksen takaamiseksi.⁴¹¹ *Follow-on-Forces Attack* ja *Airland Battle* tulkittiin kuitenkin Neuvostoliitossa nimenomaan Naton hyökkäyskykyä lisääviksi. Naton puolustautumiseen suunnitellut doktriinit näyttivät Varsovan liiton analyyseissä mahdollistavan yllätyshyökkäyksen. Syntyi syvenevä epäluottamuksen spiraali, jossa molemmat osapuolet näkivät vastapuolella hyökkäysaikeita.⁴¹²

Neuvostoliiton odottaman sodan luonne ei jäänyt Itä-Saksalle epäselväksi. Sille vuonna 1982 raportoidussa Neuvostoliiton sotapelissä ilmenee mielestäni selkeä turvallisuusympäristön muutos. Mittakaavaltaan massiivisessa skenaariossa Varsovan liitto oli hyökkäyksen kohteena kaikkialla maailmassa. DDR:n kannalta huomioitavaa oli, että Puola ja Romania laskettiin nyt pois liiton sodanajan vahvuudesta sisäisten ongelmien vuoksi. Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov ja marsalkka Viktor Kulikov ilmoittivat raportin yhteydessä puolustusministeri Heinz Hoffmannille Neuvostoliiton suunnittelevan jopa 300 uuden SS-20 -ohjuksen sijoittamista Eurooppaan, jos Nato etenisi euro-ohjusten valmistelussa.⁴¹³ Ohjukset eivät kuitenkaan enää tuoneet DDR:lle vain turvaa, vaan ne olisivat myös vastustajan asevoimien kohteita. Ennen kaikkea ne lisäsivät sodan mahdollisuutta ja epävakautta DDR:n lähialueilla. Uutena uhkakuvana tilannekuvaan ilmestyi Neuvostoliiton edustajien jo useaan kertaan ennustama Yhdysvaltojen mahdollisuus rajoittaa käytävä ydinsota keskimatkan ohjuksilla Eurooppaan. Tämä nosti panoksia DDR:n kannalta ja sai sen etsimään uusia keinoja ydinaseiden poistamiseksi Euroopasta.

4.3 Euro-ohjuskriisin huipentuminen

Varsovan liiton vuosi 1983 alkoi liiton poliittisen konsultaatiokomitean kokouksella. Kantavana teemana oli Naton kaksoispäätöksen vastustaminen kaikin keinoin. Neuvostoliiton uusi johtajana Juri Andropov oli nyt ensimmäistä kertaa mukana. Maan linja ei ollut muuttunut, päinvastoin.

---

⁴¹⁰ Naton Euroopan joukkojen komentaja Bernard Rogers arvioi vielä vuonna 1984 Naton konventionaalisten joukkojen kestävä puolustaessa vain muutaman päivän Varsovan liittoa vastaan, ks. Hammerich 2018, 4. Toisaalta kuitenkin Crosbie E. Saintin mukaan Natolla oli jo 80-luvun alussa tarpeeksi tulivoimaa onnistuneen puolustuksen järjestämiseksi, Saint 2018, 166.

⁴¹¹ Kramer 2013, 135.

⁴¹² Booth & Wheeler 2008, 143–144.

⁴¹³ Esitetystä skenaariossa Varsovan liitto oli niin Yhdysvaltojen, Euroopan Nato-maiden, Kiinan kuin myös Iranin ja Saudi-Arabian hyökkäysten kohteena. Mastny & Byrne 2004, Dokumentti 95: Muistio keskustelusta marsalkkojen Ustinov ja Kulikov kanssa liittyen Neuvostoliiton sotaharjoitukseen, 14. heinäkuuta 1982, 462–465.

Uhkakuvien kanavoimisesta neuvostojohdolle aiemmin vastannut entinen KGB-johtaja Andropov hyökkäsi kokouksessa voimakkaasti länttä vastaan ja syytti Yhdysvaltoja ja Natoa kireästä maailmanpoliittisesta tilanteesta sekä strategisten aseiden pariteetin romuttamisesta. Andropovin mukaan kaikki merkit viittasivat siihen, että Nato valmistautui ohjusten modernisaation varjolla sotaan. Andropovin mukaan vaarana oli vaikeus erottaa ydinaseiden käyttö sotilaallisena painostuksena aikomuksesta käyttää niitä lopullisen, katastrofaalisen askeleen ottamiseen kohti ydinsotaa. Suurimpana uhkakuvana pysyi uusien ohjuksien mukanaan tuoma mahdollisuus rajata käytävä ydinsota Eurooppaan.⁴¹⁴ Tätä taustaa vasten ei tarvitse ihmetellä, miksi suurvaltojen eriävät turvallisuuskäsitykset tulivat INF-neuvottelujen edelle. Andropov asemoi Neuvostoliiton aiempaa selvemmin altavastajaan asemaan. Puheenvuorossa näkyi selvästi KGB-johtajan maailmankuva ja Andropovin rooli operaatio RYAN:n toteutuksessa.

Sotilaallisen äänen kokoukseen tuonut yhdistyneiden asevoimien komentaja Viktor Kulikov jatkoi niin ikään Varsovan liiton asevoimien ongelmista. Nato oli muodostanut itäblokin kannalta vahvoja ryhmyksiä Keski-Eurooppaan, ja sen harjoitustoiminta oli monipuolistunut. Kulikov halusi vahvistaa Varsovan liiton roolia ja siirtää perspektiiviä sen kehityksessä aina 1990-luvulle saakka.⁴¹⁵ Kulikovin viestin perusteella oli selvää, että sekä Natolla, että Varsovan liitolla oli eriävät käsitykset toistensa armeijoiden suorituskyvystä ja kumpikin puoli arvioi vastapuolen itseään voimakkaammaksi. Kommunikaatio ei toiminut, ja tilanne osoittaa hyvin molempien puolien tavan perustaa uhka-arvionsa pahimman mahdollisuuden olettamaan.

Kokoukseen osallistunut Erich Honecker tuki Andropovia ja vastusti vahvasti euro-ohjuksia. Hän iloitsi siitä, että ohjuspäätös oli kohdannut vastarintaa länsimaissa. Sitä vastustaneet rauhanliikkeet olivat saaneet merkittävää jalansijaa muun muassa Länsi-Saksassa ja Yhdysvalloissa. Tästä oli kiittäminen ainakin osittain Itä-Saksaa. Honecker oli Andropovin kanssa yhtä mieltä siitä, että neuvotteluja ydinaseista jatkettaisiin ainoastaan tasavertaisuuden ja tasavertaisen turvallisuuden perusteella. Puolustuspoliittisesti Honecker vahvisti DDR:n sitoutuvan täydellisesti Varsovan liiton yhteistyön kehittämiseen ja syventämiseen. Mahdollisesti tärkeimpänä lausuntona hän

---

⁴¹⁴ Andropov kritisoi vähennysvaatimusten kohdistumista ydinohjuksiin, sillä suurvaltojen ydinasearsenaalin rakenteen epätasapaino asetti amerikkalaiset edulliseen asemaan. Heidän ydinaseistaan huomattavasti Neuvostoliittoa suurempi osa oli sukellusveneissä ja pommikoneissa. Lisäksi neuvottelut jättivät amerikkalaisten risteilyohjukset kokonaan ulkopuolelleen. SAPMO, DC/20/I/3/1908, Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri Juri Andropovin puhe, 4.1.1983, 3–7.

⁴¹⁵ BA-MA, VA-01/32647, Yksityiskohtainen tiivistelmä Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien komentajan marsalkka Viktor G. Kulikovin puheesta, tammikuu 1983, 70–72.

ilmoitti DDR:n tärkeimmän tehtävän vuonna 1983 olevan euro-ohjusten saapumisen estäminen Eurooppaan.⁴¹⁶

Honecker halusi Kulikovin tapaan syventää Varsovan liiton yhteistyötä ja integroida liiton eri maiden talouksia paremmin toisiinsa. Tällöin myös riippuvuus lännestä olisi vähentynyt. Taloudellisen roolin lisäksi hän halusi laajentaa liiton roolia ulkopoliittikkaan.⁴¹⁷ Honeckerin kehitysehdotukset vaikuttavat viisailta etenkin huomioon ottaen Puolan kriisin. Tarjolla oli käden ojennus Neuvostoliiton suuntaan talousasioissa sekä liiton vahvistaminen, mitä DDR puolestaan halusi. Muutokset DDR:n taloudessa olivat jo käynnistetty. Todennäköisesti Honecker oli varsin tietoinen läntisen Euroopan integraation tuomista eduista ja halusi Varsovan liitosta pitkällä tähtäimellä Euroopan yhteisön vastaparin. Tämän lisäksi itäblokin taloudellinen vahvistaminen olisi mahdollistanut Itä-Saksalle suuremman liikkumatilan turvallisuuspoliittisesti Natoa vastaan.

Euro-ohjuksien vastustaminen oli koko Varsovan liiton vuoden 1983 päätehtävä. Neuvostoliitto toivoi pitkään pystyvän estämään Naton ohjusten saapuminen, mutta vuoden aikana sattuneet vastoinkäymiset vesittivät tätä tavoitetta.⁴¹⁸ Liiton pienempien maiden tuki Neuvostoliitolle oli tässä kysymyksessä tärkeä, sillä Neuvostoliiton strateginen kilpailu amerikkalaisten kanssa sai koko ajan vaarallisia lisäkierroksia. Yhdysvallat toimi Neuvostoliittoa kohtaan provokatiivisesti koko vuoden ajan. Tämä puolestaan sai Neuvostoliiton johdon liipaisinherkäksi, ja johti epäsuorasti muun muassa KAL-007 –matkustajalentokoneen alas ampumiseen sekä myöhemmin sensaatiomaiset mittasuhteet saaneeseen väitettyyn läheltä piti tilanteeseen Naton *Able Archer 83* -harjoituksen yhteydessä.⁴¹⁹ Itä-Saksaa ei kuitenkaan Neuvostoliiton laajempi turvallisuusympäristö koskettanut, vaan maa oli etupäässä huolissaan omasta naapurustostaan. Honecker suuntasi vaikutuspyrkimyksensä lupaustensa mukaisesti Länsi-Saksaan, jossa Helmut Kohlin hallitus asettui aiempaa lähemmäs amerikkalaisten näkökantoja. Sotilaallisesti Länsi-

---

⁴¹⁶ SAPMO, DC/20/I/3/1908, Erich Honeckerin puhe, 5.1.1983, 111–126.

⁴¹⁷ Ibid. 127–134.

⁴¹⁸ Heuser 2009, 139.

⁴¹⁹ Yhdysvallat testasi tarkoituksella Neuvostoliiton puolustusvalmiutta provosoivilla ilma- ja merivoimien harjoituksia, jotka toivat Yhdysvaltain pommikoneita ja laivastoa erittäin lähelle Neuvostoliiton merialueita. Ks. Heuser 2009, 138; Neuvostoliiton väitetään tulkinneen Naton marraskuun 1983 *Able Archer 83* –sotaharjoituksen täysimittaisen hyökkäyksen alkusoitoksi. Taustalla vaikutti olemassa oleva ydinsotapelko, jota sai tukea operaatio RYAN:sta. Ei ole kuitenkaan osoitettu varmuudella, että juuri tämä sotaharjoitus olisi johtanut Neuvostoliiton kohotettuun valmiustilaan. Tieto perustuu pitkälti yksittäisen KGB-upseerin, Oleg Gordievskyn, kertomaan. Ks. Kramer 2013, 138–139.

Saksan uhka ei ollut kadonnut minnekään, ja puolustusministeri Hoffmann piti sitä esillä Varsovan liiton tasolla liiton puolustusministerikomitean kokouksessa Prahassa tammikuussa 1983.⁴²⁰

NVR kokoontui koko vuoden aikana vain kerran heinäkuun alussa. Tärkein aihe oli Naton ja Varsovan liiton merkittävien sotaharjoitusten arviointi. Naton WINTEX/CIMEX 83 käytiin alkuvuodesta, ja Varsovan liiton SOJUZ 83 maaliskesäkuussa 1983.⁴²¹ Harjoitusten lyhyt aikaväli ja ajankohta euro-ohjuskriisin käydessä kuumimmillaan antaa mielenkiintoisen kurkistusikkunan kummakin liittoutuman kykyjen kehittymiseen vuoden 1983 loppua kohti. Naton varusteluohjelma eteni ja harjoituksen uudet elementit kertovat liittouman sodankäyntitavan muuttuneen entistä vaarallisemmaksi DDR:n kannalta. Kaikista vaikeuksista huolimatta SOJUZ 83 osoittaa Varsovan liiton suurta itsevarmuutta kenties viimeisiä kertoja kylmän sodan aikana.⁴²² Harjoitus sujui menestyksekkäästi ja NVR pystyi siten toteamaan DDR:n kokonaismaanpuolustukseensa laittamien panostusten olleen tarpeellisia. NVA:n ohella työväen taisteluosastot suoriutuivat annetuista tehtävistä ja rajajoukot sijoitettiin osaksi 1. strategista porrasta torjumaan vastustajaa rajakahakoissa. 1980-luvun sodankäynti vaati maalta kaikkien sen yhteiskunnallisten resurssien mobilisointia.⁴²³

Naton WINTEX/CIMEX 83 esikuntaharjoitus vaikutti pääosin seuraavan lineaarisesti Naton 1970-luvun lopulta alkanutta kehitystä. Tiedustelun mukaan tässä esikuntaharjoituksessa oli kyse etenkin Naton johtoportaasta testauksesta uusien ohjusten käytön harjoittelusta. Harjoituksessa sotatilaa edelsi puolentoista vuoden ajan kiristynyt kansainvälinen tilanne. Lopulta eskalaatio avoimeen konfliktiin tapahtui kuukauden aikana. Naton harjoituksessa osapuolet avasivat sotatoimensa konventionaalisiin aseisiin. Ydinaseisiin siirryttiin vasta kuudentena päivänä. Tällöin alkoi Naton valikoiva ydinaseiden käyttö.⁴²⁴

Poikkeuksena aiempaan Naton ensi-isku ydinasein ei kohdistunut Neuvostoliittoa vastaan. Sen sijaan Nato iski kohteisiin Varsovan liiton muissa jäsenmaissa 116 ydinaseiskulla, joista ensimmäiset 34 tapahtuivat 7,5 ensimmäisen tunnin aikana ydinsodan aloittamisesta.⁴²⁵ Tämä teki todeksi neuvostojohtajien pitkään propagoiman pelon Naton valikoivasta ydinaseiden käytöstä ja Yhdysvaltojen pyrkimyksestä rajata ydinsota Eurooppaan. Viimeistään tässä vaiheessa oli selvää,

---

⁴²⁰ Puolustusministerikomitea oli aktiivinen koko vuoden ja kokoontui euro-ohjuskriisin vuoksi kolmesti. BA-MA, DVW 1/71040, Itä-Saksan lausunto, 11.1.1983, 59–69.

⁴²¹ Sojuz-harjoitukset olivat Varsovan liiton merkittävimpiä. Kahden vuoden välein järjestettävät WINTEX-harjoitukset Natolle tärkeitä siinä mielessä, että mukana oli paikallisen hallituksen edustajia ja Naton johtoelin Pohjois-Atlantin neuvosto. Heuser 2016, 3–4.

⁴²² BA-MA, DVW 1/39528, 67. NVR 1.7.1983, 48.

⁴²³ Ibid., 73–80.

⁴²⁴ Ibid., 62–71.

⁴²⁵ Ibid., 64.

millaisen osan turvallisuusedilemman keskimatkan ydinohjukset muodostivat Itä-Saksalle. Kyse ei ollut enää aseiden epäselvästä symboliikasta, vaan Nato harjoitteli konkreettisesti ydinaseiden käyttöä Eurooppaan rajatussa ydinsodassa. Kohteina ydinsodassa olisivat olleet tietysti sotilaskohteet, mutta esimerkiksi myös maahan sijoitettavat Neuvostoliiton ohjukset. Voi olla, että Nato ei halunnut provosoida Neuvostoliittoa tässä vaiheessa INF-neuvotteluja. DDR:n näkökulmasta tilanne näytti kuitenkin sitäkin uhkaavammalta. Oikeastaan samaa voi sanoa koko Euroopan kannalta. Beatrice Heuserin mukaan Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov oli Itä-Saksassa vierailtuaan ilmoittanut Neuvostoliiton kostavan eurooppalaisiin kohteisiin, mikäli sitä ammuttaisiin Euroopasta ydinasein. Yhdistettynä Naton kesällä 1983 harjoittelemaan ydinsotaan Euroopassa oli Eurooppaan rajattu ydinsota DDR:n kannalta vuoden 1983 lopulla todellinen uhkakuva. Se selittänee myös tietynlaisen muutoksen asennoitumisessa, kun DDR pyrki lieventämään käynnissä ollutta konfliktia ylläpitämällä tilanteesta huolimatta suhteitaan Länsi-Saksaan. Turvallisuusedilemman kannalta Neuvostoliitto pyrki edelleenkin vastaamaan Naton uhkaan kovan sotilaallisen voiman rakentamisella.⁴²⁶

Varsovan liiton puolustusministerit kokoontuivat ylimääräiseen kokoukseen 20. lokakuuta. Kuten tavallista, puolustusministerit Heinz Hoffmann ja Dimitri Ustinov vaihtoivat ajatuksia ennen kokousta. Hoffmann raportoi DDR:n sisäisen tilanteen olevan vakaa ja talouden kasvavan. Taloudessa jouduttiin kuitenkin edelleen turvautumaan erityistoimenpiteisiin energiaressurssien osalta. Saksojen välisissä suhteissa DDR oli pyrkinyt jatkuvuuteen sen jälkeen, kun hallitus Bonnissa oli vaihtunut. Hoffmann kertoi DDR:n lähtevän Saksa-politiikassaan siitä, ettei sota enää koskaan alkaisi Saksan alueelta. Tätä näkemystä pyrittiin viestimään länsinaapurin johtaville poliitikoille. Erityisesti Honecker oli vedonnut Länsi-Saksan poliitikoihin liennytyksen puolesta ja asevarustelun lopettamiseksi. Asevarustelun ja vastakkainasettelun seurauksena oli uhkana uusi ”jäkäkausi” maiden välisissä suhteissa.⁴²⁷

Keskusteluissa käsiteltiin myös DDR:n ja Neuvostoliiton suhteiden joitakin ongelmakohtia. Hoffmann pyysi nyt Ustinovia päättämään Itä-Saksaan sijoitettavien SS-20 -ohjusten sijainneista, jotta maassa voitaisiin aloittaa tarvittavan infrastruktuurin rakentaminen. Lisäksi Hoffmann joutui selittämään Ustinoville muutoksista DDR:n ja Länsi-Saksan rajalla. DDR oli purkamassa rajalta ansalaitteita vastineeksi Länsi-Saksan myötämielisyydelle laina-asioissa ja tämä ei miellyttänyt

---

⁴²⁶ Asevarustelun kiihdyttämistä ajoivat lähinnä Neuvostoliiton sotilasjohtajat ja maan diplomaatit eivät pitäneet sotaa todennäköisenä. Heuser 2009, 140–145.

⁴²⁷ BA-MA, DVW 1/71040, Itäsaksalainen muistio Heinz Hoffmannin ja Dimitri Ustinovin kokoukseen, 19.10.1983, 234–238.

Neuvostoliittoa. Rautaesiripun heikkeneminen katsottiin koko Varsovan liiton turvallisuushaksi, kun taas Hoffmann avasi DDR:n näkökulmaa, jonka mukaan rajaa vain uudistettiin varmemmaksi.⁴²⁸ Rajan muokkaaminen oli ollut pitkään tabu niin Itä-Saksalle kuin Neuvostoliitollekin. Nyt DDR oli valmis rikkomaan sen ja muokkaamaan rajaa Länsi-Saksan toiveiden mukaisesti. Tällä varmistettiin länsisaksalaisen luoton saatavuus jatkossakin, mutta toimenpiteillä oli suora vaikutus Varsovan liiton turvallisuuteen. Joka tapauksessa se kertoi Saksojen välisen yhteisymmärryksen lisääntymisestä ja siitä, että DDR oli valmis merkittävin myönnytyksin signaloimaan haluaan lieventää maiden välistä turvallisuuskonfliktia. Toisaalta sen oli myös pakko. Pitkällä aikavälillä tällä toimenpiteellä turvattiin SED-hallinnon selviytymistä ja DDR onnistui saamaan miljardiluokan lainan Länsi-Saksasta kesällä 1983. Rajan uudistamista käytiin läpi NVR:n 67. kokouksessa, jossa sovittiin muun muassa rajan miinoitetun 650 kilometrin osuuden lyhentämisestä puolella.⁴²⁹ Tämä herätti vastarintaa Honeckeria kohtaan niin DDR:n politbyroon sisällä kuin muuallakin Varsovan liitossa.⁴³⁰ Vaikuttaa erittäin ristiriitaiselta, että keskellä kiivainta taistelua euro-ohjuksia vastaan neuvotteli DDR lainoista uhkana pitämänsä Länsi-Saksan kanssa. Ehkäpä juuri tästä syystä Honeckerin oli pakko julistaa Varsovan liiton kokouksissa taisteluaan euro-ohjuksia vastaan.

Varsinaisessa kokouspuheenvuorossaan Hoffmann kertoi DDR:n kannattavan Olof Palmén komission⁴³¹ esitystä ydinasevapaasta Keski-Euroopasta ja kiitti Varsovan liiton muita jäseniä rakentavasta suhtautumisesta tähän ehdotukseen. DDR ei jäänyt Naton ohjusten suhteen toimeettomaksi, vaan Hoffmann kertoi Honeckerin olleen yhteydessä Länsi-Saksan johtajiin asian tiimoilta. Pelkästään siihenkään ei jääty, vaan hän lupasi DDR:n käyttävän koko vaikutusvaltaansa Länsi-Saksassa ohjusten saapumisen estämiseksi.⁴³² Palmén komission ehdotus sopi varsin hyvin sekä DDR:n intresseihin ja Honeckerin puheenvuoro ennakoiki hänen myöhempää ydinasevastaisuuttaan.

Erich Honecker oli aiemmin lähestynyt Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Kohlin Saksojen yhteisten intressien asialla rauhoittaakseen tilannetta. Hän ehdotti Kohlille ”järkevien

---

⁴²⁸ Ibid., 238–244.

⁴²⁹ Lisäksi pitkällä aikavälillä miinoja pyrittiin korvaamaan muilla ”rajaturvallisuuslaitteilla”. BA-MA, DVW 1/39528, 67. NVR 1.7.1983, 334–349.

⁴³⁰ Bröckermann 2011, 505–506.

⁴³¹ Ruotsin entisen pääministerin Olof Palmén johtama komissio oli ehdottanut ydinasevapaata Keski-Eurooppaa Ks. Fox 1982, 24–26.

⁴³² BA-MA, DVW 1/71040, Keskustelu Yhdysvaltojen uusien keskimatkan ydinasejoukkojen mahdollisesta sijoittamisesta Eurooppaan ja toimenpiteet Varsovan liiton jäsenmaiden puolustuskyvyn parantamiseksi Naton aiheuttamaa kasvavaa turvallisuushakaa vastaan, 20.10.1983, 75–82.

koalitiota”⁴³³ ydinaseita vastaan. Yhteisenä tavoitteena heillä olisi Honeckerin mukaan kansainvälisen tilanteen rahoittaminen ja ydinasevarustelun hillitseminen. Tästä syystä hän vielä pyysi Kohlia käyttämään vaikutusvaltaansa Geneven INF-neuvotteluissa Yhdysvaltojen keskimatkan ydinohjuksia vastaan. Honecker näki Länsi-Saksan alueelle tulevien ohjusten uhkaavan nimenomaan Neuvostoliittoa. Hän painotti samaan ja tasavertaiseen turvallisuuteen perustuvaa ratkaisua, joten äänenpaino oli siinä mielessä sama kuin aiemmissa hänen ja Andropovin Neuvostoliiton turvallisuusintressejä tukeneissa kannanotoissa.⁴³⁴ Tästä huolimatta kyseessä oli merkittävä irtiotto. Revisionistinen Länsi-Saksa oli muuttunut vähitellen DDR:n potentiaaliseksi yhteistyökumppaniksi, jonka kanssa pyrittiin saamaan aikaan yhteistä linjaa kaikkia ydinaseita vastaan. Yhteistyötä haettiin etsimällä yhteistä nimittäjää maiden turvallisuusympäristöistä.

Puolustusministerikomitean kokouksessa sotilaallinen linja säilyi vähemmän yhteistyönhaluisena. Neuvostoliitto vastaisi euro-ohjuksiin samalla, oman turvallisuutensa takaavalla, mitalla. Linjana INF-neuvottelujen suhteen oli Varsovan liiton sotilaallisen aseman säilyttäminen ennallaan Natoon nähden.⁴³⁵ SS-20 -ohjukset olivat nyt tulossa myös Neuvostoliiton liittolaismaihin.⁴³⁶

Kohl vastasi Honeckerin kirjeeseen lokakuun lopulla. Perustavanlaatuisista erimielisyyksistä ei kuitenkaan päästy sopuun, mikä kertoo molempien Saksojen olleen ydinasekysymyksissä sidottuina suurvaltoihin. Yhteisiä intressejä kuitenkin löytyi, ja myös Kohl painotti Saksojen roolia rauhan turvaamisessa Euroopassa. Hän piti Honeckerin ideaa ”järkevien koalitiosta” lähtökohtaisesti hyvänä ja totesi Länsi-Saksan tukevan INF-neuvottelujen onnistumista. Peruslähtökohtana Länsi-Saksalle olivat kuitenkin sen turvallisuusintressit. Länsi-Eurooppa ei saanut joutua neuvosto-ohjusten uhkaamaksi, pienemmän turvallisuuden vyöhykkeeksi. Samalla tavalla uudet ohjukset olivat Länsi-Saksan kannalta nimenomaan puolustusaseita. Kohl näki asevarustelun syyn Neuvostoliiton konventionaalisessa- ja ydinasevarustuksessa, ja hänen näkökulmastaan Nato oli ollut halukas dialogiin kaikkia sen asevoimien modernisaatiosuunnitelmia koskien.⁴³⁷

---

⁴³³ Saks. *Koalition der Vernunft*.

⁴³⁴ Chronik der Mauer, Erich Honeckerin kirje liittokansleri Helmut Kohlille, 5.10.1983, 1–2.

⁴³⁵ BA-MA, DVW 1/71040, Neuvostoliiton lausunto liittyen Naton euro-ohjussuunnitelmiin, 55–66.

⁴³⁶ BA-MA, DVW 1/71040, Itä-Saksan puolustusministeri Heinz Hoffmannin loppuhuomautukset, 20.10.1983, 145–149.

⁴³⁷ Kohl tuo kirjeessään hyvin esille liittoutumien erilaiset käsitykset turvallisuudesta. Naton näkökulmasta Neuvostoliitolla oli ollut neljä vuotta aikaa neuvotella, eikä maa ymmärtänyt Naton pyrkimystä sotilaalliseen tasapainoon Euroopassa. Kohl muistutti Naton itse asiassa poistavan suuren määrän vanhenevia ydinaseitaan Euroopasta kaksoispäätöksen myötä. Kaiken kaikkiaan hän syytti Neuvostoliittoa lännen aloitteiden alas

DDR pyrki vaikuttamaan Länsi-Saksan näkemyksiin vielä aseistariisuntakonsultaatiossa Bonnissa lokakuussa 1983. Jälleen uhattiin maiden suhteiden huononemisella samalla kun Länsi-Saksa painotti omaa proaktiivisuuttaan ohjushankkeessa. Yhdysvaltojen ydinaseiden suoja oli olennainen osa sen kansallista turvallisuutta ja turvallisuuskysymys, josta se ei ollut valmis tinkimään. Maa oli lisäksi vakaasti sitä mieltä, että SS-20 -ohjusten sijoitukset Itä-Saksaan tapahtuisivat lännen toimista huolimatta.⁴³⁸ DDR:n edustajat huomauttivat olevansa tietoisia Naton uudesta *Airland Battle* -doktriinista, minkä vuoksi vanhojen, runsaslukuisempien ydinaseiden korvaaminen pienemmällä määrällä uusia ei ollut myönnytys. Vanhoilla aseilla ei ollut yksinkertaisesti paikkaa uudessa doktriinissa.⁴³⁹ DDR osoitti tällä Länsi-Saksalle maan viranomaisten olevan varsin hyvin perillä Naton kehityksestä. Edistystä ei asian suhteen saatu, mutta Länsi-Saksa oli toisaalta ilmaissut kantansa DDR:lle mahdollisimman selkeästi, mahdollistaen tietynlaisen yhteisymmärryksen maiden välillä. Länsi-Saksa oli paljastanut korttinsa ydinasevarustelun takana.

Tässä vaiheessa oli selvää kummankin liittoutuman seuraavan kategorisesti omaa käsitystä turvallisuudestaan. Ohjukset saapuivat Eurooppaan viimein Länsi-Saksan parlamentin hyväksynnän jälkeen alkuen marraskuussa 1983.⁴⁴⁰ Tämä johti INF-neuvottelujen kariutumiseen ja Neuvostoliiton vastatoimiin omin ohjussijoituksin. Kenties tätä silmällä pitäen myös SED:n keskuskomitea kokoontui heti muutaman päivän kuluttua, jolloin Honecker jakoi ajatuksiaan asiasta. Hän siteerasi puheessaan Andropovia, joka oli päivää aikaisemmin julistanut uusien SS-20 -ohjusten sijoittamisesta Itä-Saksaan. Merkittävänä irtiottona Neuvostoliiton linjasta Honecker totesi tämän jälkeen, etteivät nämä toimenpiteet olleet DDR:lle erityinen ilon aihe, sillä maa vastusti kaikkia ydinaseita. Tosin hän mainitsi myös, että Andropovin linjan mukaisesti sosialististen maiden vastatoimet määriteltäisiin Naton toimien puitteissa. Honecker totesi SED:n keskuskomitean kuitenkin seisovan täysin Andropovin julistuksen takana ja tukevan Neuvostoliiton linjaa, jolla pyrittiin rauhaan ja ydinaseiden vähentämiseen. Tämän jälkeen hän ankkuroi käynnissä olevan konfliktin tukevasti ideologiaan palaamalla puheessaan lokakuun vallankumoukseen.⁴⁴¹

---

ampumisesta, tarkoituksenmukaisesta väärinymmärtämisestä ja kompromissihaluttomuudesta INF-neuvotteluissa. Chronik der Mauer, Liittokansleri Helmut Kohlin kirje Erich Honeckerille, 24.10.1983, 1–2.

⁴³⁸ SAPMO, DY 30/2392, Konsultaatio aseistariisuntakysymyksistä Bonnissa, 28.10.1983, 85–90; Geiger 2013, 177.

⁴³⁹ Ydinaseiden sijaan *AirLand Battle* painotti iskuja ilmavoimin ja täsmäasein Varsovan liiton takalinjoihin. Ibid. 90.

⁴⁴⁰ INF-neuvottelujen aikajana.

⁴⁴¹ SAPMO, DY 30/2104, Erich Honeckerin puhe SED:n keskuskomitean 7. kokouksessa, 25.11.1983, 2–12.

”Kuten historialliset tosiasiat vakuuttavasti osoittavat, ovat sosialismin viholliset pyrkineet punaisen lokakuun voitosta lähtien aseellisella väkivallalla tukahduttamaan uuden vapaan työn, tasa-arvon, vapauden ja ihmisarvon maailman rakentamista.”⁴⁴²

Viestin vihollinen oli Yhdysvallat ja Reagan-hallinto, joka aseisti maata kaikin aselajein. Honecker muistutti puheessaan Yhdysvaltojen kieltäytyneen lähtökohtaisesti Neuvostoliiton kaikista pyrkimyksistä kieltää tai rajoittaa ydinasevarustelua. Syyttävä sormi osoitti Yhdysvaltojen militaristipiireihin, jotka olivat hiljattain hyökänneet Grenadaan, ja jotka saattaisivat ajatella ydinsodan Varsovan liittoa vastaan olevan voitettavissa. INF-neuvottelujen kariutumisesta huolimatta Honecker iloitsi siitä, ettei DDR:n vaikuttamistyö erityisesti Länsi-Saksassa ollut jäänyt ilman tuloksia. Viesti Itä-Saksan rauhantahtoisuudesta oltiin saatu perille sekä naapuriin että maailmalle. Honecker vanhoikin maansa jatkavan ydinsodan vastaista taistelua nyt entistä tehokkaammin. Ulkopolitiikan ohjenuorana pysyi erilaisten yhteiskuntajärjestelmien rauhanomainen rinnakkaiselo sekä dialogin että neuvottelujen jatkaminen. Turvallisuuspoliittisesti tulevan ratkaisun piti Honeckerin mukaan perustua samanarvoisen turvallisuuden periaatteeseen.⁴⁴³

Honecker katsoi DDR:n suhteiden Länsi-Saksaan vahingoittuneen ohjusten myötä. Hän oli kuitenkin valmis rajaamaan vahingot mahdollisimman pieniksi ja säilyttämään tähän asti saavutetut edistysaskeleet.⁴⁴⁴ Tässä saattoi helpottaa talouden lyhyen aikavälin ongelmien korjaantuminen. Kauppaa oli saatu politbyroon vuoden 1982 päätöksen mukaisesti ohjattua aiempaa enemmän sosialistisiin maihin ja siten lisätty maan vastustuskykyä Yhdysvaltojen harjoittamaa kauppasotaa vastaan. Myös Itä-Saksalle tärkeän öljynjalostusteollisuuden kapasiteetti oltiin saatu pääosin sopeutettua uuteen tilanteeseen.⁴⁴⁵ DDR ei ryhtynyt Naton ohjuspäätöksen toteutumisen jälkeen merkittäviin konkreettisiin toimiin. Julkisen tuomitsemisen jälkeen maassa ei järjestetty Varsovan liiton puolustusministerikomitean erityiskokouksen tapaan esimerkiksi NVR:n erityiskokousta asian tiimoilta, eikä asia myöskään ollut loppuvuonna politbyroon asialistalla. Lopulta ohjuspäätöstä pidettiin DDR:n johdon kantavana ajatuksena vaikuttaa olleen vahinkojen minimoiminen. Maan turvallisuusympäristö oli molempien osapuolten uusien ohjusten myötä muuttunut vaarallisempaan suuntaan, mutta etenkin

---

⁴⁴² *”Seit dem Sieg des Roten Oktober sind es, wie die historischen Tatsachen überzeugend beweisen, immer wieder die Feinde des Sozialismus gewesen, die versucht haben, den Aufbau einer neuen Welt der befreiten Arbeit, der Gerechtigkeit, der Freiheit und der Menschenwürde mit Waffengewalt zu ersticken.”* Ibid. 7.

⁴⁴³ Ibid. 7–21.

⁴⁴⁴ Ibid. 21–24.

⁴⁴⁵ SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/262–2623, Politbyroo 48/83, 20.12.1983, 47, 51–58, 170.

taloudellisten tosiseikkojen valossa hyviä suhteita Länsi-Saksaan ei haluttu heittää menemään. Siinä missä Neuvostoliitto oli valmis jatkamaan kylmän sodan asevarustelukilpailua, halusi DDR kääntää kurssia takaisin kohti liennytyä. Havaittavissa on länsikytkösten vaikutus, joka Csaba Békésin mukaan sai Neuvostoliiton liittolaiset pitämään kiinni ETYK:n avaamista länsisuhteista mieluummin kuin lähtevän mukaan asevarusteluun.⁴⁴⁶

Helmut Kohlin lähestyttyä Erich Honeckeria sovittelevasti ohjuspäätöksen jälkeen keskustelivat johtajat joulukuussa 1983 vielä puhelimitse maiden suhteiden tulevaisuuden suunnasta. Keskustelun sävy oli sovitteleva ja kumpikin ilmaisi halunsa jatkaa suhteiden kehittämistä eteenpäin entiseen tapaan.⁴⁴⁷ Saksojen suhteisiin ohjuspäätöksen vaikutukset käytännössä olivat siis pienet. Tämä oli DDR:n intresseissä, sillä se pyrki selvästi vakauttamaan turvallisuusympäristöään korostamalla omaa rauhantahtoisuuttaan sekä valmiuttaan tukea erilaisia joukkotuhousoseiden vähentämistoimenpiteitä. Vaikuttaa siltä, että kohti ohjusten saapumista Saksat lähentyivät turvallisuuskäsitystensä erilaisuudesta huolimatta. Tämä juontuu mielestäni kummankin aiempaa paremmasta ymmärryksestä toisen valtion turvallisuustarpeita kohtaan. Tämä puolestaan johti sellaiseen liennytykseen maiden välillä, johon kovin uhkaavalta vaikuttaneet keskimatkan ydinaseetkaan eivät voineet vaikuttaa. Itä-Saksa saattoi tiedostaa, että läntisten ohjusten poistaminen edellyttäisi toimia myös Neuvostoliiton ohjusten poistamiseksi. sen kansainvälispoliittiset avaukset kohdistuivat myöhemmin ydinasevastaisuuteen, joka oli jo tässä vaiheessa esiintynyt paikoin Erich Honeckerin puheissa. Samaan tapaan Länsi-Saksa ei painostanut Itä-Saksaa liikaa, sillä talousyhteyksiä haluttiin pitää yllä. Olivatpahan ne myös keino pitää Saksan kysymystä edelleen auki ja lännen hyppysissä.

Euroopan uutta turvallisuuspoliittista tilannetta käsiteltiin vielä Varsovan liiton vuoden huipentaneessa kolmannessa puolustusministerikomitean kokouksessa. Katse kohdistui jo seuraavalle vuosikymmenelle ja alarmistisesti puhunut Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov vaati Neuvostoliiton esimerkkiin vedoten liittolaisiaan panostamaan puolustukseen ennen kansan elintasoja. Vastauksena Naton ohjuspäätökseen oli Neuvostoliitto nopeuttamassa SS-20-ohjusten sijoittamista Itä-Saksaan ja Tšhekkoslovakiaan.⁴⁴⁸ Muutoin viesti säilyi muuttumattomana: Yhdysvallat muodosti Neuvostoliitolle edelleenkin strategisen haasteen, johon se pyrki vastaamaan kaikin keinoin.

---

⁴⁴⁶ Békés 2013, 57.

⁴⁴⁷ Chronik der Mauer, Erich Honeckerin ja Helmut Kohlin puhelinkeskustelu, 19.12.1983, 1–7.

⁴⁴⁸ BA-MA, DVW 1/71041, Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinovin lausunto puolustusministerikomitean kokouksessa Sofiassa, 5.12.1983, 88–97.

Samaisessa kokouksessa DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmann maan seisovan Andropovin arvion ja Neuvostoliiton Naton ohjuspäätöstä seuranneiden sotilaallisten vastatoimien takana. Hoffmann tuomitsi Länsi-Saksan toiminnan Naton kaksoispäätöksen takana vahingolliseksi ja valheisiin perustuvaksi. Sotilaallisessa mielessä maa oli Neuvostoliiton kanssa täysin tilanteen tasalla ja valmistautumassa kohtaamaan taistelukentällä Naton täsmäaseet ja *Airland Battle* -doktriinin.⁴⁴⁹ Hoffmannin mukaan maan sosialistinen sotilaskasvatusjärjestelmä saatu nyt valmiiksi ja DDR:n asevoimat olivat niin ideologisesti kuin suorituskyvyltäänkin huippukunnossa.⁴⁵⁰ Puheenvuorolla Hoffmann paljastaakin kenties todellisen motiivin DDR:n mittavien asevoimapanostusten takana. Tähtäimessä oli kuuliainen yhteiskunta, jonka jäsenet perehdyttäisiin maan sosialistiseen maanpuolustusjärjestelmään jo nuorina. Uuden asevelvollisuuslain myötä tämä järjestelmä oli ainakin toistaiseksi valmis ja valmiina toimimaan sodanajan tehtävässään, eli tukemaan Varsovan liiton joukkoja.

Varsovan liitto saavutti 1980-luvun alussa huippuhetkensä ja liiton yhteissotaharjoitus *Waffenbrüderschaft-80* oli ajanmukainen voimannäyttö ja merkittävä DDR:n puolustuspoliittinen ponnistus. Maa panosti siihen merkittävien resurssein, sillä Varsovan liiton vahvistaminen oli DDR:n turvallisuuspoliittisissa intresseissä. Kyseessä oli turvallisuusdilemman kontekstissa voiman osoitus Naton asevoimien rakentamista vastaan. Samalla harjoitus toimi omana sotilaspoliittisena etappina DDR:n sosialistisen maanpuolustusjärjestelmän rakentamisessa, joka huipentui maan vuoden 1981 asevelvollisuuslakiin. Samalla päättyi pitkällinen prosessi, jolla vastattiin Länsi-Saksan revisionismin muodostaman turvallisuusdilemman DDR:n sisäiseen uhkakuvaan, jossa kansa olisi noussut SED-hallintoa vastaan.

1980-luvun alussa kärjistyi Itä-Saksan kannalta kaksi turvallisuusdilemmaa. Puolan kriisi oli sille eksistentiaalinen kysymys ja DDR oli koko kansainvälisen maineensa uhalla valmis ratkaisemaan kriisin tarvittaessa sotilaallisesti. DDR:n johto tulkitsi Puolan levottomuuksien muodostaman turvallisuusuhkan näin ja myös viestitti kantansa asian ratkaisuun Puolan johdolle ja siten saattoi todennäköisesti vaikuttaa kriisin lopulta suhteelliseen päättäväiseen ratkaisuun Puolan toimesta.

Kun siirryttiin lähemmäksi Naton ohjuksien saapumista Eurooppaan vuoden 1983 loppuvuodesta alkoivat ydinaseet muodostua keskeisimmäksi tekijäksi DDR:n ja Länsi-Saksan välisessä turvallisuusdilemmassa. Neuvostoliiton pitkään propagoima amerikkalaisten pyrkimys sotia rajatusti ydinasein Euroopassa alkoi näkyä lopulta Naton sotaharjoituksissa. Uhka otettiin

---

⁴⁴⁹ Ibid., 65–66.

⁴⁵⁰ BA-MA, DVW 1/71041, Suuntaviivat yhdistyneiden asevoimien ja niiden kaluston kehittämiseksi vuosille 1986–1990, 5.12.1983, 60–65.

vakavasti ja näihin aikoihin muodostui DDR:n johdossa merkittävää eroa Neuvostoliiton ydinasetelintaan ja maa alkoi vastustaa Keski-Euroopan ydinaseita. Tämän tavoitteen varjolla tietysti yritettiin estää Naton ohjusten saapuminen Länsi-Saksaan, mutta vaikuttaa siltä, että nyt entistä suuremmin DDR halusi päästä myös eroon Neuvostoliiton ydinohjuksista maaperällään.

DDR oli valmis lieventämään turvallisuusdilemmaa Länsi-Saksan kanssa lieventämällä maiden välistä ideologista konfliktia. Maan kanssa haettiin tasavertaista kanssakäymistä ja suhteiden maiden välillä toimi vakauttavana tekijänä, ja ohjuskriisin aikana näkyi selkeä toive siitä, että tällä olisi ollut vakauttavia vaikutuksia myös Yhdysvaltain politiikkaan. Erich Honeckerin äänenpaineissa Yhdysvallat sai yhä enemmän maan päävihollisen roolia 1980-luvulle tultaessa. Edellä mainitussa puheessaan konflikti ja turvallisuusdilemma Yhdysvaltojen kanssa näyttää paljon jyrkemmän ideologiselta vastakkainasettelulta. Länsi-Saksan kanssa taloudellinen suhde pysyi lopulta yllä ohjuksista huolimatta, vaikka toinen vaihtoehto olisi ollut linnoittautua rautaesiripun taakse. Lopulta DDR antoi merkittäviä myönnytyksiä Länsi-Saksalle keskellä euro-ohjuskriisin kiivainta aikaa. Tämä kertoo maan turvallisuuspoliittisen liikkumatilan pienentymisestä.

Näytti siltä, että euro-ohjuksien saavuttua *Airland Battle* -doktriini ja sen vanavedessä seurannut Naton asevoimien konventionaalinen suorituskyky nousi DDR:n kannalta uudeksi uhkakuvaksi ja sotilaallisessa mielessä DDR seurasi Neuvostoliittoa asevoimiensa kehittämisessä. Sodan kuvan muututtua entistä rajatummaksikin oli DDR:n alue sotatilassa uhattuna. Palattiin peruskysymykseen siitä, kumpi ehdittiin etulinjaan ensin: Naton Pohjois-Amerikan lisäjoukot, vai Varsovan liiton toinen strateginen porrask? DDR:n laajaan miehistöpohjaan ja nopeaan valmiuteen perustuva maanpuolustusjärjestelmä soveltui varmasti maalle sen taloudelliset resurssit huomioon ottaen.

DDR:n kannalta puolustusministerikomitean kokous ei luvannut hyvää tulevaisuuden kannalta. Neuvostoliitto oli valmis tinkimään elintasostaan puolustuksen hyväksi, mutta entä DDR? Elintaso ja talouden vakaus muodostivat maan kansallisen turvallisuuden kulmakiven samalla tavalla kuin Neuvostoliitossakin. Taloudeltaan heikosta Varsovan liitosta ei ollut kuitenkaan taloudellisessa mielessä maan länsisuhteiden korvaajaksi.

5. Johtopäätökset

Itä-Saksan turvallisuusympäristö oli vuosina 1978–1983 murroksessa. Liennytyks to sille uusia ulkopoliittisia mahdollisuuksia, mutta samalla turvallisuuspoliittinen perusasetelma säilyi samana kuin ennen. DDR oli turvallisuuspolitiikassaan alisteinen Neuvostoliitolle ja Varsovan liitolle. Maan uusi ulkopoliittinen liikkumatila mahdollisti kuitenkin pienet irtiotot ja oman turvallisuuspoliittisen linjan muodostumisen. Maan suurimpana turvallisuuskilpailuna säilyi edelleen Länsi-Saksa ja Nato. Taustalla vaikutti pelko Saksojen yhdistymiseen tähtäävästä Länsi-Saksan revisionismista. DDR:n kannalta asia oli loppuun käsitelty ja Saksojen yhdistymisen tavoite oli haudattu. Se rakensi omaa, uutta yhteiskuntaansa ja tarjosi kansalaisilleen kommunistista identiteettiä, jota DDR:n johtajat pyrkivät sekä tukemaan sekä ideologisilla pakkokeinoilla, että sosiaalipoliittisella ohjelmallaan. Länsi-Saksan piti kiinni jakautuneen Saksan kysymyksestä ja se ei esimerkiksi tunnustanut edelleenkään DDR-kansalaisuutta. DDR:n uhkakuvissa siinsikin hivuttautuminen kohti lännen ehdoilla tapahtuvaa jälleenyhdistymistä. Se olisi merkinnyt SED-hallinnon tuhoa.

NVR:n lähteistä ja DDR:n johdon lausunnoista saa kuvan siitä, että Länsi-Saksa pyrki ratkaisemaan Saksan kysymyksen tarvittaessa sotilaallisesti. Länsi-Saksa oli 1970-luvulla todennäköisesti Naton merkittävin valtio Euroopassa ja se kehittyi 1980-luvun vaihteessa kiistatta sellaiseksi. Se osallistui aktiivisesti Naton pitkän aikavälin asevarusteluohjelmaan, jonka myötä sen puolustusbudjetti kohosi ennennäkemättömiin lukemiin. Maan roolia korosti niin sen keskeinen geostrateginen rooli, suuret asevoimat, kuin myös epäilykset Yhdysvaltojen asevoimien tehokkuudesta. Länsi-Saksa ei uhannut vain Itä-Saksaa, vaan sitä pidettiin uskottavana uhkana aina Neuvostoliiton sotilasjohdossa saakka. DDR:ssä maan asevoimien kehitystä seurattiin tarkasti. Sodan todennäköisyys oli lopulta pieni, mutta marksilais-leniniläinen ideologia ylläpiti neuvostoliittolaisen sotilasdoktriinin kautta uhkakuvia, jotka palvelivat SED:n hallintaa DDR:ssä. Länsi-Saksan muodostama turvallisuuskilpailu sai DDR:n kehittämään kokonaisvaltaista maanpuolustusjärjestelmäänsä niin ulkoisia, että sisäisiä uhkia vastaan. Sodankäynnin muutos kohti rajatuista poliittisista tavoitteista käytävää tavanomaista sotaa teki DDR:n alueen Naton yllätyshyökkäyksen uhkaamaksi. Siinä mielessä maan toimet joukkojen valmiuden lisäämiseksi vuosina 1978–1983 näyttävät erittäin tarkoituksenmukaisilta.

Vuosina 1978–1983 maassa vietiin läpi maan asevoimien, NVA:n, Varsovan liiton suunnitelmien mukaista kehitystä. Taloudellisista ongelmista ja ajoittaisista vastoinkäymisistä huolimatta

asevoimien kehitys oli vuoden 1983 lopulla aikataulussa ja asevoimat tehtäviensä tasalla Varsovan liiton osana. DDR pysyi erittäin hyvin tietoisena Naton asevoimien kehityksestä ja doktriinien muutoksista. NVA:n kehityssuunnitelmien läpivienti kertoo siitä, miten maassa asetettiin korkein prioriteetti sen asevoimille ja niiden toiminnalle osana Varsovan liittoa. Talouden tilanne sai aikaan resurssien, jos ei aina tehokasta, niin ainakin täysimittaista käyttöä. Varsovan liiton kontekstissa ei kehitetty vain asevoimia, vaan Länsi-Saksan turvallisuusdilemmaan vastattiin tarjoamalla kokonaisvaltaisesti DDR:n yhteiskunnallisia resursseja sotatilanteessa Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien tueksi. Tämä kattoi kaiken aina infrastruktuuri-investoinneista erilaisten puolisolitaallisten joukkojen käytön suunnitteluun. Näillä joukoilla oli myös sisäpoliittinen funktio ja ne olisivat mahdollisuuksien levottomuuksien aikana toimineet SED:n vallan takaamiseksi maassa.

Turvallisuuskoneisto, rajavalvonta ja Berliinin muuri toimi keppinä, samalla kun puolueen sosiaalipoliittinen ohjelma tarjosi porkkanaa. Kansalaiset tyytyväisinä pitänyt ohjelma oli paitsi kallis, myös altis Itä-Saksasta riippumattomille talouden muutoksille. Näitä tapahtui 1980-luvun vaihteessa, kun ohjelman ylläpito johti velkaantumiseen lännelle ja Neuvostoliiton taloustilanteen huonontuminen heikensi DDR:n mahdollisuuksia hankkia runsain määrin edullista, neuvostoliittolaista öljyä. Maan asevarustelun ja elintason ylläpito vaati lainarahaa lännestä ja helpoiten DDR sai sitä Länsi-Saksasta. Jos maa muodosti DDR:n suurimman turvallisuusdilemman, rajoitti velkasuhde huomattavasti DDR:n turvallisuuspoliittista liikkumatilaa. Se myös rapautti Varsovan liiton turvallisuuspolitiikkaa ja sai aikaan kiistoja Itä-Saksan ja Neuvostoliiton välille. Lopulta se johti DDR:n tekemään selkeitä myönnytyksiä Länsi-Saksaa kohtaan, kuten purkamaan ansalaitteita maiden väliseltä rajalta.

Varsovan liitto tarjosi SED:n hallinnolle sen tarvitseman varman sotilaallisen tuen. DDR käytti liittoa määrätietoisesti hyväkseen vastatessaan Länsi-Saksan sotilaalliseen uhkaan. Varsovan liitto oli sille myös kansainvälispoliittinen viiteryhmä, jonka vahvistumista DDR mielellään tuki. Saatuaan ulkopoliittisen statuksensa näki DDR todennäköisesti Varsovan liiton vahvistamisessa keinon sen, ja miksei myös muiden liiton jäsenmaiden kansainvälisen merkityksen kasvattamiseksi. Kaiken kaikkiaan on hyvin selvää, että DDR satoi SED-hallinnon selviämisen hyvin pitkälti Varsovan liiton selviämiseen. Maa asetti Varsovan liiton olemassaolon todennäköisesti tärkeimmäksi turvallisuuspoliittiseksi prioriteetiksi. Varsovan liiton olemassaoloa uhannut Puolan kriisi oli asia, jonka DDR olisi ollut valmis ratkaisemaan tarvittaessa aseellisesti. Jää kysymykseksi olisiko maa ollut lopulta valmis toimimaan ilman Neuvostoliittoa.

Varmaa oli se, että DDR oli valmis tarvittaessa uhraamaan länsisuhteensa itäblokin yhtenäisyyden takaamiseksi.

Varsovan liitosta ei ollut kuitenkaan taloudellisessa mielessä maan länsisuhteiden korvaajaksi, vaikka kehitystä tähänkin suuntaan tapahtui. Tämä johti lopulta tilanteeseen, jossa DDR lähti tietoisesti lieventämään sen ja Länsi-Saksan välillä vallinnutta turvallisuuskonfliktia. Turvallisuuspoliittisesti SED-hallinnon kannalta ideaalitalanne näyttäisi olleen vuoden 1975 Helsingin ETYJ-konferenssia seurannut maailma, jossa sodan uhka oli pienentynyt, maailmanjärjestelmät vakinaistettu ja rajattu yhteistyö blokkirajojen yli mahdollistettu. Tilanteen kiristyminen heikensi DDR:n ulko- ja turvallisuuspoliittista liikkumatilaa, sillä suurimpia päätöksiä tehtiin pöydissä, joihin sitä ei kutsuttu. Vaikuttaa siltä, että maan johto katsoi lopulta parhaaksi keinoksi vastustaa sekä idän, että lännen ohjuksia. Sotilaallisessa mielessä itäblokillä ei ollut juurikaan menetettävää ohjuskysymyksessä, sillä SS-20 -ohjukset pystyivät uhkaamaan Eurooppaa myös Neuvostoliitosta käsin. Idea ydinasevapaasta Keski-Euroopasta palveli siten myös Neuvostoliiton intressejä.

Länsi-Saksa oli ideologinen vihollinen, mutta kahdenväliset suhteet ja maiden johtajien tiivis kanssakäyminen toi DDR:n varsin tietoiseksi Länsi-Saksan turvallisuuskäsitteestä keskellä euro-ohjuskriisin kiivainta vaihetta. Siltä pohjalta lähdettiin hakemaan siviilidiplomatian puolella maiden välisiä yhteneviä intressejä intressejä talousasioiden toimiessa keskeisenä motiivina. DDR osoitti samalla halua tunnustaa jälleen yhteistä saksalaista identiteettiä, jota määritteli vastuu rauhan ylläpitämisestä. ”Järkevien koalitio” ei toteutunut ja ohjukset saapuivat, mutta DDR:n toiminta ideologisen konfliktin lieventämiseksi ja yhteisen identiteetin löytämiseksi vaikutti turvallisuuskonfliktia lieventäneellä tavalla. Tämä käy selvästi ilmi vuoden 1983 keskusteluista Erich Honeckerin ja Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Kohlin välillä. Ohjukset aiheuttivat mitä suurinta pelkoa Neuvostoliiton johdossa ja neuvostoasevoimat käytännössä odottivat lännen hyökkäävän, mutta Saksojen diplomatiassa oli vallalla toisenlainen käsitys, eikä sotaa pidetty todennäköisenä. euro-ohjuskriisin kiivaimmasta vaiheesta huolimatta sekä Itä- että Länsi-Saksa halusi ainoastaan minimoida kriisin aiheuttamat vahingot ja jatkaa maiden välisten suhteiden rakentamista kuten ennenkin. Myös DDR:n julkinen retoriikka muuttui hieman ja Länsi-Saksan rooli muuttui proaktiivisesta vihollisvaltiosta pikemminkin Yhdysvaltojen kätyriksi.

Lopulta siis DDR:lle muodostui oma turvallisuuspoliittinen linja, jossa se maan taloudellisista intresseistä johtuen haki liennytyä Länsi-Saksan kanssa. Maa pyrki aktiivisesti ajamaan eri yhteiskuntajärjestelmien välisen rauhanomaisen rinnakkaiselon ideaa. Niin Saksan, kuin myös

Euroopankin jaolla oli DDR:lle itseisarvo ja sen turvallisuustoimenpiteet tähtäsivät ensinnäkin SED:n järjestelmän ylläpitoon, sekä Varsovan liiton yhtenäisyyden takaamiseen. Lieventämällä turvallisuusdilemmaa Länsi-Saksan kanssa takasi DDR SED:n hallinnan jatkuvuuden ja SED:n turvallisuusjärjestelmälle sen tarvitseman ylläpidon. Avaimena oli lisääntynyt tietoisuus vastapuolen turvallisuuskäsityksistä ja turvallisuustarpeista, toisin sanoen siis turvallisuusdilemmaherkkyuden lisääntyminen. Tästä huolimatta se pysyi kuitenkin Neuvostoliiton rinnalla Varsovan liiton maiden oikeaoppisen linjan vartijana ja varmistajana. Tämä näkyy selkeästi DDR:n entistä suurempana roolina Varsovan liitossa, asevoimien vahvistamisena, sekä proaktiivisessa toiminnassa Varsovan liiton vahvistamiseksi.

DDR:n turvallisuuspolitiikka osoittautui lopulta aiheena kiinnostavaksi ja moniulotteiseksi. Tutkimustulokseni kannalta turvallisuusdilemma oli hyödyllinen aihetta sitova käsite, jonka avulla pystyi kiitettävästi tarkastelemaan DDR:n turvallisuuspolitiikan muutosta. Tutkielmani toimii eräänlaisena johdantona DDR:n viimeisen vuosikymmenen turvallisuuspolitiikkaan ja tarjoaa siten kiinnostavia mahdollisuuksia jatkaa tutkimusta. Myös turvallisuusdilemman käsittelyä tässä kontekstissa olisi jatkossa mahdollista syventää. Länsi-Saksan viholliskuvan muuttuminen NVR:n raporteissa voisi aikakauden muihin tapahtumiin heijastettuna tarjota hedelmällisen mahdollisuuden pohtia DDR:n ja Länsi-Saksan suhteiden kehitystä esimerkiksi kohti 1980-luvun loppua. Turvallisuuspoliittiselta kannalta mielenkiintoinen olisi varmasti Mihail Gorbatšovin valtaannousu Neuvostoliitossa. Olisi mielenkiintoista selvittää voisiko DDR:n arkistojen kautta havainnoida suhtautumisen muutosta DDR:ssä, jossa ainakaan Erich Honecker ei suhtautunut Gorbatšovin uudistuksiin kovinkaan myönteisesti. DDR:n turvallisuuden kannalta keskeiseksi teemaksi nousivat tutkielmassani talousasiat. Koska kunnollinen taloushistoriallinen tutkimus DDR:stä puuttuu edelleen, olisi tällä alalla varmasti paljon tutkittavaa. Yhdistettynä asevarusteluteknisiin kysymyksiin voisi kompetentti tutkija päästä NVR:n aineistojen avulla DDR:n talouden ydinkysymysten äärelle. Kaiken kaikkiaan uskon DDR:n sotahistorian eri aiheiden tutkimuksen kentällä olevan edelleen runsaasti tilaa ja kysyntää varsinkin Saksan ulkopuoliselle tutkimukselle.

Lyhenteet

DDR: *Deutsche Demokratische Republik*, Saksan demokraattinen tasavalta, Itä-Saksa.

SED: *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*, Itä-Saksan hallitseva kommunistinen puolue.

NVA: *Nationale Volksarmee*, Saksan demokraattisen tasavallan asevoimat.

NVR: *Nationale Verteidigungsrat*: Kansallinen puolustusneuvosto, SED:n politbyroon alainen neuvosto, jonka vastuulla olivat puolustus- ja turvallisuusasiat, sekä maan johtaminen sotatilanteessa.

GSSD: *Gruppe der Sovietischen Streitkräfte in Deutschland*, Itä-Saksan alueelle sijoitetut Neuvostoliiton joukot.

Stasi: *Ministerium für Staatssicherheit*, Itä-Saksan valtiollinen turvallisuuselin.

HVA: *Hauptverwaltung Aufklärung*, Stasin ulkomaantiedustelun osasto.

MilND: *Militärische Nachrichtendienst*, DDR:n sotilastiedustelu.

GRU: *Главное разведывательное управление* (tr. *Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye*), Neuvostoliiton sotilastiedustelu.

KGB: *Комитет государственной безопасности* (tr. *Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti*), Neuvostoliiton valtiollinen turvallisuus- ja tiedustelupalvelu.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Digitaaliset arkistolähteet

Bundesarchiv, Abteilung Militärarchiv, Freiburg im Breisgau (BA-MA)

BA-MA, AZN 32854, Poliittisen konsultaatiokomitean päätöslauselma koskien yhdistyneiden asevoimien komentajan raporttia, 23.11.1978, s. 77–81.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic751f.html?lng=en&id=19285&navinfo=14465> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/39458–39539, DDR:n kansallisen puolustusneuvoston (NVR) arkistot.

http://www.argus.bstu.bundesarchiv.de/DVW1_NVR/index.htm (haettu 7.5.2019)

- BA-MA, DVW 1/39514–395155, 55. NVR 23.11.1978
- BA-MA, DVW 1/39517, 57. NVR 9.3.1979
- BA-MA, DVW 1/39518–39519, 58. NVR 7.9.1979
- BA-MA, DVW 1/39520, 59. NVR 23.11.1979
- BA-MA, DVW 1/39521, 60. NVR 19.3.1980
- BA-MA, DVW 1/39522, 61. NVR 23.7.1980
- BA-MA, DVW 1/39523, 62. NVR 21.11.1980
- BA-MA, DVW 1/39524, 63. NVR 13.3. 1981
- BA-MA, DVW 1/39525, 64. NVR 2.10.1981
- BA-MA, DVW 1/39526, 65. NVR 23.4.1982
- BA-MA, DVW 1/39527, 66. NVR 17.9.1982
- BA-MA, DVW 1/39528, 67. NVR 1.7.1983

BA-MA, DVW 1/71028, Itä-Saksan arvio Nato-joukoista, puolustusministerikomitean kokous 9.2.1972, s. 204–208.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic9145.html?lng=en&id=21401&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71031, Naton asevoimien tila ja valmius eri sotänäyttämöillä, puolustusministerikomitean kokous 7.1.1975, s. 50–75.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicd5ba.html?lng=en&id=21551&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71033, Naton asevoimien pääkehityssuunnat ja tilanne lännessä, puolustusministerikomitean kokous 10.12.1976, s. 88–117.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicaf15.html?lng=en&id=21677&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71025, Itä-Saksan mielipide, puolustusministerikomitean kokous 22.12.1969, s. 68–80.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic7996.html?lng=en&id=21341&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71035, Puolustusministerikomitean kokous 4–7.12.1978.

- Varsovan liiton joukkojen kehittämisen yleistrendit vuosina 1981–1985, 4.12.1978, s. 173–178.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicfd40.html?lng=en&id=21753&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)
- Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien kalusto ja aseteknologia vuosina 1981–1985, 4.12.1978, s. 238–243.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic1da4.html?lng=en&id=21752&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71036–71037, Puolustusministerikomitean kokous 3–6.12.1979.

- Neuvostoliiton mielipide, 3.12.1979, s. 28–36.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic954c.html?lng=en&id=21805&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)
- Itä-Saksan mielipide, 3.12.1979, s. 117–127.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic177d.html?lng=en&id=21796&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71038, Heinz Hoffmannin ja Dimitri Ustinovin keskustelun puheenaiheet, puolustusministerikomitean kokous 1.12.1980, s. 1–13.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic736c.html?lng=en&id=21808&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71039, Puolustusministerikomitean kokous 1–4.12.1981.

- DDR:n puolustusministeri Heinz Hoffmannin raportti Erich Honeckerille Varsovan liiton puolustusministerikomitean 14. Kokouksesta, 7.12.1981, s. 1–9.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic8931.html?lng=en&id=20782&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)
- Analyysi aggressiivisen Nato-blokin asevoimien nykytilasta ja kehitystrendeistä, 1.12.1981, s. 53–72.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic5849.html?lng=en&id=20773&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)
- Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien maa- ja merivoimien taisteluvälmiuden nykytila ja askeleet sen parantamiseksi, 1.12.1981, s. 110–115.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic9bd0.html?lng=en&id=20776&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)
- Heinz Hoffmanin ja Dimitri Ustinovin keskustelun puheenaiheet, puolustusministerikomitean kokous 1.12.1981, s. 212–231.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic2dc2.html?lng=en&id=20792&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71040, Puolustusministerikomitean kokoukset, 11–13.1. ja 20.10.1983.

- Itä-Saksan lausunto, 11.1.1983, s. 59–69.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicdd9a.html?lng=en&id=20814&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)
- Keskustelu Yhdysvaltojen uusien keskimatkan ydinasejoukkojen mahdollisesta sijoittamisesta Eurooppaan ja toimenpiteet Varsovan liiton jäsenmaiden puolustuskyvyn parantamiseksi Naton aiheuttamaa kasvavaa turvallisuushkaa vastaan, 20.10.1983, s. 75–88.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopice4fe.html?lng=en&id=20846&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

- Itä-Saksan puolustusministeri Heinz Hoffmannin loppuhuomautukset, 20.10.1983, s. 145–149.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicca7a.html?lng=en&id=20844&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

- Neuvostoliiton lausunto liittyen Naton euro-ohjussuunnitelmiin, 20.10.1983, s. 155–166.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic9bfe.html?lng=en&id=20842&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

- Itäsaksalainen muistio Heinz Hoffmannin ja Dimitri Ustinovin kokoukseen, 19.10.1983, s. 234–244.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicff99.html?lng=en&id=20820&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, DVW 1/71041, Puolustusministerikomitean kokous 5–7.12.1983.

- Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinovin lausunto puolustusministerikomitean kokouksessa Sofiassa, 5.12.1983, s. 88–97.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic5a8a.html?lng=en&id=20855&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

- Suuntaviivat yhdistyneiden asevoimien ja niiden kaluston kehittämiseksi vuosille 1986–1990, 5.12.1983, s. 60–73.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopica443.html?lng=en&id=20856&navinfo=14565> (haettu 7.5.2019)

BA-MA, VA-01/32647, Yksityiskohtainen tiivistelmä Varsovan liiton yhdistyneiden asevoimien komentajan marsalkka Viktor G. Kulikovin puheesta, tammikuu 1983, s. 70–76.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicf505.html?lng=en&id=18864&navinfo=14465> (haettu 7.5.2019)

Bundesarchiv, Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv, Berliini (SAPMO)

SAPMO, DY 30, SED:n keskuskomitea, politbyroon pöytäkirjat.

<http://www.argus.bstu.bundesarchiv.de/dy30pbpr/index.htm> (haettu 7.5.2019)

- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1707, Politbyroo 1/78 10.1.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1709, Politbyroo 3/78 24.1.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1710, Politbyroo 4/78 31.1.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1724, Politbyroo 17/78 2.5.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1726, Politbyroo 19/78, 16.5.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1730, Politbyroo 23/78, 13.6.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1733, Politbyroo 26/78, 4.7.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1752, Politbyroo 44/78, 14.11.1978
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1761, Politbyroo 3/79, 16.1.1979
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1810, Politbyroo 47/79, 29.11.1979
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1816, Politbyroo 53/79, 28.12.1979
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1817, Politbyroo 1/80, 8.1.1980
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1818–1819, Politbyroo 2/80, 16.1.1980

- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1826, Politbyroo 8/80, 26.2.1980
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1835–1836, Politbyroo 17/80, 29.4.1980
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1866, Politbyroo 46/80, 18.11.1980
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2/1870–1871, Politbyroo 50/80, 9.12.1980
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/2422–2424, Politbyroo 20/81, 8.9.1981
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/251–2512, Politbyroo 39/82, 28.9.1982
- SAPMO, DY 30/J IV 2/2A/262–2623, Politbyroo 48/83, 20.12.1983

SAPMO, DY 30, Erich Honeckerin toimiston arkisto.

<http://www.argus.bstu.bundesarchiv.de/dy30bho/index.htm> (haettu 7.5.2019)

SAPMO, DY 30/2104, SED:n keskuskomitean kokoukset

- Erich Honeckerin puhe SED:n keskuskomitean 7. kokouksessa, 25.11.1983, s. 1–72.

SAPMO, DY 30/2351, Varsovan liiton poliittisen konsultaatiokomitean (PKK) kokoukset

- Keskustelu A. P. Bondarenkon kanssa, 25.10.1978, s. 102–114.
- Moskovan julistuksen luonnos PKK 22.11.1978, s. 115–137.
- Erich Honeckerin puhe PKK 22.11.1978, s. 144–164.
- Leonid Brezhnevin puhe PKK 15.5.1980, s. 207–226.
- Erich Honeckerin puheet PKK 15.5.1980, s. 169–195, 240–261.

SAPMO, DY 30/2379, SED:n suhteet Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen

- Erich Honeckerin keskustelu Konstantin V. Russakovin kanssa, 21.10.1981, s. 52–85.

SAPMO, DY 30/2392, DDR:n ulkoministeriön tiedonantaja Erich Honeckerille

- Oskar Fischerin keskustelu Egon Franken kanssa, 13.12.1981, s. 35–39.
- Ewald Moldtin keskustelu Hans-Jürgen Wischnewskin kanssa, 6.5.1982, s. 41–65.
- Konsultaatio aseistariisuntakysymyksistä Bonnissa, 28.10.1983, s. 85–95.

SAPMO, DY 30/2406, SED:n suhteet Saksan Sosialidemokraattiseen puolueeseen (SPD)

- Liittokansleri Helmut Schmidtin ja Erich Honeckerin puhelin keskustelu 28.11.1979, s. 146–158.

SAPMO, DY 30/2517, NVA ja DDR:n rajajoukot

- Erich Honeckerin puhe *Waffenbrüderschaft-80* -sotaharjoituksen avajaisissa 8.9.1980, s. 252–270.

SAPMO, PlakY 1 PlakY 1/VP5/575/1–3, SED – plakaatit

- Kuva 1: Naton keskimatkan ydinaseita vastustava itäsaksalainen juliste vuodelta 1981.

SAPMO, DC/20/I/3/1908 Varsovan liiton poliittisen konsultaatiokomitean kokous 4–5.1.1983.

- Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri Juri Andropovin puhe, 4.1.1983, s. 1–26.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicfc96.html?lng=en&id=18854&navinfo=14465> (haettu 7.5.2019)
- Erich Honeckerin puhe, 5.1.1983, s. 111–134.
<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopica595.html?lng=en&id=18827&navinfo=14465> (haettu 7.5.2019)

Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik, Berliini (BStU)

BStU, MfS, ZAIG, Nr. 5382, Muistio ministeri Erich Mielken keskustelusta KGB:n johtaja Juri Andropovin kanssa, 11.7.1981, s. 1–19.

https://www.bstu.de/assets/bstu/content_migration/DE/Wissen/MfS-Dokumente/Downloads/KGB-Projekt/81_07_11_Gespraech_Mielke_Andropow.pdf (haettu 7.5.2019)

BStU, MfS, ZAIG, Nr. 5383, Muistio KGB:n johtaja Vitaly Fedortshukin ja Stasin johtaja Erich Mielken välisestä keskustelusta, 9–10.9.1982, s. 48–49.

https://www.bstu.de/assets/bstu/content_migration/DE/Wissen/MfS-Dokumente/Downloads/KGB-Projekt/82_09_10_Gespraech_Mielke_Fedortschuk.pdf (haettu 7.5.2019)

BStU, ZA, AIM 17164/81, Osa 2, Raportti DDR:n sotilasdelegation vierailusta Neuvostoliittoon, kesäkuu 1979, s. 59–64

http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/44996/ipublicationdocument_singledocument/585b659e-bc78-40f1-b268-d0420ef8effd/de/7906_bericht.pdf (haettu 7.5.2019)

BStU, ZA, HVA, 16, Naton arvio Neuvostoliiton ja muiden sosialististen eurooppalaisten valtioiden sisäpoliittisesta tilanteesta, 11.6.1982, s. 104–109.

http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/17263/ipublicationdocument_singledocument/e3598e3c-b1d3-4201-a783-f6afa95a7822/de/NoWP02.pdf (haettu 7.5.2019)

Chronik der Mauer

- Erich Honeckerin puhe Gerassa 13.10.1980, s. 1–6. http://www.chronik-der-mauer.de/system/files/dokument_pdf/57345_cdm-801013_honecker-geraer-rede.pdf (haettu 7.5.2019)
- Leonid Brezhnevin kirje Erich Honeckerille liittyen raakaöljytoimitusten pienentämiseen, 27.8.1981, s. 1–3. http://www.chronik-der-mauer.de/system/files/dokument_pdf/56418_cdm-810827-brief-breschnew-honecker.pdf (haettu 7.5.2019)
- Erich Honeckerin kirje liittokansleri Helmut Kohlille, 5.10.1983, s. 1–2. http://www.chronik-der-mauer.de/system/files/dokument_pdf/57358_cdm-831005-brief-honecker-kohl.pdf (haettu 7.5.2019)
- Liittokansleri Helmut Kohlin kirje Erich Honeckerille, 24.10.1983, s. 1–4. http://www.chronik-der-mauer.de/system/files/dokument_pdf/57356_cdm-831024-brief-kohl-honecker.pdf (haettu 7.5.2019)
- Erich Honeckerin ja Helmut Kohlin puhelinkeskustelu, 19.12.1983, s. 1–7. http://www.chronik-der-mauer.de/system/files/dokument_pdf/57364_cdm-831219-telefonat-honecker-kohl.pdf (haettu 7.5.2019)

Archiwum Akt Nowych, Varsova (AAN)

KC PZPR, XIB/126, Leonid Brezhnev'in puhe PKK 22.11.1978, s. 55–76.

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopice52d.html?lng=en&id=19321&navinfo=14465> (haettu 7.5.2019)

CIA Freedom of Information Act Electronic Reading Room

- Leonid Brezhnev'in puhe Tulassa 1977. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP05S00365R000100020001-2.pdf> (haettu 7.5.2019)

Verfassungen der Welt

- Ystävyyden, Yhteistyön ja Avunannon sopimus DDR:n ja Neuvostoliiton välillä, 7.10.1975. <http://www.verfassungen.de/ddr/freundschaftsvertragddrsu75.htm> (haettu 7.5.2019)
- Vuoden 1978 DDR:n maanpuolustuslaki, 13.10.1978. <http://www.verfassungen.de/ddr/verteidigungsgesetz78.htm> (haettu 7.5.2019)

Nato e-library

- Nato Defence Planning Committee, Final Communiqué, Bryssel, 17–18.5.1977. <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c770517a.htm> (haettu 7.5.2019)
- Nato Nuclear Planning Group, Final Communiqué, Bari, 11–12.10.1977. <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c771011a.htm> (haettu 7.5.2019)
- Nato Defence Planning Committee, Final Communiqué, 6–7.12.1977. https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_26972.htm?selectedLocale=en (haettu 7.5.2019)

Wilson Center Digital Archive

- Varoitus Neuvostoliiton interventtiosta, joulukuu 1980. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111999.pdf?v=92b5c7f19ed53f84be0387eb59a999a6> (haettu 7.5.2019)

Muut

- INF-neuvottelujen aikajana. <https://fas.org/nuke/control/inf/inf-chron.htm> (haettu 7.5.2019)
- Kansallisen puolustusneuvoston arkistojen digitointiprojektin kotisivut. <http://nationalerverteidigungsrat.de/> (haettu 7.5.2019)

Painetut lähteet

Bundesarchiv, Abteilung Militärarchiv, Freiburg im Breisgau (BA-MA)

BA-MA, AZN 32642, Heinz Hoffmannin kirje Erich Honeckerille, 28.1.1981, s. 16.

Muut

Byrne, Malcolm & Mastny, Wojtech 2005. *A cardboard castle?: an inside history of the Warsaw Pact, 1955–1991*, Central European University Press, New York.

- Dokumentti 83: Varsovan liiton esikuntapäälliköiden kokous Sofiassa 12. –14.6.1978. s. 415–417.
- Dokumentti 86: Säädos Varsovan liiton sodanajan komentoketjusta, 18.3.1980. s. 427–434.
- Dokumentti 88: Tiivistelmä ulkoministerien valmistavasta kokouksesta ennen Madridin ETYJ-konferenssia, 8–9.7.1980. s. 438–440.
- Dokumentti 90: Neuvostoasevoimien yritys saada Puolan johtohenkilöt tekemään yhteistyötä Puolan kriisin lopettamiseksi, tammi-huhtikuu 1981. s. 443–445.
- Dokumentti 91: Raportti marsalkka Kulikovin keskustelusta DDR:n johtavien sotilasedustajien kanssa, 13.6.1981. s. 446–448.
- Dokumentti 92: Marsalkka Ustinovin antama tieto Neuvostoliiton strategisista hyökkäysjoukoista. s. 449–450.
- Dokumentti 95: Muistio keskustelusta marsalkkojen Ustinov ja Kulikov kanssa liittyen Neuvostoliiton sotaharjoitukseen, 14. heinäkuuta 1982. s. 462–465.
- Dokumentti 96: Neuvostoliiton asevoimien komentajan, marsalkka Nikolai Ogarkovin puheenvuoro Varsovan liiton asevoimien komentajien kokouksessa Minskissä 8. – 10.9.1982. s. 466–468.

Hudson Institute, Inc. 1977, *Defending Nato-Europe: Forward Defense and Nuclear Strategy*, Hudson Institute, New York.

Steinhoff, Johannes 1979. “The Scope and Direction of New Conventional Weapons Technology” Bertram, Christoph (toim.). *New Conventional Weapons and East-West Security*. Redwood Burn Limited, Trowbridge and Esher. s. 14–19.

Stütze, Walther 1979. “The Impact of New Conventional Weapons Technology on Nato Military Doctrine and Organization”, Bertram, Christoph (toim.). *New Conventional Weapons and East-West Security*. Redwood Burn Limited, Trowbridge and Esher. s. 23–28.

Tutkimuskirjallisuus

Altenburg, Wolfgang 2007. “Die Nuklearstrategie der Nordatlantischen Allianz. Vom Gegeneinander zum Miteinander im Ost-West-Verhältnis.” teoksessa Nägler, Frank (toim.). *Die Bundeswehr 1955 bis 2005: Rückblenden, Einsichten, Perspektiven*. Oldenbourg, München. s. 329–338.

Andrew, Christopher & Gordievsky, Oleg 1990. *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, Hodder & Stoughton, Lontoo.

Arlt, Kurt 1998. ”Sowjetische (russische) Truppen in Deutschland (1945–1994)” teoksessa Diedrich, Torsten; Ehlert, Hans & Wenzke, Rüdiger (toim.), *Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*. Verlagsgruppe Weltbild GmbH, Steinerne Furt. s. 593–632.

Baev, Jordan 2013. “Die blockinterne Koordination des Warschauer Pakts und die DDR” teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.), *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990*. Oldenbourg Verlag, München. s. 183–202.

Bange, Oliver & Lemke, Bernd 2013. “Einleitung” teoksessa Bange, Oliver & Lemke, Bernd (toim.), *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990*. Oldenbourg Verlag, München. s. 1–30.

Békés, Csaba 2013. “Entspannung in Europa, die deutsche Frage und die Staaten des Warschauer Pakts 1970–1990” teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.). *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990*. Oldenbourg Verlag, München. s. 47–66.

Bellamy, Christopher D. 1990. *The Russian and Soviet View of the Military-Technical Character of Future War, 1877-2017*. Vaitöskirja, Edinburghin yliopisto.

Bishop, Chris 2006. *The Encyclopedia of Tanks & Armoured Fighting Vehicles*. Grange Books, Hoo.

Booth, Ken & Wheeler, Nicholas J. 2008. *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. Palgrave Macmillan, Houndmills.

Blanke, Burckhard 1980. “Kriegs- und Feindbild der Nationalen Volksarmee” teoksessa Jacobsen, Hans-Adolf; Leptin, Gert; Scheuner, Uli & Schulz, Eberhard (toim.). *Drei Jahrzehnte Aussenpolitik der DDR: Bestimmungsfaktoren, Instrumente, Aktionsfelder*, 2. painos, Oldenbourg Verlag, München. s. 325-329.

Brühl, Reinhard 1995. “Die Nationale Volksarmee der DDR: Anmerkungen zu ihrem Platz in der Geschichte” teoksessa Bald, Detlef; Brühl, Reinhard & Prüfert, Andreas (toim.). *Nationale Volksarmee – Armee für den Frieden*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. s. 13–36.

Bröckermann, Heiner 2011. *Landesverteidigung und Militarisierung: Militär- und Sicherheitspolitik der DDR in der Ära Honecker 1971–1989*. Ch. Links Verlag, Berliini.

Bröckermann, Heiner; Diedrich, Torsten; Heinemann, Winfried; Rogg, Matthias & Wenzke, Rüdiger 2007. “Die Zukunft der DDR-Militärgeschichte. Gedanken zu Stand und Perspektiven der Forschung”, *Militärgeschichtliche Zeitschrift*. 66(1), s. 71.

Black, Jeremy 2011. *The Cold War: A Military History*. Bloomsbury Academic, Lontoo.

Diedrich, Torsten 2009. “Die DDR zwischen den Blöcken. Der Einfluss des Warschauer Paktes auf Staat, Militär und gesellschaft der DDR.” teoksessa Diedrich, Torsten; Heinemann, Winfried & Ostermann, Christian F. (toim.). *Der Warschauer Pakt: von der Gründung bis zum Zusammenbruch: 1955 bis 1991*. Ch. Links Verlag, Berliini, s. 59-84.

Diedrich, Torsten 2018. “The German Democratic Republic and Its Function in the Warsaw Pact”, Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.), Dorondo, David R. (kääntäjä), *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances*. Lexington Books, Lanham. s. 169–194.

Dinstein, Yoram 2012, cop. 2011. *War, aggression and self-defence*. 5. painos, Cambridge University Press, Cambridge.

Fischer, Ben B. 1997. *A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare*. Center for the Study of Intelligence, Washington.

Forster, Thomas M. 1980. *The East German Army: The Second Power in the Warsaw Pact*. George Allen & Unwin Ltd., Lontoo.

Fox, William T. R. 1982. Common Security. A Programme for Disarmament Report of the Independent Commission on Disarmament and Security Issues under the Chairmanship of Olof Palme. *Worldview*, 25(11), s. 24–26.

Gaddis, John Lewis, 2005. *The Cold War: A New History*. The Penguin Press, New York.

Gablik, Alex F. 2007. “ ‘Eine Strategie kann nicht zeitlos sein’ Flexible Response und WINTEX” teoksessa Nägler, Frank. (toim.). *Die Bundeswehr 1955 bis 2005 : Rückblenden, Einsichten, Perspektiven*. Oldenbourg, München. s. 313-328.

Geiger, Tim 2013. “Die Bundesrepublik Deutschland und die NATO in den Siebziger- und Achtzigerjahren” teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.). *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990*. Oldenbourg Verlag, München. s. 165–182.

Hammerich, Helmut R. 2013. “Die Operationsplanung der NATO zur Verteidigung des Norddeutschen Tiefebene in den Achtzigerjahren” teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.). *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990*. Oldenbourg Verlag, München. s. 87–310.

Hammerich, Helmut R. 2018. “The Fulda Gap: A Flashpoint of the Cold War between Myth and Reality” teoksessa Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.), Dorondo, David R. (kääntäjä). *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances*. Lexington Books, Lanham. s. 1–38.

Hansen, Helge 2018. “NATO’s Strategic and Operational Considerations for Central Europe Since the 1970s” teoksessa Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.). Dorondo, David R. (kääntäjä). *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances*. Lexington Books, Lanham. s. 63–74.

Heinemann, Winfried 2009. “Der Warschauer Pakt von der Gründung bis zum Zusammenbruch. Einleitung” teoksessa Diedrich, Torsten; Heinemann, Winfried & Ostermann, Christian F. (toim.). *Der Warschauer Pakt: von der Gründung bis zum Zusammenbruch: 1955 bis 1991*. Links, Berliini. s. 1-8.

Herspring, Dale R. 1980. “Die Rolle der Streitkräfte in der Aussenpolitik der DDR” teoksessa Jacobsen, Hans-Adolf; Leptin, Gert; Scheuner, Uli & Schulz, Eberhard (toim.). *Drei Jahrzehnte Aussenpolitik der DDR: Bestimmungsfaktoren, Instrumente, Aktionsfelder*. 2. painos, Oldenbourg Verlag, München. s. 313-324.

Herz, John H., 2003. “The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems”. *International Relations*, 1(4), s. 411–416.

Herz, John H., 1950. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma". *World Politics*, 2(2), s. 157–180.

Heuser, Beatrice 2006. "Alliance of democracies and nuclear deterrence" teoksessa Holtsmark, Sven G., Mastny, Vojtech & Wenger, Andreas (toim.). *War plans and alliances in the Cold War: threat perceptions in the East and West*. Routledge, Lontoo. s. 193-217.

Heuser, Beatrice 2009. "The Soviet Response to the Euromissile Crisis" teoksessa Nuti, Leopold (toim.). *The Crisis of Détente in Europe: from Helsinki to Gorbachev, 1975–1985*. Routledge, Lontoo. s. 137–150.

Heuser, Beatrice 2016. "Military exercises and the dangers of misunderstandings: the East-West Crisis of the Early 1980s". *PFUR Bulletin of International Relations*, 160 (3). s. 391–404.

Hoffenaar, Jan 2012. "East German Military Intelligence for the Warsaw Pact in the Central Sector" teoksessa Hoffenaar, Jan; Krüger, Dieter. & Zabecki, David T. (toim.). *Blueprints for battle: planning for war in central Europe, 1948–1968*. University Press of Kentucky, Lexington. s. 75-92.

Hoffman, David E. 2009. *The Dead Hand, The untold story of the Cold War arms race and its dangerous legacy*. Anchor Books, New York.

Jahn, Wolfgang 1998. "Der Luftschutz und die Zivilverteidigung (1955–1990)" teoksessa Diedrich, Torsten; Ehlert, Hans & Wenzke, Rüdiger (toim.). *Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*. Verlagsgruppe Weltbild GmbH, Steinerne Furt. s. 551–576.

Jarżabek, Wanda 2013. "Konsequenzen der polnischen Krise für den Prozess der Wiedervereinigung Deutschlands" teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.) *Wege zur Wiedervereinigung : Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990*. Oldenbourg Verlag, München. s. 107–128.

Jervis, Robert, 2001. "Was the Cold War a Security Dilemma?". *Journal of Cold War Studies*, Vol. 3(1), 36–60.

Jones, Christopher 2009. "Gorbachev's Militärdoktrin und das Ende des Warschauer Paktes" teoksessa Diedrich, Torsten; Heinemann, Winfried & Ostermann, Christian F. (toim.). *Der Warschauer Pakt: von der Gründung bis zum Zusammenbruch: 1955 bis 1991*. Links, Berliini. s. 245-272.

Jones, Christopher D. 1981. *Soviet Influence in Eastern Europe: Political Autonomy and the Warsaw Pact*. Praeger Publishers, New York.

Kramer, Mark 2013. "Die Nicht-Krise um "Able Archer 1983": Fürchtete die sowjetische Führung tatsächlich einen atomaren Großangriff im Herbst 1983?" teoksessa Bange, Oliver, & Bernd Lemke (toim.) *Wege Zur Wiedervereinigung: Die Beiden Deutschen Staaten in Ihren Bündnissen 1970 Bis 1990*. De Gruyter, München. s. 129–149.

Lalu, Petteri 2014. *Syvää vai pelkästään tiheää: neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne*.

Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit. Väitöskirja, Maanpuolustuskorkeakoulu.

Lautsch, Siegfried 2013a. *Kriegsschauplatz Deutschland: Erfahrungen und Erkenntnisse eines NVA-Offiziers.* Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr, Potsdam.

Lautsch, Siegfried 2013b. “Die NVA-Operationsplanung für Norddeutschland 1983–1988” teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.). *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990.* Oldenbourg Verlag, München. s. 265–286.

Lautsch, Siegfried 2018. “The Development of the Military Conceptions of the Warsaw Pact Treaty Organization in the Last Two Decades of the East-West Conflict” teoksessa Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.), Dorondo, David R. (kääntäjä). *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances.* Lexington Books, Lanham. s. 75–100.

Lemke, Bernd 2007. “Eine Teilstreitkraft zwischen Technik, Organisation und demokratischer Öffentlichkeit. Waffensysteme der Luftwaffe.” teoksessa Nägler, Frank. (toim.). *Die Bundeswehr 1955 bis 2005: Rückblenden, Einsichten, Perspektiven.* Oldenbourg, München. s. 369–398.

Leonhard, N. (2008) “The National People’s Army as an Object of (Non) Remembrance The Place of East Germany’s Military Heritage in Unified Germany” *German Politics & Society*, 26(4), s. 150–163.

Lewis, William J. 1982. *The Warsaw Pact: Arms, Doctrine, and Strategy.* McGraw-Hill Publications Co.

Lorenzen, Jan N. 2001. *Erich Honecker: Eine Biografie.* Rowolt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg.

Martel, William C. 1983. “East Germany” teoksessa Gabriel, Richard A. (toim.). *Fighting Armies: NATO and the Warsaw Pact, A Combat Assessment.* Greenwood Press, Westport.

Mastny, Vojtech 2006. “Imagining war in Europe: Soviet strategic planning” teoksessa Holtsmark, Sven G., Mastny, Vojtech & Wenger, Andreas (toim.). *War plans and alliances in the Cold War : threat perceptions in the East and West.* Routledge, Lontoo.

Möllers, Heiner 2013. “Sicherheitspolitik in der Krise. NATO-Doppelbeschluss, parlamentarische Debatte und mediale Berichterstattung in der Bundesrepublik Deutschland”, teoksessa Oliver & Lemke, Bernd (toim.). *Wege zur Wiedervereinigung: Die beiden deutschen Staaten in ihren Bündnissen 1970 bis 1990.* Oldenbourg Verlag, München. s. 203–222.

Nation, R. Craig 2009. “Programming Armageddon: Warsaw Pact war planning 1969–1985.” teoksessa Nuti, Leopold (toim.). *The Crisis of Détente in Europe: from Helsinki to Gorbachev, 1975–1985.* Routledge, Lontoo. s. 124–136.

Pedlow, Gregory W. 2018. “The Development of NATO Defense Plans for Central Europe in the Last Decades of the Cold War” teoksessa Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.), Dorondo,

David R. (kääntäjä). *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances*. Lexington Books, Lanham. s. 101–112.

Pittman, Avril 2002. *From Ostpolitik to Reunification: West German-Soviet Political Relations Since 1974*. Cambridge University Press, Cambridge.

Ploetz, Michael 2012, Kirja-arvostelu: "Heiner Bröckermann: Landesverteidigung und Militarisierung". *sehepunkte* 12, Nro. 4. <http://www.sehepunkte.de/2012/04/19787.html> (haettu 7.5.2019)

Rogg, Matthias 2008. *Armee des Volkes? Militär und Gesellschaft in der DDR*. Christoph Links Verlag, Berliini.

Ruusunen, Aimo & Salomaa, Markku. 2015. *Aleksander Suworov: Voittamisen taito*. Docendo, Jyväskylä.

Rühmland, Hans Ullrich 1982. *Die Bewaffnete Kräfte und Paramilitarischen Verbände der DDR: Ihre Entwicklung und Struktur sowie ihre Einbettung in das Politische System der DDR und in den Warschauer Pakt*. Westfälischen Wilhelms-Universität, Münster.

Saint, Crosbie E. 2018. "Fulda Gap: A Personal Perspective from Platoon Leader to Army Group" teoksessa Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.), Dorondo, David R. (kääntäjä). *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances*. Lexington Books, Lanham. s. 145–168.

Schmeidel, John C. 2008. *Stasi: Shield and Sword of the Party*. Routledge, Lontoo.

Schroeder, Klaus 1998. *Der SED-Staat: Geschichte und Strukturen der DDR*. Böhlau Verlag, Köln

Schroeder, Klaus 2013. *Der SED-Staat: Geschichte und Strukturen der DDR 1949–1990*. Böhlau Verlag GmbH, Zwickau.

Schunke, Joachim 1995. "Militärpolitische und -strategische Vorstellung der Führung der NVA in der Zeit der Block-Konfrontation" teoksessa Bald, D., Brühl, R. & Prüfert, A. (toim.). *Nationale Volksarmee - Armee für den Frieden: Beiträge zu Selbstverständnis und Geschichte des deutschen Militärs 1945–1990*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. s. 37–56.

Schäfer, Bernd 2002. "Stasi Files and GDR Espionage Against the West" *IFS Info* 2/02. http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/17384/ipublicationdocument_singledocument/726e60e1-c0dc-48ca-8757-11f7c6c08089/de/rel_doc1.pdf (haettu 7.5.2017)

Smoke, Richard 1984. *National security and the nuclear dilemma: An introduction to the American experience*. Random House, New York.

Smyser, William R. 1999. *From Yalta to Berlin: The Cold War struggle over Germany*. St. Martin's Press, New York.

Spohr Readman, Kristina 2011. "Conflict and Cooperation in Intra-Alliance Nuclear Politics: Western Europe, the United States, and the Genesis of NATO's Dual-Track Decision, 1977–1979." *Journal of Cold War Studies* 13, no. 2, s. 39–89.

Steike, Jörn 1998. "Von der "Inneren Truppen" zur Bereitschaftspolizei (1953–1990)" teoksessa Diedrich, Torsten; Ehlert, Hans & Wenzke, Rüdiger (toim.). *Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*. Verlagsgruppe Weltbild GmbH, Steinerne Furt. s. 69–98.

Storkmann, Klaus 2010. *Geheime Solidarität: Militärbeziehungen und Militärhilfen der DDR in die "Dritte Welt"*. Ch. Links Verlag, Berliini.

Sunell, Robert J. 1999. "The Abrams Tank System" teoksessa Hofmann, George F. & Starry, Don A. (toim.). *Camp Colt to Desert Storm: the history of U.S. armored forces*. University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky. s. 432-473.

Uhl, Matthias 2018. "The 8th Guards Army of the Group of Soviet Forces in Germany and the Fulda Gap" teoksessa Krüger, Dieter & Bausch, Volker (toim.), Dorondo, David R. (kääntäjä). *Fulda Gap: Battlefield of Cold War Alliances*. Lexington Books, Lanham. s. 39–62.

Wagner, Armin 1998. "Die Kampfgruppen der Arbeiterklasse (1953–1990)" teoksessa Diedrich, Torsten; Ehlert, Hans & Wenzke, Rüdiger (toim.). *Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*, Verlagsgruppe Weltbild GmbH, Steinerne Furt. s. 281–338.

Ware, Pat 2016. *Cold War 1946–91: Insights into Surviving Ideological Conflict, Mutual Assured Destruction, and the Nuclear Apocalypse*. Haynes North America, Newbury Park.

Wettig, Gerhard 2009. "Entspannung, Sicherheit und Ideologie in der sowjetischen Politik 1969 bis 1979. Zur Vorgeschichte des NATO-Doppelbeschlusses." *Militär-geschichtliche Zeitschrift*, **68**(1), s. 75.

Wenzel, Otto 1995. *Kriegsbereit: Der Nationale Verteidigungsrat der DDR 1960 bis 1989*. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln.

Westad, Odd Arne 2017. *The Cold War: A World History*. Allen Lane, Lontoo.

Wolf, Markus & McElvoy, Anne 1997. *Kasvoton mies*. Kääntänyt Hyrkäs, Seppo. WSOY, Juva.

Wünsche, Wolfgang 2010. "Die Nationale Volksarmee – ei Novum in der deutschen Militärgeschichte" teoksessa König, Gurtram (toim.). *NVA – Die roten Preussen?* Helios, Aachen. s. 10-14.